

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Viešosios teisės katedra

Dovilės Davidonytės,
V kurso, taikomosios jurisprudencijos
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Etikos reikalavimai teisėjams – teisėjų garbės teismo ir teismų vertinimo
palyginimas**

Vadovė: doc. dr. Giedrė Lastauskienė

Recenzentas: doc. dr. Haroldas Šinkūnas

Vilnius

2018

TURINYS

ĮVADAS.....	2
1. ETIKOS SAŲVEIKA SU MORALE IR TEISE.....	5
1.1. Teisė, moralė ir etika: bendrosios nuostatos.....	5
1.2. Teisės ir moralės normų santykis.....	7
1.3. Bendražmogiškoji etika.....	14
1.4. Profesinės etikos samprata.....	16
2. ETIKOS REIKALAVIMAI TEISĖJAMS.....	21
2.1. Etiškas teisėjų elgesys kaip visuomenės pasitikėjimo sąlyga.....	22
2.2. Teisėjų etikos reguliavimas Lietuvoje.....	25
2.3. Etikos taisyklių įgyvendinimas.....	28
2.4. Drausminės atsakomybės pagrindai.....	32
2.5. Elgesio principai kaip teisėjų etikos vertinimo pagrindas.....	38
2.6. Teisėjo elgesys, nesusijęs su tiesioginių pareigų vykdymu.....	39
3. ETINIS TEISĖJŲ VERTINIMAS TEISMŲ SPRENDIMUOSE.....	42
3.1. Lietuvos žmonių pasitikėjimas teisėjais, jų elgesio vertinimo tendencijų kaita.....	51
4. IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	55
5. ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	58
6. SANTRAUKA.....	68
7. SUMMARY.....	69

IVADAS

Temos aktualumas. Šiandienos teisiniai santykiai sudėtingėja, teisininkų nagrinėjami klausimai negali būti sprendžiami atskirai nuo kitų normatyvinių sistemų: moralės, etikos, politikos, ekonomikos, tradicijų, papročių. Visuomenės raidoje susiformavusios vertybinės sistemos apibrėžia visuomeniškai reikšmingus individų elgesio ir veiklos aspektus bei netiesiogiai kreipia jų elgesį į tam tikras vertybes ir tikslus. Teisinėje visuomenėje teisininkui yra skirtas ypatingas vaidmuo ir ši profesija papildomai įpareigoja. Iš teisininko profesijos atstovų reikalaujama ne tik aukštų intelektualinių gabumų, puikaus teisinio išprusimo, bet ir etikos reikalavimus atitinkančio elgesio. Teisminei valdžiai atstovauja teisėjai, kurių turimos galios yra neatskiriamos nuo atsakomybės ir pareigų. Teisėjai, būdami atsakingi už teisingumo įgyvendinimą valstybėje, turi ne tik atitikti profesinio elgesio etiškumo standartus, bet ir savo pavyzdžiu skatinti kitus visuomenės narius pavyzdingai elgtis bei gerbti įstatymus. Šiuolaikinėje demokratinėje visuomenėje nepaprastai svarbus visuomenės pasitikėjimas teismų sistema, o teisėjų etikos laikymasis ženkliai prisideda prie teigiamo visuomenės požiūrio į teismus formavimosi. Kita vertus, neretai pasitaikantys teisėjų nusižengimai etikai menkina piliečių pagarbą ir pasitikėjimą visa teisingumo sistema valstybėje. Mokslinėje doktrinoje pasigendama platesnės teismų veiklos kontrolės, teisėjų atskaitingumo klausimų analizės. Lietuvoje etikos reikšmė teisininkų profesijoje daugiausia nagrinėta apsiribojant teoriniu lygmeniu: E. Ruzgytės straipsnyje „Teisininko profesija ir etika: riba tarp teisės ir moralės“, T. Berkmano ir E. Gruodytės straipsnyje „Teisininkų etikos vertybių realumo ir modeliavimo problemos“. Atsižvelgiant į tai, šiame magistro darbe bus daugiau dėmesio skiriama etikos reikalavimų vertinimo teismų praktikoje analizei, o atliekamas teisėjų profesinės etikos tyrimas padės atskleisti dažniausiai pasikartojančius etinius pažeidimus, juos lėmusias priežastis, įtaką visuomenės vertinimui ir skatins ieškoti būdų mažinti tokių atvejų pasireiškimą ateityje.

Darbo tikslas yra atskleisti teisės, moralės ir etikos santykį bei nustatyti teismų sprendimuose formuojamą etikos reikalavimų reikšmę teisėjo profesijai.

Siekiant įgyvendinti darbo tikslą yra keliami šie **uždaviniai**:

1. Atskleisti etikos sąveiką su teisės ir moralės normomis, išnagrinėti jų skirtumus bei panašumus;
2. Išanalizuoti pagrindinius bendražmogiškosios ir profesinės etikos požymius;
3. Išnagrinėti pagrindinius teisėjų profesinės veiklos principus ir dažniausiai pasikartojančius jų pažeidimus;

4. Išanalizuoti drausminės atsakomybės taikymo teisėjams kaitos tendencijas 2013-2017 laikotarpiu;
5. Įvertinti visuomenės pasitikėjimo teismais būklę ir išskirti pagrindines priemones, kurios galėtų pasitikėjimą teismais didinti.

Tyrimo objektas – etikos reikalavimai teisėjams ir jų pritaikymas teismų sprendimuose.

Darbo metodai. Darbo tikslui pasiekti, rasti atsakymams į iškeltus uždavinius, darbe panaudoti tyrimo metodai yra: sisteminis, lyginamasis, istorinis, kalbinis, sociologinis. Taikant sisteminį metodą, teisėjų etikos reikalavimų laikymosi tyrimų kontekste analizuojami Teisėjų garbės teismo sprendimai, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kaip apeliacinės instancijos nutartys, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo kaip konstitucinę teisminę kontrolę vykdančio teismo sprendimai ir nutarimai. Taip pat šiuo metodu aiškinamos įstatymų, kitų teisės aktų nuostatos, nustatomi šias nuostatas siejantys sisteminiai ryšiai. Be to, renkama ir sisteminima statistinė medžiaga, susijusi su kiekvienais metais (2013-2017 m. laikotarpiu) Teisėjų garbės teismo išnagrinėtų drausmės bylų skaičiumi, pagrindinių etikos principų pažeidimais, drausminės atsakomybės priemonių taikymo pobūdžiu, visuomenės pasitikėjimo teismais kaita. Galiausiai, sisteminis metodas padeda nustatyti etikos sąveiką su teisės ir moralės nuostatomis. Lyginamasis metodas pasireiškia analizuojant Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką ir lyginant ją su nacionalinių teismų sprendimais. Taip pat šiuo metodu lyginama bendroji ir profesinė etika, siekiama nustatyti bendrosios etikos virsmą į teisinę. Istorinis metodas padeda atskleisti etikos taisyklių atsiradimo prielaidas bei nustatyti bendro profesinio etikos kodekso ir Teisėjų etikos kodekso vystymosi eigą. Kalbiniu metodu tiriamos šiam darbui reikšmingų sąvokų reikšmės ir bandoma išsiaiškinti jų prasmę pagrindinio darbo dalyko – teisėjo etikos standarto – kontekste. Taip pat šis metodas naudojamas siekiant atskleisti etikos principų turinį teismų jurisprudencijoje ir teisės doktrinoje. Remiantis sociologiniu metodu, analizuojamos socialinės visuomenės apklausos, susijusios su visuomenės pasitikėjimo teismų sistema vertinimo tyrimais.

Darbo originalumas. Panašia tema buvo apgintas vienintelis magistro darbas¹, kitų darbų, turinčių tiesioginį ryšį su nagrinėjama tema, Lietuvoje nebuvo rasta. Skirtingi autoriai nagrinėja atskirus reikalavimus teisėjų etinei veiklai, neskirdami didelio dėmesio teismų vertinimams, jų palyginimui. Šio darbo originalumas pasireiškia tuo, jog jame atlikta kompleksinė etikos reikalavimų analizė tiek teoriniu, tiek teismų praktikos pagrindu. Išsamiai analizuojami teismų sprendimuose pateikti vertinimai, apžvelgiami

---

¹ E. Ruzgytės magistro darbas „Teisininko profesija ir etika: teisėjo ir advokato profesijų pavyzdžiu“.

pagrindinių teisėjų elgesio principų pažeidimai ir iš to kylančios drausminės atsakomybės kaitos tendencijos penkerių pastarųjų metų laikotarpyje, t. y. 2013–2017 m.

Svarbiausi šaltiniai. Rašant magistro darbą teorinei etikos ir su ja susijusių reiškinių sampratai išanalizuoti daugiausia naudotasi skirtingoms teisės sampratoms atstovavusių užsienio autorių mokslinė literatūra, Lietuvos mokslininkų darbais bei teisinių straipsnių publikacijomis. Etikos sąveiką su morale ir teise, teisės ir moralės santykį atskleisti padėjo prigimtinių mokyklos atstovo – teisės moralisto Lon L. Fullerio, pozityvistų (H. Kelseno, H. L. A. Harto), pozityvizmo kritiko R. Dworkino bei liberalizmo atstovo F. A. von Hayeko veikalai. Iš Lietuvos autorių, daugiausia remtasi E. Kūrio, V. Valančiaus, A. Vaišvilos darbais. Analizuojant etikos reikalavimų reikšmę teisėjams nagrinėti norminiai teisės aktai, reguliuojantys teisėjų etikos ir drausminės atsakomybės klausimus (Lietuvos Respublikos teismų įstatymas, Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodeksas). Etinio teisėjų vertinimo tyrimui atlikti naudotasi nacionalinių teismų (Teisėjų garbės teismo, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo) ir tarptautinio teismo – Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika. Temos aktualumui pagrįsti, remtasi procedūrinio teisingumo bei Lietuvos rinkos tyrimų bendrovių atliktais visuomenės vertinimo tyrimais, susijusiais su teismų veiklos vertinimu visuomenėje.

1. ETIKOS SAŲVEIKA SU MORALE IR TEISE

1.1. Teisė, moralė ir etika: bendrosios nuostatos

Šalia teisės normų egzistuoja ir kitos normos, reguliuojančios žmonių elgesį. Šios normos įvardijamos socialinėmis, jas galima vadinti *morale*, o jas pažinti ir aprašyti siekiančią discipliną – *etika*. Moralė dažnai painiojama su etika, pastarajai priskiriant tai, kas iš tikrųjų yra moralės funkcijos. Klaidingai manoma, kad etika reguliuoja žmonių elgesį, numato teises ir pareigas, t. y. autoritetingai nustato normas, nors tikroji etikos funkcija yra moralinio autoriteto arba papročiu sukurtų normų pažinimas ir aprašymas.² Moralei būdinga nemenka neapibrėžtumo sritis arba „atvira struktūra“ – tai, kas vienų laikoma moralinėmis normomis ar principais, kitų gali būti suprantama skirtingai.³ Taigi etika yra disciplina, kuri tiria moralę. Etika sukonkretinta moralę iki tokio masto, kuris leidžia analizuoti ir vertinti konkrečių žmonių elgesį, pateisinant jį etikos požiūriu arba pasmerkiant.

Socialinės normos reguliuoja įvairius tarp žmonių egzistuojančius tarpusavio santykius, nurodydamos koks elgesys yra atitinkamuose santykiuose daugumos dalyvaujančių asmenų akceptuotas elgesys.⁴ Be to, gyvenimiškų situacijų įvairumas ir sudėtingumas dažnai reikalauja etinio įvertinimo, dėl ko negali būti apsiribojama vien tik teisės normomis. Siekiant teisingumo užtikrinimo, turi būti įtraukiama daugybė kitų argumentų, didelį dėmesį skiriant vertybinėmis elgesio reguliavimo nuostatoms. Taigi, praktiškai teisinė veikla yra nuolat veikiama etikos ir moralės normų, todėl yra svarbu išsiaiškinti šių vertybinių reikalavimų esmę, apibrėžti vartojimo ribas ir nustatyti santykį su teisės normų sistema bei teisę taikančių subjektų elgesiu.

Teisė yra kintanti kultūrinė forma, todėl tai, kas laikytina moraliai teisingu elgesiu, lemia konkretaus laikotarpio ir vietos ypatumai. Pirminį supratimą apie veiksmų teisingumą ar neteisingumą, būtinas etiško elgesio taisykles individas susiformuoja jau vaikystėje, girdėdamas vyresniųjų pamokymus apie tai, kaip „galima“ ir kaip „negalima“ elgtis. Vėliau išmokstama labiau įsiklausyti į kitų interesus ir atitinkamai priderinti savo elgesį prie visuomenėje vyraujančios kultūros. Žmogaus elgesį sąlygoja skirtinga tautų gyvensena, visuomenės etiniai ir ekonominiai veiksniai, materialiniai interesai, dvasinė kultūra ir t. t. Vieno individo elgesys kitų atžvilgiu gali būti jiems socialiai naudingas

² KELSEN, H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 83.

³ HART, H.L.A. *Teisės samprata*. Vilnius: Pradai, 1997, p. 279.

⁴ BAUBLYS, L., *et al.* *Teisės teorijos įvadas*. Vilnius: Leidykla MES, 2012, p. 265.

arba žalingas.⁵ Žmonių elgesio išraiška vertinama etikos nuostatų pagrindu. Etikos mokslas palaiko idėją, kad žmonių elgesys, tarpusavio santykiai, bendravimas negali vystytis nepriklausomi nuo juos supančios aplinkos, todėl kiekvieną žmogų vertina kaip unikalią asmenybę per socialinės kultūros prizmę, nuošalyje palikdamas jo biologinę kilmę. Skirtingai nei etinės nuostatos, moralė (bei jos standartai) egzistuoja nepriklausomai nuo individo valios. Žmogus negali sukurti savų, iki tol visuomenėje neegzistavusių moralumo taisyklių, nes sulauktų kitų visuomenės narių nepritarimo.⁶ Neabejotina, kad kartojimasis (kaip reiškiny) ir moralė tapusavyje yra glaudžiai susiję. Kai žmonės įpranta kaip nors elgtis, ilgainiui taip elgtis tampa moralu, o priešingas elgesys laikytinas nemoralium.⁷ Taigi moralės normas, visai kaip ir teisės normas, kuria papročiai arba valios aktai.⁸

Vis dėlto moralė kaip elgesio reguliatorius nėra savarankiška. Viena vertus, moralinių vertybių pagrindu yra grindžiamos kitos, su pasaulėžiūros nuostatų formavimu susijusios sritys, tokios kaip teisė, religija, politika ir pan. Antra vertus, moralė yra socialinis reiškiny, dažnai pats savaime nepakankamas, stokojantis racionalaus paaiškinimo.⁹ Būtent etika padeda atskleisti ir pagrįsti veiksmus, kurie pripažįstami teisingais ar neteisingais (priklausomai nuo to atitinka galiojančią moralės normą ar jos neatitinka), leidžia paaiškinti jų esmę, patikslinti vertinamuosius argumentus, susijusius su moralės principų turiniu.

Šiuolaikinėje Europos teisėje dėl socialinės teisinės valstybės raidos, tarpusavyje susipynus teisiniams, etiniams ir politiniams veiksniams, dažnai tampa nebeaišku, kur prasideda ir baigiasi teisės kompetencija ir kur teisės vardu pradeda veikti kitos normatyvinės sistemos. Ne visada galima atskirti, kokiais argumentais grindžiamas vienas ar kitas sprendimas. Pvz., mirties bausmės panaikinimas Lietuvoje buvo nulemtas ne tik teisiniais, bet ir politiniais, religiniais ir kt. argumentais. Socialinės pagalbos neįgaliesiems motyvai taip pat nėra vien tik teisiniai, o kartu ir etiniai – geraširdiškumas, socialinis solidarumas, tikslingumas ir pan.¹⁰ Taigi, šios ir kitos aplinkybės lemia, kad daugumoje gyvenimiškų situacijų reikalaujama tokių interesų gynimo, kurie teisės požiūriu negali būti laikomi žmogaus teisėmis, nes juos įgyvendinant praktiškai neįmanoma remtis subjektinių teisių ir pareigų vienove, o yra būtina pažvelgti plačiau,

⁵ KELSEN, H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 58.

⁶ PRUSKUS, V. *Verslo etika: Laiko iššūkiai ir atsako galimybės*. Vilnius: Enciklopedija, 2003, p. 14.

⁷ BERKMANAS, T., GRUODYTĖ, E. Teisinių etikos vertybių realumo ir modeliavimo problemos. *Problemos*, 2014, t. 85, p. 80.

⁸ KELSEN, H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 85.

⁹ RUZGYTĖ, E. Teisininko profesija ir etika: riba tarp teisės ir moralės. *Parlamento studijos: mokslo darbai*, 2017, nr. 23, p. 127.

¹⁰ VAIŠVILA, A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2004, p. 79.

dažnai prioritetą suteikiant tokioms vertybinėmis elgesio reguliavimo kategorijoms kaip etika ir moralė.

Nagrinėjant teisės, moralės ir etikos normas pastebimas visoms joms būdingas reguliacinis poveikis. Jeigu teisės taisyklės tiksliai apibrėžia pageidautiną ir leistiną elgesio modelį, tai moralę kiekvienas asmuo suvokia individualiai ir teikia prioritetą skirtingoms moralinėms vertybėms. Asmens elgesio etiškumą paprastai vertina kiti asmenys, turintys savąją vertybių hierarchiją, dėl to įsitvirtina įvairūs poveikio instrumentai, kuriais naudojantis siekiama uždrausti moralei prieštaraujančio elgesio atvejus. Reguliacinis etikos poveikis žmonių elgesio atžvilgiu lemia poreikį etikos ir moralės normų formalizavimui teisės aktuose, kadangi teisinėje valstybėje kiekvienas asmuo turi būti iš anksto informuotas, kokiais atvejais jam gali kilti neigiamos pasekmės. Moralė atskleidžia tai, ką turi daryti žmogus, kad jo elgesys atitiktų visuomeninio elgesio normas, o etika nagrinėja moralės normų, egzistuojančių socialinėje sferoje, filosofinius argumentus „už“ ir „prieš“.¹¹ Apibendrinant darytina išvada, kad teisė, moralė ir etika yra tarpusavyje glaudžiai susiję žmonių elgesio reguliatoriai, darantys įtaką vienas kito veikimui.

1.2. Teisės ir moralės normų santykis

Teisinių profesinėje veikloje dažnai pasitaiko problemų, kurių išsprendimui vien tik teisės normų nepakanka. Vertybinių nuostatų egzistavimas teisiniuose santykiuose lemia tai, jog kalbant apie teisę, teisinius reiškinius, daug dėmesio skiriama ir moralei. Iš pradžių moralė neišsiskyrė iš bendros žmogiškųjų santykių normatyvinės reguliacinės sistemos ir tik ilgainiui ėmė daryti reguliacinį poveikį vertinant žmonių elgesį įvairiose veiklos srityse. Šiais laikais moralės įtaka tiek teisės sferoje, tiek ir bet kurioje kitoje žmonių veikloje, yra nepaneigiama. Pritariama vieno iš teisės autoritetų H. L. A. Harto minčiai „<...> jeigu teisinė sistema negali pasikliauti tik žmogaus valdžia žmogui, ji turi remtis moralinės prievolės suvokimu arba tikėjimu sistemos moraliniu vertingumu.“¹²

Demokratinėje visuomenėje visiems asmenims garantuojamos lygios teisės, kurių teisėtumą patvirtina I. Kanto suformuluotas teisės principas: „kiekvienam asmeniui būti individualiai laisvam ir derinti savo laisvę su kito laisve“.¹³ Šis principas parodo, kad žmonių elgesį įvairiose gyvenimo srityse, jų tarpusavio santykius reguliuoja ne tik teisės,

¹¹ PRUSKUS, V. *Verslo etika: Laiko iššūkiai ir atsako galimybės*. Vilnius: Enciklopedija, 2003, p. 14-15.

¹² HART, H.L.A. *Teisės samprata*. Vilnius: Pradai, 1997, p. 325.

¹³ ARLAUSKAS, S. *Turiningieji teisės pagrindai: pagrindinių subjektinių teisių teorijos metmenys: monografija*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004, p. 176.

bet ir moralės (dorovės) normos. Moralinėje situacijoje dėmesys nukreipiamas į bendruomenės interesus, iš asmens imama reikalauti veikti ne savo individualiosios autonominės būties labui, bet visų bendruomenės narių būties labui,¹⁴ tokiu būdu išreiškiant individo įsipareigojimus bendruomenei. Remiantis moralės normomis, žmonių poelgiai skirstomi į teisingus ir neteisingus, moralius ir amoralius, teigiamus ir neigiamus. Toks skirstymas lemia, jog vieno individo elgesys kitų atžvilgiu gali būti jiems naudingas arba kenksmingas socialine prasme. Kiekvienos socialinės tvarkos funkcija yra pajungti individų elgesį šiai tvarkai, motyvuojant juos taip, kad jie susilaikytų nuo tam tikrų „socialiai“, t. y. kitiems individams, žalingais laikomų aktų ir atliktų tam tikrus „socialiai“ naudingais laikomus veiksmus. Šiai funkcijai pasitelkiama nuostatų, įsakančių arba draudžiančių tam tikrą elgesį, idėja.¹⁵ Prioriteto suteikimas bendriems interesams, savanoriškai apribojant asmeninę gerovę, suponuoja moralinių reikalavimų laikymąsi. Šiuo atžvilgiu teisės ir moralės normos sutampa pagal veikimo objektą – visuomenę. Manytina, kad teisė ir moralė yra tarpusavyje glaudžiai susiję socialiniai reiškiniai, pagrindiniai visuomeninių santykių reguliatoriai, todėl norint paaiškinti teisės ir moralės santykį, tikslinga aptarti jiems būdingus skirtumus bei panašumus.

Teisės ir moralės normos, priklausančios bendrai socialinės tvarkos daliai, turi daug panašių bruožų. Nemažai moralinių reikalavimų yra persipynę su teisiniais. Kai kuriose sistemose, kaip antai Jungtinėse Valstijose, svarbiausieji teisinio galiojimo kriterijai aiškiai apima teisingumo principus ir pagrindines moralines vertybes; kitose sistemose, pvz., Jungtinėje Karalystėje, kur nėra nustatyta jokių formalių aukščiausiosios įstatymų leidybos institucijos kompetencijos apribojimų, pati įstatymų leidyba gali ne mažiau skrupulingai laikytis teisingumo ir moralės reikalavimų.¹⁶ Manytina, kad bet kurios visuomenės, susidedančios iš daugybės individų, turinčių skirtingus tikslus ir interesus, sėkmingo funkcionavimo pagrindas yra gebėjimas paklusti bendriems socialiniams dėsniams ir įstatymams. Savo ruožtu, šie elgesio modeliai kartu su tradicijomis, papročiais yra perduodami iš kartos į kartą, taip užtikrinant moralės nuostatų tęstinumą. Papročių reikšmę lemia tai, kad jie formuoja lūkesčius, kuriais žmonės vadovaujasi savo veiksmuose, vadinasi, privaloma laikoma tokia praktika, kurios, kaip tikisi kiekvienas, bus laikomasi.¹⁷ Todėl darytina prielaida, jog žmonės nekuria savų moralės taisyklių, o remiasi jau egzistuojančiomis visuomenėje. Įsipareigojimas turimoms teisėms yra teisė ir moralę vienijantis požymis, tačiau jis egzistuoja tik „panašiose“ normose, teisėje ir

---

¹⁴ *Ibid.*

¹⁵ KELSEN, H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 58.

¹⁶ HART, H.L.A. *Teisės samprata*. Vilnius: Pradai, 1997, p. 327.

¹⁷ Von HAYEK, F. A. *Teisė, įstatymų leidyba ir laisvė: Taisyklės ir tvarka*. Vilnius: Eugrimas, 1998, t. 1, p. 148.

moralėje gyvuojančiose ilgus amžius ir tarsi „susiliejusiose“ tarpusavyje, kai teisė ir moralė remiasi bendra socialine sankloda, kultūriniu poliumi.¹⁸

Dažnai teisės ir moralės normų tikslas ir turinys sutampa. Moralės skelbiamoms vertybėms turi paklusti įstatymų leidėjas, kurdamas konkrečias teisės normas. Taip pat ir teisėjui, siekiančiam teisingumo bet kurioje nagrinėjamoje byloje, gali tekti apeliuoti į egzistuojančias moralės taisykles – būtent tais atvejais, kai pačios teisės nuostatos eksplicitiškai apeliuoja į tokias moralines kategorijas kaip „garbingumas“ arba implicitiškai daro prielaidą, kad laikomasi tam tikrų elgesio taisyklių, kurių įgyvendinimui praeityje nereikėjo prievartinės tvarkos.¹⁹ Moralė teisei neprieštarauja, nes atkartoja jos teisių ir pareigų modelį. Pvz., moralinės nuostatos įtvirtintos Dekaloge (Dešimtyje Dievo įsakymų): „nežudyk“, „nevok“, „nekalbėk netiesos“ siejasi su adekvačiomis teisėmis į gyvybę, nuosavybę, būsto neliečiamumą bei tiesą. Taip pat pareiga nusiimti kepurę (konkliudentinis veiksmas, kuriuo išreiškiama pagarba bažnyčios tvarkai – įsipareigojimas gerbti bažnyčios tvarką) suteikia teisę įeiti į bažnyčią.²⁰ Be to, Naujojo Testamento taisyklė: „elkis su kitais taip, kaip norėtum, kad kiti su tavimi elgtųsi“²¹ yra nuo seniausių laikų visuotinai žinoma moralinė nuostata, kurios rašytinį atitikmenį galima pastebėti įvairiose galiojančių įstatymų nuostatose. Todėl teisės normos dažnai kartu yra ir moralės normos, kadangi jų turinys atspindi pagrindinius moralinius principus. Tam tikrais atvejais įstatymas gali būti vien tik teisinis kevalas ir tiesiogiai reikalauti, kad jį papildant būtų remiamasi moralės principais. Pvz., nuoroda į moralės ir sąžiningumo sampratą gali būti pagrindas apriboti prievarta taikytinų sutarčių sričiai, taip pat skirtingų rūšių teisinė atsakomybė gali būti suderinta su vyraujančia moralinės atsakomybės samprata.²²

Aptarus minėtus teisės ir moralės normų sutapimus, galima daryti išvadą, kad reguliuodamos visuomeninius santykius, šios normos sąveikaudamos tarpusavyje viena kitą papildo ir užtikrina priimamų įstatymų teisėtumą. Kitaip yra, kai galiojantys įstatymai prieštarauja moralės normoms (pvz., nacistiniai, sovietiniai įstatymai, įteisinę tautų genocidą). Paprastai manoma, kad moralei priešingi įstatymai kartu yra priešingi ir teisei.²³ Tačiau šioje vietoje negalima nepaminėti skirtingai teisės ir moralės santykių

¹⁸ BAKŠEVIČIENĖ, R., BEINORAVIČIUS, D. Teisės ir moralės santykis remiantis teisės požymiais. Jo naudojimas formuoti teigiamas Lietuvos teisės sistemos atžvilgiu visuomenės nuostatas. *Teisė*, 2004, t. 51, p. 21.

¹⁹ Von HAYEK, F. A. *Teisė, įstatymų leidyba ir laisvė: Socialinio teisingumo mirazas*. Vilnius: Eugrimas, 1998, t. 2, p. 87.

²⁰ BEINORAVIČIUS, D. Tarpdisciplininiai teisės pažinimo aspektai. Vilnius: *Logos* 68, 2011, p. 59.

²¹ BITINAS, B. *Rinktiniai edukologiniai raštai*. Vilnius: Edukologija, 2013, t. 1, p. 218.

²² HART, H.L.A. *Teisės samprata*. Vilnius: Pradai, 1997, p. 327.

²³ BEINORAVIČIUS, D. Tarpdisciplininiai teisės pažinimo aspektai. Vilnius: *Logos* 68, 2011, p. 59.

suvokiančių teisinio pozityvizmo atstovų požiūrio, palaikančio priešingą idėją, kad teisės normą galima laikyti galiojančia, net jeigu ji ir prieštarauja moralinei tvarkai.²⁴

Vis dėlto teisė ir moralė veikia kaip dvi viena kitą papildančios, bet kartu savarankiškos normatyvinės sistemos. Dėl to akivaizdu, kad tarp teisės ir moralės normų egzistuoja ir tam tikri principiniai skirtumai. Moralė, priešingai nei teisė, nelaikytina prievartine tvarka, o nuo teisinei tvarkai būdingų sankcijų ji skiriasi tiek, kiek nėra taikomi prievartos aktai už tam tikrus visuomenei žalingus (ir dėl to nepageidaujamais laikomais) įvykius. Tinkamas pavyzdys galėtų būti totalitarinių valstybių teisinė tvarka, leidžianti koncentracijos stovyklose prievarta uždaryti asmenis, juos kankinti, versti dirbti bet kokius darbus dėl tam tikrų subjektyvių ir moralės normoms prieštaraujančių priežasčių. Tokias priemones galima aršiai kritikuoti ir smerkti moralės požiūriu, tačiau jų negalima traktuoti esančiomis už tų valstybių teisinės tvarkos ribų ir jų atžvilgiu taikyti atitinkamas sankcijas. Prievartinė tvarka pasireiškia valstybės prievarta (prievartiniu laisvės, ekonominių ar kitokių gėrybių atėmimu ir pan.) kaip sankcija, nukreipta prieš konkretų individą ar jų grupę, kai moralinė tvarka į socialiai žalingus faktus reaguoja psichologine prievarta, pasmerkimu. Moralė, skirtingai nuo papročių, etiketo ar teisės, kategoriškai nenurodo individui, kaip jis turi elgtis, o tik suteikia vertybinius orientyrus.²⁵ Taigi, vienas pagrindinių teisę ir moralę skiriančių požymių yra ne tai, ką šios dvi socialinės tvarkos įsako arba draudžia, o tai, kaip jos įsako arba draudžia tam tikrą elgesį.²⁶

Kitas svarbus aspektas, atskleidžiantis teisės ir moralės skirtumą, yra šių socialinių tvarkų išorinė išraiška. Moralės reikalavimai retai formalizuojami, suteikiant jiems rašytinę išraišką, paprastai moralinių nuostatų laikymasis užtikrinamas žmonių savimone, vidiniu įsitikinimu. Skirtingai nei teisės normoms, moralei nėra būtina išorinė išraiška, jai pakanka ir vidinės refleksijos, grindžiamos sąžinės balsu, nes moralei galima nusikalsti ir mintimis. Tačiau yra išimčių: rašytiniai aktai, savyje talpinantys moralės normas, yra Dekalogas²⁷, tam tikrų profesijų etikos kodeksai. Išorinės formos suteikimo moralinėms nuostatomis pavyzdžių galima pastebėti ir Lietuvos įstatymų leidyboje. Galima pasiremti kai kuriomis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso nuostatomis (toliau – Civilinis kodeksas). Pvz., Civiliniame kodekse įtvirtinta moralinė sutuoktinių pareiga vienas kitą remti yra prilyginama teisinei pareigai, kai abu sutuoktiniai įpareigojami vienas kitą remti

²⁴ KŪRIS, E. *Grynoji teisės teorija, teisės sistema ir vertybės: normatyvizmo paradigmos iššūkis*. Iš: KELSEN, H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 31.

²⁵ ZAJANČKAUSKAITĖ, L. Moksleivių moralės normų ypatumai. *Psichologija*, 1997, nr. 17, p. 59.

²⁶ KELSEN, H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 85.

²⁷ Dekalogas priskiriamas prie aktų, talpinančių moralės normas, dėl šio akto religinių normų (tokių kaip „nežudyk“, „nevoik“, „nekalbėk netiesos“) panašumo į moralines.

ne tik moraliai, bet ir materialiai bei, atsižvelgiant į kiekvieno jų galimybes, prisidėti prie bendrų šeimos ar kito sutuoktinio poreikių tenkinimo.²⁸ Ypač pažymėtina Civilinio kodekso 1.4 straipsnyje įtvirtinta bendra principinė nuostata, kad įstatymų ar sutarčių nustatytais atvejais civiliniai santykiai reglamentuojami pagal papročius. Papročiai netaikomi, jeigu jie prieštarauja imperatyvioms įstatymo normoms arba sąžiningumo, protingumo ar teisingumo principams. Taigi, moralė formuoja teisingumo turinį, o teisė tam tikram reikalavimui suteikia normatyvinį pobūdį ir užtikrina jo privalomą įgyvendinimą visuomenėje. Minėti moralės normų įtvirtinimo įstatyme pavyzdžiai leidžia teigti, kad privalomumo aspekto suteikimas moralės normoms, jų reglamentavimas teisės aktuose pašalina teisės ir moralės perskyrą.

Skirtumas pagal išorinės išraiškos pripažinimo aspektą pasireiškia ir tuo, kad teisės normų pažeidimo atveju taikytina sankcionuota prievartos procedūra, o moralės normų atžvilgiu tokia procedūra nebūdinga.²⁹ Atsižvelgiant į tai, savaime kyla klausimas – ar galima teigti, kad moralinė tvarka galima be sankcijų? Siekiant atsakyti į šį klausimą, tikslinga panagrinėti moralės normų veikimą. Pažymėtina, kad moralinėje tvarkoje egzistuoja dvi moralės normos: viena, įsakanti tam tikrą elgesį, o kita – nustatanti, kad turi būti nepritariama priešingam elgesiui, t. y. jeigu moralinė tvarka įsako tam tikrą elgesį, tai ji kartu įsako, kad įsakytajam vieno individo elgesiui pritartų kiti, o priešingam elgesiui nebūtų pritariama.³⁰ Taigi, nors moralinė tvarka ir įsako tam tikrą elgesį, tačiau jo nesieja su atlygiu, o šio elgesio priešybės – su bausme³¹, palikdama tai asmeniniam kiekvieno individo apsisprendimui. Jeigu kas nors nepritaria įsakytajam elgesiui arba palaiko priešingą elgesio modelį, tai toks elgesys laikytinas amoralium, negalinčiu sulaukti kitų bendruomenės narių pritarimo, interpretuojant tai kaip savotišką sankciją. Toks moralus kitų individų pritarimas ar nepritarimas pačia plačiausia šių žodžių prasme suvokiamas kaip atlygis ir bausmė netinkamo elgesio atžvilgiu ir kartais tampa gerokai efektyvesne sankcija už kitokias atlygio ar bausmės formas, kadangi yra orientuotas į žmogaus garbės ir orumo išsaugojimą ir turi įtakos savisaugos instinktų pasireiškimui. Tai leidžia manyti, kad moralės normos gali būti suvokiamos kaip savotiškos sankcijos, nukreiptos į žmogaus asmeninę savivertę ir turinčios įtakos jo ryšiui su aplinka.

Teisės ir moralės santykio problemą nagrinėję teisės mokslininkai laikėsi skirtingų pozicijų dėl šio santykio egzistavimo. Moralumo teisėje paieškos egzistuoja nuo visiško atskyrimo, siekiant atriboti teisę kaip savarankišką norminę sistemą iki moralumo

²⁸ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2262, 3.27 str.

²⁹ BEINORAVIČIUS, D. Tarpdisciplininiai teisės pažinimo aspektai. Vilnius: *Logos* 68, 2011, p. 60.

³⁰ KELSEN, H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 60.

³¹ *Ibid.*

egzistavimo pripažinimo teisėje, siejant su žmogiškąja prigimtimi. Viena iš skirtingas teisės sampratas apibūdinančių charakteristikų leidžia kalbėti apie du teisės sampratos tipus: vertybiškai orientuotas ir vertybiškai neutralias teisės sampratas. Prigimtinė teisė yra priskiriama vertybiškai orientuotų teisės sampratų kategorijai. Ji tiriama, siekiant pažinti vertybes, kurias pozityvioji teisė turi saugoti, kad būtų galima įvertinti prigimtinės ir pozityviosios teisės santykį.³² Prigimtinės teisės teorijos atstovai teisę ir moralę laikė tiesiogiai susijusiais reiškiniais, t. y. teisę subordinavo moralei. Žymus teisės filosofas, prigimtinės teisės mokyklos atstovas Lon L. Fuller savo knygoje „The Morality of Law“ tvirtina, kad teisės ir moralės ryšys yra būtinas. Jis paaiškina šį ryšį remdamasis idėja, kad visos teisės sistemos turi turėti tam tikrą „vidinę moralę“. Išskiria 8 būtinus reikalavimus, kuriuos turi atitikti pozityvioji teisė, kad ji būtų morali: teisės normų bendrumas ir viešas skelbtinumas, teisinio reguliavimo aiškumas, galimumas vykdyti teisę, teisės stabilumas, neprieštarinumas, atgalinio teisės taikymo vengtinumas bei pareigūnų teisinio elgesio atitikimas oficialiai deklaruojamoms normoms. Šios sąlygos laikomos tam tikru moraliniu suvaržymu, kuris turi būti taikomas teisėkūros ir teisės taikymo procesams bei tinkamam šių procesų veikimui.³³

Kitokios pozicijos laikėsi teisinio pozityvizmo mokyklai atstovaujantys mokslininkai. Jų manymu, egzistuoja griežta takoskyra tarp moralės ir teisės, dėl to pozityvioji teisė nepripažino jokių kitų svetimų elementų teisėje, išskyrus oficialią normatyvinę tvarką, kurią nustatė teisinė bendruomenė. Tačiau turint omenyje tai, kad teisinis pozityvizmas nėra vientisa doktrina, šalia minėto „griežtojo“ pozityvizmo, neigiančio, kad vertybiniai faktai (vienas tokių – moralė) gali atlikti kokį nors vaidmenį, nustatant teisinį turinį, egzistavo „švelnusis“ pozityvizmas – sutinkantis, kad atitinkami socialiniai faktai gali turėti įtakos kuriant įstatymus.³⁴ Vienas žymiausių XX a. teisinio pozityvizmo atstovų austrų teisininkas – Hansas Kelsenas (toliau – Kelsenas)³⁵, koncentruodamas dėmesį į „pozityviąją teisę“, siekė išvengti bet kokių sąsajų su nepozityviąja – prigimtinė teise. Savo žinomiausioje knygoje „Grynoji teisės teorija“ Kelsenas pozityviąją teisę aiškina tik normatyviąja prasme, eliminuodamas bet kokį

---

³² LASTAUSKIENĖ, G. Vertybiškai neutrali teisės samprata. Jos ženklai Lietuvos teisinėje mintyje ir praktikoje. *Teisės problemos*, 2006, t. 2 (52), p. 7.

³³ FULLER, L. L. *The Morality of Law* [interaktyvus]. Yale University Press, 1969 [žiūrėta 2018 m. balandžio 05 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.scribd.com/doc/300364842/Lon-Fuller-The-Morality-of-Law>>.

³⁴ GREENBERG, M. How facts make law. *Legal Theory*, 10 (2004). United States of America: Cambridge University Press, p. 157-158.

³⁵ Nors H. Kelsenas dažnai įvardijamas kaip normatyvizmo atstovas, tačiau abiejoms sampratomis būdingi panašūs požymiai, kurių esminis – pastangos pasiekti vertybinį neutralumą, lemia šio teoretiko požiūrio priskirtinumą ir teisinio pozityvizmo teisės sampratai. LASTAUSKIENĖ, G. Vertybiškai neutrali teisės samprata. Jos ženklai Lietuvos teisinėje mintyje ir praktikoje. *Teisės problemos*, 2006, t. 2 (52), p. 9-10.

nenormatyvų požiūrį. Jo teisiniu pozityvizmu pagrįstas teisės mokslas suponuoja valstybės vertybinį neutralumą.³⁶ Jau pats knygos pavadinimas netiesiogiai atskleidžia šio autoriaus palaikomą mintį, kad teisės mokslas turi būti „grynas“, t. y. laisvas nuo moralės, politikos, ideologijos, kitų mokslų. Taigi, Kelsenas manė, kad teisės mokslas turi „neįsileisti“ vertybių, taip pat pabrėžė teisės ir moralės skirtingumą. Jis nesutiko, kad teisė reguliuoja „išorinį“, o moralė – „vidinį“ elgesį, jo teigimu abiejų šių tvarkų normos gali lemti abi minėtas elgesio rūšis. Jo nuomone „moralė yra pozityvioji neprievartinė tvarka; teisė – prievartinė tvarka, siekianti paskatinti tam tikrą elgesį, priešingą elgesį siedama su socialiai organizuotu prievartos aktu. Nei teisė visada reikalauja paklusti moralei, nei moralė – teisei.“³⁷ Vis dėlto būtų klaidinga manyti, kad Kelsenas nevertino moralės. Jis ją vertino, tačiau savo teisės teorijoje moralę laikė už normatyvinės srities ribų, ir moralė netapo jo kaip teisėtyrininko mokslinių tyrinėjimų objektu, jo moksliniai tyrimai apsiribojo pozityviaja teise.³⁸ Švelniojo pozityvizmo atstovas H. L. A. Hartas (toliau – Hartas), taip pat vienas įtakingiausių teisinio pozityvizmo mokyklos teoretikų, priešingai nei Kelsenas, į savo plėtojamą teoriją įvedė minimalų prigimtinės teisės turinį ir tokiu būdu davė pagrindą idėjai, kad moralė gali daryti įtaką teisei. Savo veikalė „Teisės samprata“ jis teigė, kad jeigu nebūtų minimalaus prigimtinės teisės turinio, tai nebūtų ir jokios priežasties, dėl kurios patys žmonės turėtų savanoriškai laikytis kokių nors normų.³⁹ Taigi, Harto teoriją būtų galima laikyti vertybiškai neutralia. Hartas ne priešpriešino teisę moralei ir ne teisingo nemoralią teisę – jis tiesiog nelaikė moralės savaiminiu teisės identifikavimo kriterijumi, jos analizės elementu.⁴⁰

Kaip atsvarą pozityvizmui, galima išskirti vieno iš svarbiausių šiuolaikinio pozityvistų kritiko Ronaldo Dworkino (toliau – Dworkinas) teoriją, pripažinusią „tradicinio pozityvizmo“ nepakankamumą. Dworkino teigimu, tam tikroje teisės sistemoje naudojamas teiginys yra teisingas, jeigu jis yra susijęs su principais, kurie geriausiai pateisina tos teisės sistemos praktiką. Jo nuomone, teisės turinys priklauso nuo vertybinių faktų.⁴¹ Plėtodamas šią nuostatą, nurodo, kad „jeigu iškyla koks nors atvejis, kai normų kodeksas nieko nesako, arba jeigu žodžiai normų kodekse sudaro prielaidas

³⁶ SCHAMBECK, H. Hanso Kelseno teisės teorija. *Jurisprudencija*, 2011, t. 18(4), p. 1283.

³⁷ KŪRIS, E. Grynoji teisės teorija, teisės sistema ir vertybės: normatyvizmo paradigmos iššūkis. Iš: KELSEN, H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 30.

³⁸ SCHAMBECK, H. Hanso Kelseno teisės teorija. *Jurisprudencija*, 2011, t. 18(4), p. 1291.

³⁹ HART, H.L.A. *Teisės samprata*. Vilnius: Pradai, 1997, p. 314.

⁴⁰ KŪRIS, E. Hartas ir mes. Iš: HART, H.L.A. *Teisės samprata*. Vilnius: Pradai, 1997, p. 25.

⁴¹ GREENBERG, M. How facts make law. *Legal Theory*, 10 (2004). United States of America: Cambridge University Press, p. 158.

konkuruojančioms interpretacijoms, tuomet teisinga kelti klausimą, kuris iš dviejų galimų tos bylos sprendimų geriausiai dera su pamatinėmis moralinėmis šalių teisėmis.⁴²

Apibendrinant darytina išvada, kad moralės ir teisės normų santykio nustatymas yra svarbus teisės teorijos uždavinys dėl šių visuomeninio elgesio reguliatorių turinio panašumo ir dėl galimų kolizijų tarp jų pavojaus. Vis dėlto nėra vienintelio ir teisingiausio požiūrio, apibrėžiančio teisės ir moralės normų santykį. Šių normų tarpusavio sąveikavimo aiškinimas priklauso nuo vyraujančios teisės sampratos. Manytina, kad prigimtinės ir jai priešingos pozityviosios teisės sampratos geriausiai atskleidžia vyraujančius skirtingus požiūrius, kuriais remiantis, įvairūs teisės teoretikai aiškina teisės ir moralės normų santykį. Prigimtinės teisės doktrinai atstovaujantys mokslininkai pozityviajai teisei kelia moralumo ir teisingumo reikalavimus: vyrauja požiūris, kad prigimtinio teisingumo neatitinkanti, nemorali socialinė tvarka apskritai negali būti laikoma teisine. Kitaip mano pozityvistai, kurie palaiko mintį, jog viskas, ką valdžia paverčia visuotinai privalomo elgesio taisykle, ir yra teisė, o moralumas nėra būtinas teisės požymis, todėl net ir amorali teisė nenustoja buvusi įpareigojanti, kol nėra įstatymų leidejo panaikinta.⁴³

1.3. Bendražmogiškoji etika

„Etika“ yra kilusi iš graikų kalbos žodžio *ethos*, reiškiančio paprotį, įprotį, būdą, yra siejama su žmonių elgesio normų visuma.⁴⁴ „Moralės“ sąvoka kilusi iš lotyniškos kilmės žodžio *moralis*, yra apibūdinama kaip žmonių elgesį reguliuojančios normos ir principai.⁴⁵ Šių sąvokų tapatumas pastebimas jau ankstyvuosiuose amžiuose. Manytina, kad moralės terminą I a. pr. Kr. pirmasis pradėjo vartoti romėnų politikas ir filosofas Markas Tulijus Ciceronas, kuris graikiškam žodžiui *ethos* lotynų kalboje rado atitikmenį – *moralis*.⁴⁶ Šiuolaikinėje kalboje sąvokos „etiška“ ir „moralu“ („neetiška“, „amoralu“) dažniausiai yra vartojamos sinonimiškai, jų nediferencijuojant. Glaudus šių sąvokų ryšys lemia tai, jog tyrinėjant etiką didelis dėmesys skiriamas jos objekto – moralės – analizei.

⁴² DWORKIN, R. *Principo reikalas*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2006, p. 27.

⁴³ VAIŠVILA, A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2004, p. 76.

⁴⁴ Etika (gr. *ethos* – paprotys, įprotis, būdas): 1. mokslas, tiriantis moralę; 2. žmonių elgesio normų visuma. Vyriausioji enciklopedijų redakcija. *Tarptautinių žodžių žodynas* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. kovo 08 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.zodziai.lt/reiksme&word=Etika&wid=5723>>.

⁴⁵ Moralė [lot. *moralis* — dorovinis], dorovė, žmonių elgesį reguliuojančios normos ir principai, viena visuomeninės sąmonės formų. Vyriausioji enciklopedijų redakcija. *Tarptautinių žodžių žodynas* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. kovo 08 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.zodziai.lt/reiksme&word=Etika&wid=5723>>.

⁴⁶ KANIŠAUSKAS, S. *Moralės filosofijos pagrindai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009, p. 18.

Moralei būdinga keletas reikšmių. Pirmoji, nusakančioji (deskriptyvioji) reikšmė apibūdina visuotinai pripažįstamas gero ir blogo žmonių elgesio normas (moralės normas), kurias nustato bendruomenė, visuomenė, papročiai, religija, filosofija ar asmeninė sąmonė. Pagal antrąją, normatyvią universaliąją reikšmę moralė (dorovė) apibūdina siektino dorovingo elgesio idealą, kurį, esant tam tikroms sąlygoms, labiausiai pageidautinu laiko visi racionalūs žmonės. Šie idealai dažnai yra bendražmogiški, mažiau priklausomi nuo bendruomeninių sąlygų. Trečioji reikšmė yra tiesiogiai siejama su etika kaip sisteminiu filosofiniu mokslu, nagrinėjančiu dorovę, žmonių visuomeninius ir individualius santykius gėrio ir blogio požiūriu.⁴⁷ Universalioji moralės reikšmė pagrindžia moralės nuostatų visuotinumą reguliuojant visų individų elgesį. Šis ypatumas suponuoja moralei būdingą bendražmogiškumą, pasireiškiantį faktinės žmonių bendrybės buvimu. Sąsaja su etika lemia tai, jog vienos moralės taisyklės nėra pačios sau pakankamos, jos visuomet reikalauja pagrindimo, kurį ir gali suteikti etika, pagrindžianti moralės principų ar taisyklių laikymosi būtinumą žmonių elgesio išraiškoje. Pripažįstant, kad žmonės yra laisvi sąmoningai veikti, galima teigti, kad moralumo sąvoka kaip tik ir apibūdina socialiai sąlygotą žmogiškosios esmės pasireiškimą individų poelgiuose. Dėl to individų poelgiai ir yra moralinio vertinimo ir reguliavimo objektas. Antra vertus, žmogus kaip visuomeninė būtybė nėra atskirtas nuo jį supančios visuomenės, todėl ir visuomenė – jos socialiniai santykiai, politinė santvarka, veikiančioji teisė ir kiti joje egzistuojantys reiškiniai – gali būti vertinami moraliniu (etiniu) požiūriu.⁴⁸

Taigi, galima teigti, kad, remiantis bendraisiais etiniais – moraliniais principais, visuomenėje kuriamos taisyklės, įtvirtinančios tam tikras normas ir apribojimus bei apibrėžiančios etiško elgesio gaires vienodai taikomas kiekvienam žmogui. Vis dėlto konkrečiose individų veiklos srityse kiekvienas probleminis atvejis yra savaip individualus, iškeliantis atsakomybės, pasirinkimo, bendrųjų moralinių principų taikymo konkrečiam atvejui klausimus. Dėl to, siekiant detaliau apibrėžti etikos taisyklių poveikį tam tikrų profesijų atstovams, reikalinga panagrinėti profesinės etikos sampratos ypatumus.

---

⁴⁷ KAIREVIČIUS, J. Advokato profesinė etika ir praktika besikeičiančių vertybių pasaulyje. Iš *Advokato etika: teoriniai ir praktiniai aspektai*: konferencijos medžiaga [interaktyvus]. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2013 [žiūrėta 2018 m. kovo 03 d.]. Prieiga per internetą: <www.advokatura.lt/download/39832/15_pranesimas%202013_jonas_kairevicius.pdf>.

⁴⁸ KAPAČIAUSKIENĖ, D. Moralumo sąvokos socialinis turinys ir jos raida. *Problemos*, 1973, nr. 11, p. 7-8.

1.4. Profesinės etikos samprata

Vystantis etikos mokslui, išsiskyrė profesinės etikos šakos, kurių atsiradimui įtakos turėjo skirtingose veiklos srityse susiklostę skirtingi bendravimo santykiai, požiūriai ir elgesio modeliai. Šie veiksniai sudarė prielaidas ir profesinės etikos sampratos susiformavimui, kurios turinį nulėmė ne tik atskiro individo požiūris į savo profesines pareigas, bet ir istoriškai kintantis, visuomenės politinės raidos tendencijų bei jos bendrų dorovinių vertybių sąlygotas – visuomeninis vertinimas.

Profesinės etikos užuomazgos aptinkamos jau viduramžių gildijose, kur galiojo daugybė profesinių grupių ir organizacijų (cechų, gildijų, vienuolių, teisėjų, riterių ir t. t.) veiklos nuostatų ir kodeksų.⁴⁹ Tiesa, kai kurių profesijų atstovų, moralinių normų ištakos siekia dar ankstesnius laikus. Seniausias profesinės etikos kodekso atitikmuo – Hipokrato priesaika, t. y. medikų priimama priesaika, kuri buvo suformuluota dar Senovės Graikijoje. Tačiau apskritai profesinę etiką imta intensyviau plėtoti naujaisiais laikais.⁵⁰ Iki penktojo dešimtmečio vidurio apie profesinę etiką buvo diskutuojama kaip apie kažką savarankiško, atsieto nuo visuomeninio gyvenimo. Įvykiu, po kurio visuomenė garsiai ir viešai prabilo apie mokslo ir profesinę etiką, laikomas viešas Alberto Einšteino laiškas JAV prezidentui F. D. Ruzveltui dėl atominės bombos etiškumo, mokslo ir jo panaudojimo praktikoje atsakomybės. Bombos panaudojimas ne tik prieš Japonijos miestus, bet ir bandymai koralų rifuose privertė visuomenę garsiai ir viešai prabilti apie mokslo ir profesinę etiką.⁵¹ Po visą pasaulį sukretusių įvykių žmonėms kilo poreikis žinoti, kas yra leistina vienos ar kitos profesijos atstovams ir koks elgesys atitinka etiškumo reikalavimus. Be to, kalbant apie profesinės moralės kaip glaudžiai su profesine etika susijusio reiškinių atsiradimą, svarbu paminėti jos sąsają su darbo pasidalijimu, kuris paskatino socialinių – profesinių grupių susiformavimą bei jų išskirtinumą bendruomenėje siekiant atskirai susireguliuoti vidinius savo grupės narių santykius bei santykius su kitomis veikiančiomis grupėmis.⁵² Taigi, profesinė etika yra besivystančios visuomenės istorinės raidos rezultatas.

Šiomis dienomis skirtingų profesijų atstovai vadovaujasi jų veiklai nustatytais specialiais etikos reikalavimais, kurie kaip ir anksčiau, yra perteikiami naudojantis etikos kodeksais. Į profesinę veiklą žmogus įsitraukia jau turėdamas susiformavusią subjektyvią

⁴⁹ PRUSKUS, V. *Verslo etika: Laiko iššūkiai ir atsako galimybės*. Vilnius: Enciklopedija, 2003, p. 55.

⁵⁰ KALENDA, Č. Taikomoji etika: iškilimas ir ypatybės Lietuvoje. *Filosofija. Sociologija*, 2009, t. 20, nr. 1, p. 56.

⁵¹ DINDIENĖ, R. Etika. Kas tai? [interaktyvus]. *AAM aktualijos*, 2017, nr. 12 (924) [žiūrėta 2018 m. kovo 08 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lbaa.lt/etika-kas-tai/>>.

⁵² PRUSKUS, V. *Verslo etika: Laiko iššūkiai ir atsako galimybės*. Vilnius: Enciklopedija, 2003, p. 52.

nuomonę ir požiūrį į tam tikrus aplinkui jį vykstančius reiškinius, kasdieninėje veikloje vadovaujasi asmeniškai jam priimtinais moraliniais vertinimais. Todėl kaip ir kiekvienoje socialinėje erdvėje, taip ir profesinėje veikloje, kurioje veikia skirtingų mąstymo būdų subjektai, neišvengiamai kyla daugybė etinių klausimų, kurių nenagrinėja bendroji etika. Šioje vietoje pasitelkiama profesinė etika, kuri yra atskira etikos sritis, ir išreiškia tam tikrą konkretų elgesio normų rinkinį, paprastai etikos kodeksų pavidalu, kuriuo turi vadovautis tik tam tikros profesijos atstovai, priimdami sprendimus savo profesinėje veikloje. Tai koks profesinės etikos modelis pasirinktas, visuomet didžia dalimi lemia konkrečios profesijos sėkmę bei turi įtakos šios profesijos praktinei veiklai. Kadangi profesinė etika formuojama pagal individualius kiekvienos profesijos tikslus ir situacijas, kuriose gali atsidurti tos profesijos atstovai, tai pagrindine profesinės etikos socialine funkcija tampa siekis padėti sėkmingai išspręsti tam tikros profesijos keliamus uždavinius. Šis požymis geriausiai skiria profesinę etiką nuo bendrosios tuo, jog pastaroji nustato elgesio normas, kurios yra privalomos visiems visuomenės nariams, nepriklausomai nuo jų profesijos, socialinio statuso ar atliekamų funkcijų.

Profesine veikla užsiimantiems asmenims keliami didesni atidumo ir rūpestingumo reikalavimai. Taip yra dėl to, nes tik aukštos dvasinės kultūros, pavyzdingai besielgiantis profesionalas gali sulaukti aplinkinių pagarbos ir pasitikėjimo jo vykdoma veikla. Be to, iš vienai ar kitai profesijai atstovaujančių asmenų tikimasi specialaus pasirengimo ir tai profesijai reikalingų žinių. Kita vertus, nemandagumas, žema elgesio kultūra, elementaraus etiketo trūkumas gali sukelti autoriteto bei profesinio prestižo nykimą. Pažymėtina ir tai, kad bet kuri profesija atlieka ir tam tikrą socialinę funkciją, skirtingų profesijų atstovai turi savo visuomeninę paskirtį, funkcijas ir tikslus. Šie veiksniai dažnai sąlygoja ir specifinę bendravimo aplinką, kuri savaip paženklina tos profesijos žmones.⁵³ Teoriškai etikos reikalavimai galėtų net nebūti užrašyti, kadangi akivaizdus faktas yra tai, kad bet kurios profesijos nariai savo veikloje privalo elgtis pavyzdingai ir laikytis bendrųjų, visuotinai taikomų etikos principų, tačiau specialieji etiniai reikalavimai taikytini tik tam tikrai profesijai nekonkuruoja su bendraisiais etikos principais, o juos papildo arba netgi detalizuoja. Profesinės etikos kodeksuose suformuluotos elgesio taisyklės tampa vienu iš pagrindinių veiksnių, skiriančių vieną profesiją nuo kitos. Pvz., Lietuvos Respublikos prokurorų etikos kodekse esantis savarankiškumo principas reikalauja gerbti politinio neutralumo principą ir nereikšti pažiūrų jokios politinės partijos

---

⁵³ *Ibid.*

ar politinės organizacijos atžvilgiu.⁵⁴ Panašaus turinio principas randamas ir Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodekse (toliau – Teisėjų etikos kodeksas). Pagarbos ir lojalumo valstybei principas įpareigoja teisėją elgtis politiškai neutraliai ir korektiškai, viešai nereikšti savo politinių įsitikinimų, neužsiimti agitacija.⁵⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau – Konstitucinis Teismas) yra konstatavęs, jog teisėjas pagal jo atliekamas pareigas negali būti priskirtas prie valstybės valdininkų. Iš jo negali būti reikalaujama dalyvauti vykdant kokią nors politikos kryptį.⁵⁶ Palyginimui daroma nuoroda į Lietuvos advokatų etikos kodeksą, kuriame tokio pobūdžio draudimo nėra numatyta. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad vienos profesijos narių etikos taisyklės gali netgi prieštarauti kitos profesijos etinėms nuostatoms. Toks pavyzdys galėtų būtų Lietuvos advokatų etikos kodekse įtvirtintas advokato lojalumo klientui principas, įpareigojantis advokatą paslaugas klientui teikti taip, kad tai labiausiai atitiktų kliento interesus.⁵⁷ Priešingai, Teisėjų etikos kodekse numatytas nešališkumo principas, kuriuo vadovaudamasis, teisėjas negali turėti asmeninio išankstinio nusistatymo priimdamas sprendimus, negali demonstruoti savo simpatijų ar antipatijų bei rodyti išskirtinio dėmesio atskiriems asmenims ar jų grupėms, bylose dalyvaujantiems asmenims.⁵⁸ Taigi, etine prasme advokatas negali veikti priešingai savo atstovaujamojo interesams, kai teisėjai, būdami nešališkais arbitrais, privalo surasti objektyviausią ir teisingiausią sprendimą kiekvienoje nagrinėjamoje byloje. Skirtingų profesijų etikos kodeksuose aptinkami skirtumai leidžia daryti prielaidą, jog etikos taisyklių susisteminimas padeda efektyviau spręsti konkrečiai profesijai keliamus uždavinius bei tarnauja kaip tam tikras pavyzdinis elgesio tipas.

Etikos taikymas bet kuriai profesinei sričiai yra aktualus praktinis klausimas, tačiau tam tikroms profesijoms etinės nuostatos yra viena iš svarbiausių profesinių

---

⁵⁴ Lietuvos Respublikos prokurorų etikos kodeksas, patvirtintas Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2012 m. sausio 9 d. įsakymu nr. I-15, 5.5.2. str.

⁵⁵ Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodeksas, patvirtintas Visuotinio teisėjų susirinkimo 2006 m. birželio 28 d. sprendimu nr. 12 P-8, 7 str. 2 p.

⁵⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. kovo 31 d. nutarimo Nr. 465 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. kovo 3 d. nutarimo Nr. 124 „Dėl Lietuvos Respublikos teismų, valstybinio arbitražo, prokuratūros bei Valstybės kontrolės departamento darbuotojų darbo apmokėjimo“ dalinio pakeitimo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 46 straipsnio pirmajai daliai, Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo 4 straipsnio pirmajai daliai, Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės įstatymui, taip pat Lietuvos Respublikos įstatymui „Dėl Lietuvos Respublikos teismų teisėjų, prokuratūros darbuotojų, valstybinių arbitrų bei Valstybės kontrolės departamento darbuotojų tarnybinių atlyginimų“. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 101-2264.

⁵⁷ Lietuvos advokatų etikos kodeksas, patvirtintas Lietuvos advokatūros 2016 m. balandžio 15 d. Visuotinio advokatų susirinkimo sprendimu, 10 str. 1 d.

⁵⁸ Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodeksas, patvirtintas Visuotinio teisėjų susirinkimo 2006 m. birželio 28 d. sprendimu nr. 12 P-8, 8 str. 2 ir 3 p.

charakteristikų.⁵⁹ Viena tokių – teisininko profesija. Ši profesija išsiskiria tuo, kad teisininko veikla yra siejama su visuomeninių interesų patenkinimu, atstovavimu kitų teisėms ir teisėtiems interesams bei teisingumo įgyvendinimo siekiu. Manytina, kad teisininko profesija turi savaime genuose užprogramuotą etinį konfliktą. Ši nuostata pagrindžiama tuo, jog etikos nuostatų taikymas teisininkų profesinėje veikloje yra dažnai susijęs su tam tikrų vertybių kolizija, papildomais moraliniais sunkumais. Teisininkų profesijos atžvilgiu egzistuoja įvairūs visuomenės ir valstybės lūkesčiai, kurie dažnai sukelia etines ir moralines dilemas. Etinės dilemos kyla tada, kai susiduria skirtingos moralinės ir etinės pareigos. Todėl teisininkai savo profesinėje veikloje priimamus sprendimus privalo vertinti ne tik kaip atitinkančius teisiniam reguliavimui, bet ir kaip neprieštaraujančius etikos ir moralės principams. Tai ypač išryškėja „sunkiųjų bylų“ atvejais, kuriose teisėjas, užuot taikęs egzistuojančią, susiformavusią teisę, turi spręsti kokį nors klausimą, remdamasis savo nuožiūra bei suteikdamas vienam sprendimui etinį – moralinį pranašumą prieš kitą. Šioje vietoje, siekiant teisingumo – kaip didžiausios vertybės – įgyvendinimo, atsiranda erdvės teisėjo diskrecijos teisei pasireikšti, tačiau šia teise turi būti naudojama atsakingai, laikantis tam tikrų etinių reikalavimų.

Teisėjui specialių ir dažnai griežtesnių, lyginant su kitais visuomenės nariais, etinių reikalavimų nustatymas yra objektyviai pateisinamas ir nulemtas viešojo intereso. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatyme pateikiama viešojo asmens samprata. Viešuoju asmeniu laikomas asmuo, kuris dėl einamų pareigų arba savo darbo pobūdžio, nuolat dalyvauja valstybinėje ar visuomeninėje veikloje arba jeigu jo nuolatinė veikla turi reikšmės viešiesiems reikalams.⁶⁰ Teisėjas patenka į subjektų, turinčių viešojo asmens statusą, kategoriją. Viešieji asmenys reprezentuoja valstybę, visuomenę, todėl jų veiklai keliami didesni etiškumo reikalavimai nei privatiems asmenims, o jų atžvilgiu taikomos kritikos ribos yra platesnės. Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra išaiškinęs, kad konstitucinis asmenų lygiateisiškumo principas savaime nepaneigia galimybės įstatymu nustatyti nevienodą, diferencijuotą teisinį reguliavimą tam tikriems asmenims, priklausantiems skirtingoms kategorijoms, jeigu tarp šių asmenų yra tokio pobūdžio skirtumų, kurie tokį diferencijuotą reguliavimą daro objektyviai pateisinamą.⁶¹

---

⁵⁹ RUZGYTĖ, E. Teisininko profesija ir etika: riba tarp teisės ir moralės. *Parlamento studijos: mokslo darbai*, 2017, nr. 23, p. 131.

⁶⁰ Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2006, nr. X-752, 2 str. 60 d.

⁶¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. gegužės 24 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos finansinio užtikrinimo susitarimų, Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo, Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymų kai kurių nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*, 2013, nr. 55-2760; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. kovo 2 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos atominės elektrinės įstatymo 10 straipsnio 1 dalies (2008 m. vasario 1 d. redakcija) nuostatų ir

Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – EŽTT) savo praktikoje taip pat ne kartą konstatavo, kad valstybės tarnautojams, vykdančioms oficialių valstybės pareigūnų funkcijas, taikomos platesnės priimtinos kritikos ribos nei privatiems individams.⁶²

Apibendrinant reikėtų pažymėti, kad viešojo asmens statusas suponuoja reikalavimą teisėjams būti pakantiems kritikai ir nereikalauti kitiems visuomenės nariams vienodų standartų. Atsižvelgiant į teisėjo profesijai būdingą išskirtinumą, teisėjo profesijos atstovų elgesio kultūrai keliami specialūs etikos reikalavimai.

---

11 straipsnio (2008 m. vasario 1 d. redakcija) 1 dalies 1 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*, 2009, nr. 25-988.

⁶² Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2011 m. rugpjūčio 31 d. sprendimas *Šabanovic prieš Juodkalniją ir Serbiją* byloje, Nr. 5995/06.

2. ETIKOS REIKALAVIMAI TEISĖJAMS

Teisminė valdžia yra viena iš valstybės valdžių, kuriai patikėta išskirtinė ir jokiai kitai valdžios šakai nebūdinga funkcija – vykdyti teisingumą. Esminis principas, kad teisingumą vykdo tik teismai, aptinkamas daugelio valstybių konstitucijose: 1987 m. JAV Konstitucijos 3 straipsnyje, 1947 m. Italijos Konstitucijos 101 straipsnyje, 1949 m. Vokietijos Pagrindinio Įstatymo 97 straipsnyje, Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 straipsnyje.⁶³ Teisminei valdžiai atstovauja teisėjai, kurių reikalavimai, susiję su teisingumo vykdymu, yra privalomi visoms valstybės valdžios institucijoms, pareigūnams ir tarnautojams, įmonėms, įstaigoms, organizacijoms, kitiems juridiniams bei fiziniams asmenims.⁶⁴ Teisingumo vykdymo teisė suteikiama teisėjui, pasikliaujant jo sąžiningumu, profesine ir asmenine kvalifikacija bei gebėjimu tinkamai atlikti savo pareigas. Visi šie veiksniai įpareigoja teisėją jausti didelę atsakomybę už tai, kaip jis vykdo teisingumą – atlieka pagrindiniame valstybės įstatyme, Konstitucijoje, jam nustatytą priedermę. Konstitucinis Teismas ne kartą yra pažymėjęs, kad teisėjams keliami ir itin dideli etinio bei moralinio pobūdžio reikalavimai, jų reputacija turi būti nepriekaištinga.⁶⁵ Teisėjo elgesio modelis formuoja žmonių nuomonę apie teisingumo vykdymą valstybėje, tai ir lemia teisėjo statuso visuomenėje išskirtinumą.

Teisėjas, sutikdamas tapti valstybėje teisės ginamų vertybių saugotoju ir garantu, pats prisiima teisinės valdžios atstovo teises ir pareigas bei sutinka su asmeniniais apribojimais, kurie paprastaiems piliečiams atrodytų našta. Turint omenyje, kad teisėjai savo profesinėje veikloje nuolat nagrinėja etinius klausimus, manytina, kad jie ir patys turintys tapti etiško elgesio pavyzdžiu tiek tiesioginių profesinių pareigų vykdymo metu, tiek ir privačiame gyvenime. Nepriekaištinga reputacija reikalauja susilaikyti nuo veiksmų, kurie nesiderina su teisėjo statusu arba gali pakenkti teismų sistemos įvaizdžiui. Bangaloro teisėjų elgesio principų, priimtų 2002 m. Hagoje vykusiame teismų pirmininkų posėdyje, 3 punkte nustatyta, kad teisėjas turi užtikrinti, kad jo elgesys protingo stebėtojo požiūriu būtų nepriekaištingas. Teisėjo veiksmai ir elgesys turi patvirtinti žmonių tikėjimą teismų sistemos garbingumu.⁶⁶

⁶³ VALANČIUS, V. Teismo ir teisėjo nepriklausomumo principas ir konstitucinė justicija. *Jurisprudencija*, 2000, t. 16(8), p. 12.

⁶⁴ Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 46-851, 41 str.

⁶⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 90 straipsnio 8 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 130-4910.

⁶⁶ 2002 m. Bangaloro teisėjų elgesio principai, priimti teismų pirmininkų posėdyje Taikos rūmuose, Hagoje, 3 p. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <www.teismai.lt/data/public/uploads/2017/03/bangaloro-teiseju-elgesio-principai.doc>.

2.1. Etiškas teisėjų elgesys kaip visuomenės pasitikėjimo sąlyga

Teisėjo kaip autoritetingo teisminės valdžios atstovo vaidmuo valstybėje neapsiriboja vien tik profesine atsakomybe, kitų piliečių atliekamas teisėjų veiklos vertinimas lemia teisėjams tenkantį ir kito, ne mažiau svarbaus, visuomeninės atsakomybės pagrindo egzistavimą. Pažymėtina, kad teismas nėra tik teisingumą įgyvendinanti institucija, jis yra tas, kuris visuomenėje atstovauja teisei valstybei ir nuo to kaip jis ją atstovauja, etiškai arba neetiškai, didele dalimi priklauso visuomenės pasitikėjimas teismų sistema. Todėl pasitikėjimo teismine valdžia klausimas visuomet yra ir teisėjų etikos klausimas, kuris įpareigoja panagrinėti, kokią įtaką etikos taisyklės ir jų laikymasis gali turėti visuomenės pasitikėjimui teismų sistema.

Šiomis dienomis pastebimas didėjantis visuomenės pilietinis aktyvumas turi įtakos ir teismams tenkančio dėmesio gausėjimui. Teisėjų statusas visuomenėje lemia jų išskirtinumą ir tam tikrą įstatymiškai garantuojamą neliečiamumą kitų visuomenės narių atžvilgiu, todėl garbingai įstatymus vykdančios ir pažeidimų nedarantys asmenys, niekada neturėję tiesioginio susidūrimo su teisminės valdžios atstovais, nuomonę apie jų vykdomą veiklą ir elgesio atitikimą etikos standartams susiformuoja remdamiesi netiesioginiais veiksniais. Ypatingas vaidmuo tenka neretai ketvirtąją valdžia valstybėje įvardijamai žiniasklaidai, atliekančiai visuomenės informavimo funkciją. Tai iliustruoja dažnai žiniasklaidos priemonėse aptarinėjami teisėjų nusižengimai etikai⁶⁷, kurie formuoja kitų visuomenės narių nuomonę apie teisingumo vykdymą valstybėje. Paprastai publicistinio stiliaus straipsniai, kuriuose atskleidžiami teisėjų darbo trūkumai, susilaukia didelio visuomenės dėmesio ir neišvengiamai daro žalą teismų reputacijai valstybėje. Nepagrįsta teismų ir teisėjų, jų priimamų sprendimų kritika žiniasklaidos priemonėse, priešiškas visuomenės narių požiūris gali sukelti tam tikro „uždaro rato“ grėsmę – nepasitikėjimas teismų sistema lemia veiklos efektyvumo mažėjimą, o šis savo ruožtu neišvengiamai „atsiliepia“ dar didesniu visuomenės nepasitikėjimu.⁶⁸ Dažnai kylančios visuomenės narių abejonės dėl teismų nusiteikimo dirbti skaidriai ir viešai, skatina ieškoti to

---

⁶⁷ Straipsniai iš internetinių portalų: delfi.lt, lrytas.lt [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.delfi.lt/news/daily/law/teisejas-sukele-tikra-skandala-sokiravo-ir-policininkus-ir-kalejimo-priziuretojus.d?id=76148015>>; <<https://www.delfi.lt/news/daily/law/prezidentei-siulo-atleisti-teiseja-kuri-siule-prikasti-liezuvi-ir-pasukti-propeleri.d?id=75122174>>; <<https://lietuvsdiena.lrytas.lt/aktualijos/teiseju-garbes-teismo-pirmininkas-drausmes-byly-skaicius-sokiruoja.htm>>; <<https://www.delfi.lt/news/daily/law/dar-neregetas-skandalas-itariama-teisejas-galejo-nutekinti-slapta-stt-informacija.d?id=70700416>>.

⁶⁸ VALANČIUS, V. Pasitikėjimas teismu: kai kurie teismo veiklos viešumo aspektai. *Jurisprudencija*, 2005, t. 78 (70), p. 88.

priežasčių ir priemonių tokiai situacijai gerinti bei iškelia esminį klausimą – kokie veiksniai lemia visuomenės pasitikėjimą teisėjais ir teismu?

Vienareikšmiškai apibrėžti visuomenės pasitikėjimą lemiančius veiksnius būtų labai sunku, o galbūt net neįmanoma. Todėl siekiant bent preliminarus atsakymo į pateiktą klausimą, naudinga išskirti tris teisinėje literatūroje minimas, visuomenės pasitikėjimą lemiančias, veiksmų grupes:

- teismo veiklos viešumas;
- teismo proceso trukmė;
- teisėjo asmeninės savybės, profesionalumas, procesinė elgsena.⁶⁹

Manytina, kad vienai iš šių grupių – teismo veiklos viešumui – teiktina svarbiausia reikšmė, darant įtaką pasitikėjimo teismais buvimui ar nebuvimui. Tai aiškinama tuo, jog pagrindinė problema, susijusi su visuomenės nepasitikėjimu teismais, yra teismų veiklos viešumo trūkumas. Teisingumo vykdymas valstybėje nėra taip aiškiai matomas, kaip, pvz., kitų valstybėje veikiančių institucijų (Priešgaisrinės gelbėjimo tarnybos, policijos ir pan.) vykdomas viešojo saugumo užtikrinimas. Tai lemia, kad žmogus savo nuomonę apie teismų ir teisėjų veiklą susiformuoja iš antrinių bei tretinių informacijos šaltinių: žmonių, patyrusių ameninį kontaktą ar ką nors girdėjusių apie tai, įvairių medių. Jau minėta, kad teismai didžiausią visuomenės dėmesį atkreipia per prieštaringai vertinimus įvykius, kurie išviešinami, pasinaudojant masinėmis komunikacijos priemonėmis (spauda, televizija, internetu). Tai svarbūs atskaitomybės įrankiai, viešai atskleidžiantys nekompetentingumo, piktnaudžiavimo ir kitus netinkamo elgesio atvejus. Kita vertus, dažnai pavyzdinių ir atsidavusių teisėjų darbo pavyzdžiai lieka nepastebėti ir nesulaukia deramo visuomenės įvertinimo. Problema reiškiasi įvairiomis formomis. Nuomonės ir rinkos tyrimo centro „Vilmorus“ direktoriaus Vlodo Gaidžio teigimu, žmogus, paklaustas, ar norėtų, kad jo vaikas dirbtų teisėju, atsako teigiamai, tačiau paklaustas, ar pasitiki teismų sistema – teigia atvirkščiai. Tokia visuomenės nuomonė formuojama žiniasklaidos. Straipsnių antraštės, skandalingų istorijų aprašymas, neigiamų faktų eskalavimas ir nerodymas teigiamos teismų darbo pusės sukuria tam tikras pasekmes.⁷⁰ Užuo rūpestingai ir sąžiningai aiškinusios sudėtingus dalykus, kai kurios informacinės komunikavimo priemonės jų vengia arba itin supaprastina, dėl to visuomenėje formuojamas klaidingas, destruktinėmis vertybėmis pagrįstas aplinkos vertinimas. Šiai

⁶⁹ *Ibid.*, p. 86.

⁷⁰ Nacionalinė teismų administracija. *Pasitikėjimas teismais priklauso ne tik nuo teismų* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. kovo 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.teismai.lt/lt/naujienos/teismu-sistemos-naujienos/pasitikėjimas-teismais-priklauso-ne-tik-nuo-teismu/384>>.

aplinkybei įtakos turi ir tai, kad didžioji dalis visuomenės narių paprastai negali vertinti teisėjų elgesio, remdamiesi specialiomis žiniomis, kadangi paprasčiausiai jų neturi. Todėl dažnai aklai pasitiki viešojoje erdvėje išsakyta nuomone, kuri dažnai neatspindi realios situacijos. Gaunasi tam tikras paradoksas, kai didžiausią nepasitikėjimą teismais išreiškia piliečiai, kurie niekada iki tol nebuvo susidūrę su teismais. Šiai problemai spręsti turėtų būti skatinimas teisėjų atvirumas visuomenei.

Lietuvos visuomenės teisinio išprusimo lygis gana žemas, neretai ir patiems žiniasklaidos atstovams stinga reikiamų teisinių žinių (paprastai žurnalistai nėra įgiję teisinio išsilavinimo), kad būtų įmanoma palaikyti kokybišką dialogą su teisėju ir, tinkamai supratęs teismo motyvus, juos perteikti plačiajai auditorijai. Nepaisant to, visuomenė turi teisę žinoti, kokiais principais remiantis veikia valstybės valdžios institucijos, taigi ir teismai.⁷¹ Todėl manytina, kad pačių teisėjų pastangos galėtų padėti specialių teisinių žinių neturinčiai visuomenės daliai geriau suprasti kai kuriuos jų priimtų sprendimų motyvus. Teisėjai galėtų prisidėti prie visuomenės teisinio švietimo ir visuomenės teisinės sąmonės formavimo. Kai kuriais atvejais išsamesni teisėjų komentarai galbūt padėtų išvengti neteisingo vienos ar kitos bylos aplinkybių interpretavimo žiniasklaidoje. Prisidėdami prie viešumo principo įgyvendimo valstybėje, teisėjai didintų teismo ir visuomenės savitarpio supratimo lygį.

Atkreiptinas dėmesys, kad kartais teisėjus nuo didesnio atvirumo visuomenei atbaido tenkantis nemažas iššūkis išmokti kalbėtis su jos nariais apie teisingumą visiems suprantama ir paprasta (t. y. vengiant teisinių terminų) kalba. Šiai problemai įveikti turėtų būti teisėjams organizuojami viešojo kalbėjimo mokymai, kuriuose jie galėtų tobulinti efektyvaus komunikavimo įgūdžius. Taip pat galėtų padėti atsigręžimas į kitų šalių, kuriose dominuoja itin aukštas visuomenės pasitikėjimas teismų sistema, patirtį. Norvegijoje, kur teismais pasitiki net 88 proc. gyventojų, dialogas ir atvirumas yra vieni svarbiausių principų teismų veikloje. Šioje valstybėje veikia teisėjo spaudos institutas, kuriam priklausantys teisėjai visos teismų sistemos vardu teikia komentarus žiniasklaidai. Per metus vienas teisėjas spaudai pateikia 40–50 komentarų.⁷² Norvegijoje vykdoma praktika galėtų būti laikoma puikiu pavyzdžiu visuomenės ir teismų interesų derinimo procese bei padidinti visuomenės pasitikėjimą tiek atskirų teisėjų veikla, tiek ir visa teismų sistema.

---

⁷¹ VALANČIUS, V. Pasitikėjimas teismu: kai kurie teismo veiklos viešumo aspektai. *Jurisprudencija*, 2005, t. 78 (70), p. 87.

⁷² VAIČELIŪNAITĖ, G. Kokia yra tikroji šiuolaikinio teisėjo misija? [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. kovo 19 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=54&str=58839>>.

Darytina išvada, kad pasitikėjimą teismais lemia ne tik teisingi ir nešališki teisėjų priimami sprendimai, bet ir visuomenės gebėjimas tuos sprendimus suprasti. Stebint pastarųjų metų tendencijas, galima pastebėti, jog vis daugiau teisėjų suvokia atvirumo svarbą ir reikšmę, tačiau komunikacija su visuomene vis dar nėra pakankamai išplėta. Manytina, kad didesnis atvirumas ir viešumas galėtų prisidėti prie piliečių teisinio švietimo ir sąmoningumo ugdymo, lavintų gebėjimą atskirti tiriamąją žurnalistiką nuo sensacingų naujienų pateikimo bei svarbiausia – didintų pasitikėjimą teismų sistema valstybėje.

2.2. Teisėjų etikos reguliavimas Lietuvoje

Praeityje svarbiausi žmonių tarpusavio santykiai buvo reguliuojami tam tikromis nerašytomis elgesio taisyklėmis, teisėjai vadovavosi morale, logika, sveiku protu, tradicijomis, papročiais ir gyvenimiška patirtimi. Sparčiai keičiantis visuomenei, individualus ir bendruomeninis gyvenimas tapo vis sudėtingesnis, teismų sistema augo, plėtėsi, įtraukdama vis daugiau narių, todėl pribrendo poreikis paversti žodinį įstatymą rašytiniu, atitinkamai suteikiant privalomumo pobūdį etinėms nuostatomis. 1994 m. gegužės 7 d. Italijos teisėjų asociacija ir Profesinė teismų organizacija patvirtino pirmąjį teisėjų etikos kodeksą,⁷³ o praėjus keleriems metams ir Lietuvoje 1998 m. gruodžio 18 d. įvykusiame Visuotiniame teisėjų susirinkime buvo priimtos Lietuvos Respublikos teisėjų etikos taisyklės (toliau – Teisėjų etikos taisyklės), kurios apibrėžė teisėjų etiško elgesio gaires ir suteikė teismų sistemai pagrindą reguliuoti teisėjų elgesį.⁷⁴ Taisyklės sudaryti paskatino susirūpinimas dėl sumažėjusio visuomenės pasitikėjimo teismais bei siekimas jį didinti, kelti teisėjų profesinę etiką.⁷⁵ Teisėjų etikos taisyklėse buvo įtvirtinti tuo metu siektino ir pageidaujamo teisėjo elgesio principai, apimantys bendrą teisėjo vaidmens supratimą. Visuomenės raida ir kintantys jos lūkesčiai turėjo įtakos ir teisėjo vaidmens kaitai. Intensyviai reformuojant teisinę sistemą, teisėjų etikos taisyklės ilgainiui nebeatitiko visuomenės realijų, neapibrėžė naujų veiklos sričių, jose atsirado nemažai spragų, dėl kurių dalis teisėjų, net ir nesilaikydami etiško elgesio reikalavimų, išvengdavo

⁷³ 2002 m. Konsultacinė Europos teisėjų tarybos (CCJE) nuomonė nr. 3 „Dėl profesinio teisėjų elgesio, ypač etikos, teisėjo pareigoms netinkamo elgesio, nešališkumo principų ir taisyklių“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. vasario 24 d.]. Prieiga per internetą: <<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=1170385&SecMode=1&DocId=1375192&Usage=2>>.

⁷⁴ Lietuvos Respublikos teisėjų etikos taisyklės, priimtos 1998 m. gruodžio 18 d. Visuotiniame teisėjų susirinkime. *Teismų praktika*, 1999, nr. 10.

⁷⁵ VALANČIUS, V. Teismo ir teisėjų nepriklausomumo, savarankiškumo ir savivaldos realizavimo problemos. *Jurisprudencija*, 2000, t. 17(9), p. 63.

drausminės atsakomybės ir tokiu būdu būdavo pažeidžiamas teisingumo vykdymo užtikrinimas valstybėje. Taigi, po kurio laiko Teisėjų etikos taisyklės nebepajėgė išspręsti daugumos problemų, susijusių su teisėjų etika. Dėl šių priežasčių, praėjus aštuoneriems metams, Visuotinis teisėjų susirinkimas 2006 m. birželio 28 d. priėmė Teisėjų etikos kodeksą.⁷⁶ Vienas reikšmingiausių pokyčių buvo tai, kad priešingai nei senosios taisyklės, kuriose pagrindinis dėmesys buvo skirtas tarnybinei veiklai, naujajame kodekse labiau išplėsti ir sukonkretinti reikalavimai, nesusiję su pareigybinėmis funkcijomis. Naujasis Teisėjų etikos kodeksas nustatė veiklos ir elgesio principus, kurių turi laikytis teisėjas tiek vykdydamas jam teisės aktais priskirtas funkcijas, tiek ir laisvu nuo tiesioginių pareigų atlikimo metu. Taigi, buvo atsisakyta elgesio principų skirstymo į susijusius su teisėjų tiesioginių pareigų vykdymu ir nesusijusius.

Priėmus Teisėjų etikos kodeksą, jis tapo pagrindiniu ir svarbiausiu teisėjų elgesį reguliuojančiu teisės aktu valstybėje. Šis kodeksas yra be išlygų taikomas visiems teisėjams. Jo tikslas – apibrėžti veiklos ir elgesio principus, kurių turi laikytis teisėjas, vykdydamas teisės aktuose nustatytas funkcijas ir laisvu nuo tiesioginių funkcijų vykdymo metu; įtvirtinti, kad teisingumas ir kitos bendrai priimtos žmogiškosios vertybės teismų veikloje turi prioritetą; didinti visuomenės pasitikėjimą teismais ir teisėjais, kelti jų autoritetą.⁷⁷ Vis dėlto nereikėtų suprasti, kad toks elgesio kodeksas yra skirtas tik prasižengusiems teisėjams auklėti, priešingai, jo turinys suponuoja teisėjų sąmoningumo, etiško elgesio atžvilgiu, ugdymą. Be reguliacinės funkcijos kodeksas atlieka ir pagalbinę funkciją tuo, jog padeda rasti atsakymus į daugelį teisėjams kasdieninėje veikloje rūpimų klausimų, apimančių elgesį asmeniniame gyvenime, viešojoje aplinkoje, kontaktuojant su žiniasklaida ir pan. Kodekse raštiškai užfiksuotos nuostatos atskleidžia pavyzdinį, teisėjo profesijai būdingą elgesio modelį, grindžiamą teisėjų elgesio principais. Nesilaikius šių principų, galima – drausminė atsakomybė – speciali procedūra taikoma teisėjams esant netinkamo elgesio atvejams. Taigi, remiantis Teisėjų etikos kodekso nuostatomis, sprendžiama dėl drausminės atsakomybės pagrindo buvimo ar nebuvimo.

Akcentuojant Teisėjų etikos kodekso reikšmę reguliuojant teisėjų elgesį, naudinga aptarti šio teisės akto privalumus bei trūkumus. Išskirtini keli svarbiausi kodekso privalumai: pirma, padeda teisėjams išspręsti profesinės etikos klausimus, suteikia jiems teisę savarankiškai priimti sprendimus ir garantuoja jų nepriklausomumą nuo kitų valdžios institucijų; antra, atlieka informacinę visuomenės apie teisėjo elgesį, kurio jie

---

⁷⁶ BUTKEVIČIUS, L.; KŪRIS, E.; ir ŠINKŪNAS, H. Teisėjų asmeninio nepriklausomumo garantijos. Iš KŪRIS, E. *Lietuvos teisinės institucijos*. Vilnius: Registrų centras, 2011, p. 155.

⁷⁷ Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodeksas, patvirtintas Visuotinio teisėjų susirinkimo 2006 m. birželio 28 d. sprendimu nr. 12 P-8, 2-3 str.

gali tikėtis iš teisėjų, funkcija; trečia, prisideda prie visuomenės pasitikėjimo nepriklausomu ir nešališku teisingumu didinimo.⁷⁸ Akivaizdu, kad kodeksas formuoja elgesio ribas bei lūkesčius, nubrėždamas gaires etiškam elgesiui. Etikos kodekse nustatyti reikalavimai padeda atpažinti, koks elgesys yra draudžiamas (pvz., kyšininkavimas) ir kokio elgesio tikimasi (pvz., parodyti nešališkumą visiems piliečiams).⁷⁹

Kita vertus, nepaneigtina ir tai, kad profesinio elgesio kodeksas nėra absoliučiai tobulas teisės aktas ir turi tam tikrų teisinio reglamentavimo trūkumų. Viena pagrindinių problemų yra ta, kad kodeksas pernelyg supaprastina įvairias situacijas. Pvz., gali susidaryti įspūdis, kad Teisėjų etikos kodeksas savyje talpina visas elgesio taisykles, ir tai, kas nėra draudžiama – yra priimtina.⁸⁰ Be to, kodeksas nėra atskirtas nuo aplinkui vykstančių gyvenimiškų reiškinių. Etikos kodeksuose įtvirtintas reglamentavimas bėgant metams neišvengiamai keičiasi ir po kurio laiko nebeatitinka visuomenės realijų. Taip yra dėl to, nes demokratinės visuomenės nustato vis didesnius reikalavimus teismų sistemai.⁸¹ Lietuvoje ši problema taip pat gana aktuali, nes Teisėjų etikos kodeksas, priimtas prieš daugiau nei dešimtmetį, dėl šiame laikotarpyje įvykusių teisės sistemos pokyčių, nebeatitinka dabartinės situacijos. Be to, sunku atskirti nuostatas, reglamentuojančias teisėjų etikos ir drausmės klausimus – bet koks etikos pažeidimas gali būti teisėjo drausminės atsakomybės pagrindas.⁸² Todėl kodekse būtų naudinga sukonkretinti elgesį, už kurį galėtų būti taikoma drausminė atsakomybė ir apibrėžti taikomas nuobaudas, kurios būtų proporcingos nusižengimui. Tačiau problema yra tokia, kad ne visada lengva apibrėžti, koks elgesys yra tinkamas, o kuris ne. Atsižvelgiant į įvairių kultūrų patirtį, pastebima, kad šiuo klausimu nėra vieningos nuomonės. Pvz., vienose kultūrose asmeninis užmokestis už suteiktas paslaugas laikomas paprasta praktika, kitose – traktuojamas kaip kyšininkavimas ir baudžiamas, pritaikant atitinkamas sankcijas. Akivaizdu, kad kiekvienoje visuomenėje egzistuoja skirtingi papročiai, kurie lemia

---

⁷⁸ 2002 m. Konsultacinė Europos teisėjų tarybos (CCJE) nuomonė nr. 3 „Dėl profesinio teisėjų elgesio, ypač etikos, teisėjo pareigoms netinkamo elgesio, nešališkumo principų ir taisyklių“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. vasario 24 d.]. Prieiga per internetą: <<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=1170385&SecMode=1&DocId=1375192&Usage=2>>.

⁷⁹ Stuart C. Gilman. *Ethics codes and codes of conduct as tools for promoting an ethical and professional public service: Comparative Successes and Lessons*. Washington DC, 2005, p. 5-6.

⁸⁰ 2002 m. Konsultacinė Europos teisėjų tarybos (CCJE) nuomonė nr. 3 „Dėl profesinio teisėjų elgesio, ypač etikos, teisėjo pareigoms netinkamo elgesio, nešališkumo principų ir taisyklių“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. vasario 24 d.]. Prieiga per internetą: <<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=1170385&SecMode=1&DocId=1375192&Usage=2>>.

⁸¹ *Ibid.*

⁸² Teisėjų etikos ir drausmės komisijos 2013 metų veiklos ataskaita [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. vasario 24 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.teismai.lt/data/public/uploads/2014/12/teiseju-etikos-ir-drausmes-komisijos-2013-m.-veiklos-ataskaita.pdf>>.

vienokį ar kitokį elgesį.⁸³ Išsiskiriant papročiams ir kultūroms, neišvengiamai skirsis ir teisėjams taikomi etikos reikalavimai. Konstitucinio Teismo doktrinoje taip pat aptinkamas išaiškinimas, kad „negali būti nustatytas koks nors išsamus (baigtinis) poelgių, kuriais teisėjas pažemina teisėjo vardą, sąrašas; ar teisėjo poelgis yra toks, kuriuo pažeminamas teisėjo vardas, kiekvieną kartą turi būti sprendžiama, įvertinus visas su tuo poelgiu susijusias ir turinčias reikšmės bylai aplinkybes“.⁸⁴

Darytina išvada, jog pagrindiniame teisėjų etiką reguliuojančiame teisės akte – Teisėjų etikos kodekse – nustatyti reikalavimai teisėjų elgesiui yra objektyviai būtini šios profesijos prestižiškumui ir garbingumui išsaugoti. Taip pat etikos kodeksas vaidina svarbų vaidmenį, ugdant teisėjų organizacijos kultūrą, formuojant jų vertybines nuostatas, pozityvų požiūrį į vykdomą profesinę veiklą ir atsakomybę už priimtus sprendimus. Atsižvelgiant į tai, kad kodeksas atspindi teisėjų organizacijos kaip kolektyvo dvasią, tai lemia visuomenės pagrįsto tikėjimo, kad tos organizacijos nariai elgsis būtent taip, kaip skelbiama jų etikos kodekse, buvimą. Vis dėlto svarbu pažymėti ir tai, jog tikroji etiką reguliuojančių nuostatų jėga slypi ne jų rašytinėje išraiškoje, bet teisėjo atsakingumo ir supratingumo ugdymo procese, kurio metu skatinamas vidinis, savanoriškas teisėjo nusistatymas reguliuoti savo elgesį, nenukrypstant nuo etiškų elgesio taisyklių ir neatsižvelgiant į tai, ar yra koks nors prievarta etikos reikalavimų laikymąsi garantuoti turintis teisinis mechanizmas.

2.3. Etikos taisyklių įgyvendinimas

Teisėjų turimos teisės yra neatskiriamos nuo jiems tenkančių pareigų. Vykdydami teisingumą, jie privalo laikytis įstatymuose ir Teisėjų etikos kodekse įtvirtintų taisyklių, o nustatčius pažeidimus nėra apsaugoti nuo galinčių kilti tam tikrų neigiamų padarinių. Valstybėje egzistuojanti konstitucinė teisė suteikia piliečiams teisę kritikuoti valdžios įstaigų ar pareigūnų darbą, apskusti jų priimamus sprendimus.⁸⁵ Tai lemia teisėjo sprendimo panaikinimo procesine tvarka galimybę. Teisėjų elgesio atitikimo etikos

⁸³ PRUSKUS, V. *Verslo etika: Laiko iššūkiai ir atsako galimybės*. Vilnius: Enciklopedija, 2003, p. 20.

⁸⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. sausio 16 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. liepos 22 d. dekreto nr. 164 „Dėl apylinkių teismų teisėjų, teismų pirmininkų atleidimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 2 daliai, Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 83 straipsnio 1, 2 dalims, 84 straipsnio 1, 6 dalims, 86 straipsnio 2 daliai, 90 straipsnio 6 daliai (2002 m. sausio 24 d. redakcija), taip pat dėl bylos dalies pagal pareiškėjo – Vilniaus apygardos teismo prašymą ištirti šio Respublikos Prezidento dekreto atitiktį Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 90 straipsnio 7 daliai (2002 m. sausio 24 d. redakcija) nutraukimo. *Valstybės žinios*, 2007, nr. 7-287.

⁸⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014, 33 str.

reikalavimams priežiūra ir įgyvendinimas patikėtas teismų savivaldos institucijoms, užtikrinančioms teisėjų drausminės atsakomybės instituto veikimo mechanizmą.

Teismų savivalda – tai teisėjų ir teismų teisė ir reali galia pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją ir įstatymus laisvai, savarankiškai ir autonomiškai, prisiimant atsakomybę, vykdyti teismų vidinį ir išorinį administravimą.⁸⁶ Teismų savivaldos institucijos pagal savo kompetenciją negali kištis į tiesioginę teismų veiklą, šiems vykdant teisingumą, tačiau jų veikla glaudžiai susijusi su teisingumo vykdymo subjektais ta prasme, kad teismai turimą teisę savarankiškai spręsti savo veiklos klausimus ir organizuoti darbą įgyvendina būtent per teismų savivaldą, kurią sudaro: Visuotinis teisėjų susirinkimas, Teisėjų taryba, Teisėjų garbės teismas, Teisėjų etikos ir drausmės komisija.

Teismų savivalda grindžiama keturiais pagrindiniais principais: atstovavimo (teisėjas nevaržomai dalyvauja teismų savivaldos institucijų veikloje), rinkimų (visų teismų savivaldos institucijų nariai yra renkami nustatytam laikotarpiui), atskaitingumo ir atsakomybės (teismų savivaldos institucijos privalo periodiškai atsiskaityti už savo veiklą aukščiausiam savivaldos organui – Visuotiniam teisėjų susirinkimui; taip pat teismų savivaldos institucijos yra atsakingos už tinkamą joms paskirtų funkcijų atlikimą) bei visuomenės dalyvavimo (Lietuvos Respublikos teismų įstatymo (toliau – Teismų įstatymas) numatytais atvejais teismų savivaldos institucijų veikloje dalyvauja ir visuomenės atstovai).⁸⁷ Pastarasis principas ilgą laiką buvo nerealizuotas praktikoje, kadangi iki pat 2013 m. Teisėjų garbės teismą (toliau – Garbės teismas) sudarė išimtinai teisėjai. Tik Lietuvos Respublikos Seimo priimtomis Teismų įstatymo pataisomis pakeitus Garbės teismo sudėtį, buvo įtraukti visuomenės atstovai.⁸⁸ Šios pataisos prisidėjo prie viešumo principo įgyvendinimo valstybėje ir padėjo įveikti teismų sistemai iki tol buvusį būdingą uždaramą, turėjusį neigiamos įtakos visuomenės pasitikėjimui teismine valdžia. Tokiu būdu buvo suderintas teismų savivaldos principas su visuomenės dalyvavimu teisėjų drausminės atsakomybės procese. Dabartinį Garbės teismą sudaro 6 teisėjai ir 4 visuomenės atstovai. Be to, 2017 m. 2 nagrinėtose bylose visuomenės atstovai buvo paskirti pranešėjais. Toks visuomenės atstovų įtraukimas į Garbės teismo sudėtį

---

⁸⁶ VALANČIUS, V. Teismo ir teisėjų nepriklausomumo, savarankiškumo ir savivaldos realizavimo problemos. *Jurisprudencija*, 2000, t. 17(9), p. 59-60.

⁸⁷ Nacionalinė teismų administracija. *Teismų savivalda* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. kovo 08 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.teismai.lt/lt/teismu-savivalda/105>>.

⁸⁸ Teisėjų etikos ir drausmės komisijos 2014 metų veiklos ataskaita [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. kovo 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.teismai.lt/data/public/uploads/2015/04/tgt-ataskaita-teiseju-tarybai.pdf>>.

vertintinas kaip pozityvus reiškinys, suteikiantis galimybę į nagrinėjamas problemas pažvelgti ne tik teisėjo profesionalo, bet ir stebėtojo iš šalies akimis.⁸⁹

Siekiant geriau suvokti teisėjų etikos taisyklių įgyvendinimo mechanizmą, naudinga trumpai aptarti kiekvienos teismų savivaldos institucijos vietą ir reikšmę šiame procese. Galima išskirti subjektus, kurie inicijuoja drausmės bylos teisėjui iškėlimą, subjektus, kurie sprendžia drausmės bylos iškėlimo klausimus ir kurie nagrinėja teisėjo drausmės bylą.⁹⁰

Teismų įstatymo⁹¹ 84 straipsnyje bei Teisėjų etikos ir drausmės komisijos (toliau – Komisija) nuostatų⁹² 18 punkte įtvirtintas baigtinis sąrašas subjektų, turinčių teisę inicijuoti (siūlyti iškelti) drausmės bylą teisėjui, pateikiant motyvuotą teikimą Komisijai. Šie subjektai yra: Teisėjų taryba, taip pat teismo, kuriame dirba teisėjas, pirmininkas arba bet kurio aukštesnės pakopos teismo pirmininkas bei kitas asmuo, kuriam tapo žinoma apie Teisėjų etikos kodekse ar Teismų įstatyme numatytų etikos reikalavimų nesilaikymą. Sprendžiančioji funkcija patikėta Komisijai, kuri turi galutinį balsą sprendžiant drausmės bylų teisėjams iškėlimo klausimus. Komisija vertina teisėjo veiksmus (neveikimą), siekdama nustatyti, ar yra pagrindas drausmės bylai iškelti, t. y. ar yra drausminės atsakomybės pagrindo požymių, numatytų Teismų įstatymo 83 straipsnio 2 dalyje bei detalizuotų atitinkamose nuostatose. Tais atvejais, kai Komisija nustato tokius požymius, iškeliama drausmės byla.⁹³

Drausmės bylos inicijavimo iniciatyvą suteikus iš esmės bet kuriam asmeniui, žymiai padidėjo Komisijos gaunamų skundų dalis. Pvz., 2017 m. Komisija gavo 254 skundus, prašymus ir teikimus, iš kurių 224 (88 proc.) buvo nepagrįsti – juos nagrinėti atsisakyta (pvz., dėl sąsajos su proceso dalyvių nepasitenkinimu priimtu teismo sprendimu, bet ne su teisėjų etika). Ši statistika rodo, kad dauguma skundų teikiami nepagrįstai ir Komisija neturi kompetencijos jų nagrinėti (pvz., dėl bylos konteksto).⁹⁴ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus pirmininko Artūro Driuko teigimu: „Lyginant gautų prašymų iškelti drausmės bylą skaičių ir iškeliamų drausmės bylų skaičių, pastebėtina,

⁸⁹ 2017 m. Teismų veiklos apžvalga [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. balandžio 03 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.teismai.lt/data/public/uploads/2018/04/galutine-ataskaita-8.pdf>>.

⁹⁰ DRIUKAS, A. *Teisėjų drausminė atsakomybė – teisinis instrumentas, padedantis valstybei išlaikyti teisėjų nepriklausomumo ir atsakomybės pusiausvyrą*: interviu [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. kovo 08 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.infoplex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=50&str=20377>>.

⁹¹ Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 46-851, 84 str. 4 d.

⁹² Teisėjų etikos ir drausmės komisijos nuostatai, patvirtinti Teisėjų tarybos 2014 m. kovo 28 d. nutarimu nr. 13P-54-(7.1.2).

⁹³ Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 46-851, 83 str. 1 ir 2 d.; Teisėjų etikos ir drausmės komisijos nuostatai, patvirtinti Teisėjų tarybos 2014 m. kovo 28 d. nutarimu nr. 13P-54-(7.1.2), 35.1. p.

⁹⁴ 2017 m. Teismų veiklos apžvalga [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. balandžio 03 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.teismai.lt/data/public/uploads/2018/04/galutine-ataskaita-8.pdf>>.

kad drausmės bylos keliamos palyginti retai, tačiau dėl tikrai rimtų atvejų: bylų vilkinimo, pasirodymo neblaiviam viešojoje vietoje, savo sprendimo ištaisymo.“⁹⁵ Padidėjusi gaunamų skundų dalis turėjo įtakos ir Komisijos darbo krūvio padidėjimui, todėl siekiant pagerinti šią situaciją, siūlytina stiprinti informavimo funkciją, viešai išaiškinant tikrąją Komisijos kompetenciją.

Komisijai sutikus iškelti drausmės bylą, ši perduodama Garbės teismui, jeigu atsisakoma kelti tokią bylą – toks jos sprendimas yra galutinis ir negali būti skundžiamas, o apie atsisakymą pranešama tik iškelti drausmės bylą pasiūliusiam subjektui.⁹⁶ Galiausiai, bylai pasiekus Garbės teismą, prasideda bylos nagrinėjimo procesas, kurio metu sprendžiama, ar nustatyti veiksmai sudaro pagrindą teisėjo elgesį vertinti kaip neatitinkantį Teisėjų etikos kodekso reikalavimų ir ar yra pagrįstas pagrindas drausminei atsakomybei kilti. Pažymėtina, kad Garbės teismas, išnagrinėjęs drausmės bylą, gali priimti sprendimą ją nutraukti, kai nustato, jog nebuvo drausminės atsakomybės pagrindo.⁹⁷

Garbės teismo sprendimas, kuriuo išnagrinėjama drausmės byla, per dešimt dienų nuo jo priėmimo gali būti skundžiamas Lietuvos Aukščiausiajam Teismui (toliau – LAT), kuris yra paskutinioji instancija drausminės atsakomybės reguliavimo procese. Be kita ko, LAT pirmininko sudaryta LAT trijų teisėjų kolegija (skundui dėl Garbės teismo sprendimo nagrinėti), kaip ir kitos teismų savivaldos institucijos, nėra Konstitucijoje nustatytas teisingumą vykdančias teismas (valdžios institucija) ir kaip teismų praktika Lietuvos Respublikoje formuojantis teismas, todėl neturi teisės kištis į teismo procesinę veiklą ir vertinti teisėjų priimtų procesinių sprendimų, t. y. vykdyti teisingumo ar spręsti su teisingumo vykdymu susijusių klausimų.⁹⁸ Tai pagrindžia fundamentalų, demokratinių valstybių teisėjams garantuojamą nepriklausomumo principą, įtvirtinantį, kad teisėjai neprivalo jokiai valstybės institucijai ar pareigūnams pasiaiškinti dėl nagrinėjamų bylų ar atsiskaityti už priimamus procesinius sprendimus. Galimybė teisėjams taikyti kokias nors neigiamas padarinius turinčias priemones, kvestionuojant jų priimtą konkretų sprendimą, prieštarautų teismų instancinės sistemos esmei ir sudarytų prielaidas pažeisti jų procesinį savarankiškumą, sprendžiant visus su nagrinėjama byla susijusius klausimus, t. y. paneigtų teisėjų nešališkumo reikalavimą. Todėl drausmės bylos iškėlimas teisėjui

⁹⁵ DRIUKAS, A. *Teisėjų drausminė atsakomybė – teisinis instrumentas, padedantis valstybei išlaikyti teisėjų nepriklausomumo ir atsakomybės pusiausvyrą*: interviu [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. kovo 08 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=50&str=20377>>.

⁹⁶ Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 46-851, 84 str. 6 d.

⁹⁷ *Ibid.*, 86 str. 1 d. 1 p.

⁹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija. 2011 m. vasario 15 d. nutartis byloje nr. 1P-1184/2011.

nesiejamas su procesinio sprendimo peržiūra ir galimu pakeitimu ar panaikinimu aukštesnės instancijos teisme, o apsiriboja vien tik elgesio vertinimu.

Pradiniame etikos taisyklių įgyvendinimo etape Komisijai tenka reikšmingiausias vaidmuo, kontroliuojant, ar teisėjų elgesys atitinka etikos reikalavimus. Papildomai pažymėtina, kad Komisija atlieka ir kitą, ne mažiau svarbią – teisėjų konsultavimo funkciją. Nuo 2013 metų Komisija konsultuoja teisėjus etikos klausimais. Teisėjas, susidūręs su abejonėmis etikos požiūriu, į kurias nėra aiškiai atsakyta Teisėjų etikos kodekse, gali kreiptis į Komisiją ir gauti atitinkamas konsultacijas. Teisėjų konsultavimas vertintinas kaip prevencinė Komisijos veikla teisėjų etikos srityje. Pastebima tendencija, kad teisėjai aktyviai naudojosi galimybe gauti konsultacijas etikos klausimais, per 2015 m. Komisija išnagrinėjo 5 prašymus suteikti konsultaciją (2014 m. – 9, 2013 m. – 7).⁹⁹ Teisėjai dažniausiai kreipiasi dėl abejonų, susijusių su nešališkumo principo įgyvendinimu.¹⁰⁰ Be to, 2013-2017 m. laikotarpiu pastebimas teisėjų prašymų suteikti konsultacijas skaičiaus mažėjimas. Tam neabejotinai įtakos turėjo pačių teisėjų prevencinis konsultavimasis, intensyviai rengiami teisėjų mokymai etikos klausimais, organizuojami susitikimai su teisėjais bei viešai teikiama Komisijos ir Garbės teismo apibendrinta praktika, Teisėjų etikos kodekso praktinio vadovo sukūrimas.

Apibendrinant, darytina išvada, kad teismų savivaldos institucijų egzistavimas suponuoja faktą, jog teismų nepriklausomumas nereiškia, kad teisėjai yra niekam neatskaitingi. Priešingai, teisėjų turimos teisės yra neatskiriamos nuo jiems tenkančių pareigų, todėl efektyviai funkcionuojanti teismų savivaldos ir savireguliacijos sistema garantuoja teismų veiklos skaidrumą ir sudaro sąlygas jų nepriklausomumo užtikrinimui.

2.4. Drausminės atsakomybės pagrindai

Drausminė atsakomybė yra teisėjų savivaldos taikoma ir prižiūrima savireguliacijos sistema, susijusi su etiniu teisėjų elgesio vertinimu. Tai ne indulgencija, kaip dažnai interpretuojama žiniasklaidoje, o kur kas griežtesnis poelgio įvertinimas.¹⁰¹ Šis vertinimas tampa itin specifiniu dėl to, nes elgesį reikia vertinti iš moralės perspektyvų, o aptikus

---

⁹⁹ Lietuvos Respublikos teismų ir teismų savivaldos institucijų 2015 metų veiklos apžvalga [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. vasario 22 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.teismai.lt/data/public/uploads/2016/04/teismu_ataskaita_2015_su-turiniu_sumazinta.pdf>.

¹⁰⁰ Teisėjų etikos ir drausmės komisijos 2013 metų veiklos ataskaita [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. vasario 24 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.teismai.lt/data/public/uploads/2014/12/teiseju-etikos-ir-drausmes-komisijos-2013-m.-veiklos-ataskaita.pdf>>; Lietuvos Respublikos teismų ir teismų savivaldos institucijų 2014 metų veiklos apžvalga [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. vasario 24 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.teismai.lt/data/public/uploads/2015/03/2014_teismu_veiklos_apzvalga_.pdf>.

¹⁰¹ *Ibid.*

etikos reikalavimams prieštaraujančių elgesio požymių, privaloma reaguoti drausminėmis priemonėmis, sukeliančiomis tam tikrą drausminę atsakomybę arba sukuriančiomis drausminių nuobaudų taikymo prielaidas.

Nors ir būdami nepriklausomi nuo valstybės valdžios institucijų, visuomeninių organizacijų ir kitų asmenų, bet nesilaikę etikos reikalavimų, teisėjai nėra apsaugoti nuo galinčios kilti drausminės atsakomybės. Tinkamas teismų administravimas ir drausminių priemonių teisėjams taikymas padeda išlaikyti racionaliai ribotą teisėjų nepriklausomumą. Viena vertus, neleidžiant į jį kėsintis, kita vertus neleidžiant teisėjui veikti *contra legem* (išeinant už įstatymo ribų), kai tai nepateisinama, ar *ultra vires*, t. y. viršijant turimus įgaliojimus.¹⁰² Kiekvienai drausminei atsakomybei, taip pat ir teisinei, keliami tam tikri prevenciniai tikslai, kurių siekiama taikant šią atsakomybę pažeidimą padariusiam asmeniui: jie nukreipti ne tik į pažeidimą padariusį asmenį, bet ir į kitus asmenis, potencialiai galinčius padaryti analogiškus pažeidimus ateityje. Tiek teisinė, tiek ir drausminė atsakomybė taikoma, remiantis trimis pagrindiniais kriterijais: teisėtumo, pagrįstumo, proporcingumo. Teisėtumas pasireiškia tuo, jog atsakomybė taikoma tik už įstatyme numatytą veiką ir pagal proceso teisės reglamentuotas procedūras; pagrįstumas lemia, kad atsakomybė gali būti taikoma tik nustačius profesinių pareigų pažeidimo faktą ir su juo susijusias aplinkybes; proporcingumas – nurodo, kad atsakomybės sankcijų griežtumas turi atitikti padarytos žalos dydį ir kilusius padarinius. Proporcingumo kriterijus įpareigoja nustatyti konkrečiam teisės pažeidėjui taikomos poveikio priemonės ir drausminės atsakomybės tikslų atitikimą, o būtent – individualizuoti taikomą poveikio priemonę.¹⁰³

Teisėjų drausminė atsakomybė siejama su netinkamu profesiniu pareigų vykdymu. Drausminio proceso esmę būtų galima apibūdinti kaip asmens veiką, kuri įvykdyta dėl profesinio aplaidumo.¹⁰⁴ Kaip jau minėta anksčiau, teisėjas drausmine tvarka atsako Garbės teisme. Išskirtinis reguliavimas siejamas tik su Konstitucinio Teismo teisėjų statusu. Jų turimas platesnis nei kitų teismų (bendrosios kompetencijos ir specializuotų) teisėjų imunitetas drausminės atsakomybės kontekste lemia aplinkybę, kad Konstitucinio Teismo teisėjų patraukimas drausminėn atsakomybėn yra negalimas, vietoj to pačiam

---

¹⁰² BUTKEVIČIUS, L.; KŪRIS, E.; ir ŠINKŪNAS, H. Teisėjų asmeninio nepriklausomumo garantijos. Iš KŪRIS, E. *Lietuvos teisinės institucijos*. Vilnius: Registrų centras, 2011, p. 192.

¹⁰³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija. 2015 m. gruodžio 15 d. nutartis byloje nr. GT1-2/2015 (S).

¹⁰⁴ Stuart C. Gilman. *Ethics codes and codes of conduct as tools for promoting an ethical and professional public service: Comparative Successes and Lessons*. Washington DC, 2005, p. 12.

Konstituciniam Teismui suteikta teisė taikyti materialines sankcijas šių teisėjų elgesio atžvilgiu.¹⁰⁵

Teisėjų drausminę atsakomybę reglamentuoja Teismų įstatymas, kuriame nustatyta, kad teisėjas drausmine tvarka gali atsakyti trimis atvejais: už teisėjo vardą žeminantį poelgį, už kitų Teisėjų etikos kodekso reikalavimų pažeidimą ir už įstatymuose numatytą teisėjų darbinės ar politinės veiklos apribojimų nesilaikymą.¹⁰⁶ Anksčiau galiojo ir ketvirtasis pagrindas – teisėjas drausmine tvarka galėjo atsakyti už administracinio teisės pažeidimo padarymą. Šiuo atveju pastebimas tam tikras teisinis disonansas, nes teisėjui, nežymiai pažeidusiam kelių eismo taisykles, galėjo būti keliama drausmės byla, kurios padariniai galėjo būti sunkesni nei administracinės atsakomybės atveju. Todėl administracinę atsakomybę drausmine paverčiantis teisinis reguliavimas buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai ir po 2007 m. gruodžio 17 d. paskelbto Konstitucinio Teismo nutarimo teisėjai neteko imuniteto nuo administracinės atsakomybės ir dabartiniu metu administracine tvarka atsako bendra tvarka kaip ir bet kuris kitas asmuo.¹⁰⁷ Siekiant geriau suvokti drausminės atsakomybės kilimo priežastis, pravartu panagrinėti kiekvieną šio pobūdžio atsakomybės pagrindą, įtvirtintą Teismų įstatymo 83 straipsnio 2 dalyje, atskirai.

Pirmasis drausminės atsakomybės kilimo pagrindas nurodo, kad teisėjas drausmine tvarka gali atsakyti už teisėjo vardą žeminantį poelgį. Teismų įstatyme pateiktas tokio poelgio apibrėžimas detalizuoja, kad teisėjo vardą žeminantis poelgis – tai su teisėjo garbe nesuderinamas ir Teisėjų etikos kodekso reikalavimų neatitinkantis poelgis, kuriuo pažeminamas teisėjo vardas bei kenkiama teismo autoritetui. Teisėjo vardą žeminančiu poelgiu taip pat pripažįstamas bet koks pareiginis nusižengimas – aiškiai aplaidus konkrečios teisėjo pareigos atlikimas arba jos neatlikimas be pateisinamos priežasties.¹⁰⁸ Garbės teismo sprendimuose, kuriuose atskleidžiamas šio pagrindo praktinis pritaikomumas, remiamasi Konstitucinio Teismo formuojama doktrina, kurioje išaiškinta, kad Konstitucijoje nėra aiškiai nustatyta, kokie teisėjo poelgiai priskirtini prie tokių, kuriais yra pažeminamas teisėjo vardas. Formuluoant „teisėjo vardą pažeminantis poelgis“ yra talpi, ji apima ne tik teisėjo elgesį, kuriuo jis teisėjo vardą pažemino vykdydamas

¹⁰⁵ BUTKEVIČIUS, L.; KŪRIS, E.; ir ŠINKŪNAS, H. Teisėjų asmeninio nepriklausomumo garantijos. Iš KŪRIS, E. *Lietuvos teisinės institucijos*. Vilnius: Registrų centras, 2011, p. 192.

¹⁰⁶ Pirminėje įstatymo redakcijoje buvo įtvirtinta, kad teisėjas gali būti traukiamas drausminėn atsakomybėn už: 1) apsileidimą darbe; 2) pareiginį nusižengimą, kenkiantį teismo autoritetui; 3) teisėjo vardą žeminantį poelgį; 4) administracinio teisės pažeidimo padarymą. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 46-851, 83 str. 2 d.

¹⁰⁷ BUTKEVIČIUS, L.; KŪRIS, E.; ir ŠINKŪNAS, H. Teisėjų asmeninio nepriklausomumo garantijos. Iš KŪRIS, E. *Lietuvos teisinės institucijos*. Vilnius: Registrų centras, 2011, p. 189.

¹⁰⁸ Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 46-851, 83 str. 3 d.

savo, kaip teisėjo, įgaliojimus, bet ir teisėjo vardą pažeminusį elgesį, nesusijusį su teisėjo įgaliojimų vykdymu.¹⁰⁹ Pati griežčiausia galima sankcija už teisėjo vardą žeminantį poelgį yra teisėjo atleidimas iš pareigų¹¹⁰, tačiau ši atsakomybės forma naudojama tik išimtiniais atvejais kaip *ultima ratio* priemonė ir ji nėra traktuojama kaip drausminė nuobauda. *Ultima ratio* principas mokslinėje literatūroje dar vadinamas paskutinės (griežčiausios) priemonės principu.¹¹¹ Kitaip sakant, tokia sankcija galima tik tuo atveju, kai drausminės poveikio priemonės yra nepakankamos, siekiant teisėjo elgesio kontrolės ir prevencijos tikslo. Vis dėlto svarbu pažymėti ir tai, kad nagrinėtame 2013-2017 m. laikotarpyje daugiausia drausminių nuobaudų Garbės teismas paskyrė, remdamasis būtent šiuo pagrindu (iš nagrinėtų 22 drausmės bylų 13 neetiško elgesio atvejų pripažinti teisėjo vardą žeminančiu poelgiu).

Antrasis drausminės atsakomybės pagrindas taikomas tais atvejais, kai teisėjų elgesys pažeidžia kitus Teisėjų etikos kodekso reikalavimus, kurie nelaikytini teisėjo vardą žeminančiu poelgiu. Dažniausiai Garbės teismas tokį drausminės atsakomybės pagrindą pritaiko tada, kai teisėjas savo veiksmais pažeidžia Teisėjų etikos kodekse įtvirtintus pagrindinius elgesio principus: pagarbos žmogui, teisingumo ir nešališkumo, pavyzdingumo ir kitų principų reikalavimus. Tiriamu laikotarpiu, Garbės teismo sprendimuose šis pagrindas nebuvo dažnai taikytas, t. y. tik 3 atvejais iš 22 neetiškas elgesys pripažintas pažeidusiu kitus Teisėjų etikos kodekso reikalavimus.

Trečiasis pagrindas sukuria prielaidą, jog teisėjas drausmine tvarka gali atsakyti už įstatymuose numatytų teisėjų darbinės ar politinės veiklos apribojimų nesilaikymą. Šis pagrindas siejamas su teisėjo darbo ir veiklos ne teisme reguliavimu. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, jog teisėjas pagal jo atliekamas pareigas negali būti priskirtas prie valstybės valdininkų. Iš jo negali būti reikalaujama dalyvauti, vykdant kokią nors politikos kryptį.¹¹² Teisėjo ir politiko statusų konfrontacija sukelia papildomų klausimų, iš dalies tai galima paaiškinti šių profesijų įvaizdžių skirtingumu, todėl Teismų įstatymo 48 straipsnyje įtvirtinta imperatyvi nuostata nurodo, kad teisėjai negali dalyvauti politinių

¹⁰⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 10 d. sprendimas Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimo nuostatų išaiškinimo. *TAR*, 2014-03-10, nr. 2907.

¹¹⁰ Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 46-851, 90 str. 1 d. 5 p.

¹¹¹ *Ultima ratio* (lot. paskutinis argumentas, paskutinė priemonė). DAMBRAUSKIENĖ, A. *Ultima ratio* principo samprata. *Teisė*, 2015, t. 97, p. 117.

¹¹² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. kovo 31 d. nutarimo Nr. 465 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. kovo 3 d. nutarimo Nr. 124 „Dėl Lietuvos Respublikos teismų, valstybinio arbitražo, prokuratūros bei Valstybės kontrolės departamento darbuotojų darbo apmokėjimo“ dalinio pakeitimo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 46 straipsnio pirmajai daliai, Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo 4 straipsnio pirmajai daliai, Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės įstatymui, taip pat Lietuvos Respublikos įstatymui „Dėl Lietuvos Respublikos teismų teisėjų, prokuratūros darbuotojų, valstybinių arbitrų bei Valstybės kontrolės departamento darbuotojų tarnybinių atlyginimų“. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 101-2264.

partijų, kitų politinių organizacijų veikloje. Pripažinus, kad teisėjo pareigos yra nesuderinamos su politine veikla ir politiko mandatu, kai kuriose valstybėse netgi teisėjo sutuoktiniui draudžiama užimti šias pareigas.¹¹³ Politinis neutralumas teisėjo veikloje yra vertybė, suteikianti galimybę kiekvieną situaciją vertinti nešališkai iš objektyvaus stebėtojo pozicijų, pasikliaujant teisės normomis, teisine sąmone ir vidiniu įsitikinimu. Be to, teisėjams priklausanti įgaliojimų trukmės neliečiamumo garantija taip pat prisideda prie teisėjo nepriklausomumo nuo politinės valdžios principo užtikrinimo, nes nepaisant kokios politinės jėgos vyrautų įstatymų leidžiamojoje ar vykdomojoje valdžiose, teisėjas nėra verčiamas taikytis prie galimos politinių jėgų kaitos. Šia garantija siekiama neutralizuoti galimą politinės konjunktūros poveikį teisėjui.¹¹⁴ Be politinės veiklos apribojimų nustatymo minėtas drausminės atsakomybės pagrindas referuoja į teisėjų darbinės veiklos apribojimus, kuriuos būtų galima aiškinti, siejant su teisėjo negalėjimu eiti kitų renkamų ar skiriamų pareigų, dirbti verslo ar kitokiose privačiose įstaigose ar įmonėse, išskyrus pedagoginę ar kūrybinę veiklą. Taip pat negalėjimu gauti jokio kito atlyginimo, išskyrus teisėjo atlyginimą bei užmokestį už pedagoginę ar kūrybinę veiklą.¹¹⁵ Toks atlyginimo gavimo apribojimas apsaugo teisėjus nuo galimai per didelio dėmesio netiesioginei profesinei veiklai ir užtikrina visapusišką „atsidavimą“ teisėjo ir kitai su tuo susijusiai veiklai. Šiuo atveju aktuali Europos chartijos dėl teisėjų statuto nuostata, aiškinanti, jog „Teisėjai laisvai vykdo veiklą, nepriklausančią jų teisiniams įgaliojimams, t. y. neteisminę veiklą. Ši jų laisvė negali būti ribojama, išskyrus tuos atvejus, kai veikla ne darbo metu yra nesuderinama su visuomenės pasitikėjimu teisėju, jo nešališkumu ar nepriklausomumu arba jo sugebėjimu kruopščiai ir per protingą terminą išnagrinėti pateiktus klausimus“.¹¹⁶ Atsižvelgiant į nacionalinę Garbės teismo praktiką, reikėtų pažymėti, kad šio pagrindo pažeidimų 2013–2017 m. laikotarpiu nebuvo nustatyta.

Pagal Teismų įstatymo 86 straipsnio 1 dalį Garbės teismas, išnagrinėjęs drausmės bylą, sprendimu gali ją nutraukti, nes nėra drausminės atsakomybės pagrindo; nutraukti drausmės bylą, jei praleistas terminas šiai bylai iškelti; apsiriboti drausmės bylos

---

¹¹³ 2002 m. Konsultacinė Europos teisėjų tarybos (CCJE) nuomonė nr. 3 „Dėl profesinio teisėjų elgesio, ypač etikos, teisėjo pareigoms netinkamo elgesio, nešališkumo principų ir taisyklių“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. vasario 24d.]. Prieiga per internetą: <<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=1170385&SecMode=1&DocId=1375192&Usage=2>>.

¹¹⁴ VALANČIUS, V. Teismo ir teisėjų nepriklausomumo, savarankiškumo ir savivaldos realizavimo problemos. *Jurisprudencija*, 2000, t. 17(9), p. 57.

¹¹⁵ Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 46-851, 48 str. 1 ir 4 d.

¹¹⁶ 1998 m. liepos 8 - 10 d. Europos chartija dėl teisėjų statuto (European Charter on the statute for judges and Explanatory Memorandum, adopted on 8 - 10 July 1998 by the Council of Europe in Strasbourg) [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. kovo 31 d.]. Prieiga per internetą: <<https://rm.coe.int/16807473ef>>.

svarstymu; paskirti drausminę nuobaudą. Kiekvienu atveju, esant pagrindui bet kuriai iš šių procesinių alternatyvų pritaikyti, toks pasirinkimas turi būti atitinkamai motyvuotas. Minėtos normos turinio analizė leidžia teigti, kad jau vien pats procesas teisme, konstatavus Teismų įstatyme įtvirtintus drausminės atsakomybės pagrindus, pats savaime gali būti pripažįstamas pakankama poveikio priemone teisėjo drausminimo atžvilgiu. Todėl apsiribojimas drausmės bylos svarstymu nėra drausminės atsakomybės netaikymas – atsakomybė teisėjui netaikoma, kai byla yra nutraukiama, konstatavus, kad nėra drausminės atsakomybės pagrindo. Net ir nepritaikius nei vieno iš drausminės atsakomybės pagrindų, tiek informacija apie drausmės bylos nagrinėjimą, tiek apie jos baigtį yra prieinama ne tik visam teisėjų profesijos asmenų ratui, bet ir neapibrėžtam asmenų, suinteresuotų teismų ir teisėjų veiklos profesionalumu ir skaidrumu, ratui.¹¹⁷ Ši informacija (teisėjų drausmės bylose priimti sprendimai) yra skelbiama Nacionalinės teismų administracijos interneto svetainėje. Be kita ko, viešai skelbtinoje sprendimo versijoje teisėjų, kuriems buvo iškelta drausmės byla, vardai ir pavardės nekeičiamos inicialais, kaip kitų fizinių asmenų, kurie yra minimi teismų sprendimuose.¹¹⁸ Taigi, drausmės bylos nagrinėjimo rezultatų viešumas, net ir nesant etikos reikalavimų pažeidimams, yra maksimaliai užtikrintas ir visiems prieinamas.

Bene pagrindinis požymis, išskiriantis drausminės atsakomybės institutą iš kitų teisinės atsakomybės rūšių (civilinės, baudžiamosios, administracinės) yra tas, jog etikos reikalavimus pažeidusiems teisėjams nėra taikoma reali bauda, galinti apriboti jų teises ir laisves ar sukelti materialinio pobūdžio sankcijas. Ši aplinkybė savaime verčia susimąstyti ir iškelia moralinį klausimą – ar tokios poveikio priemonės nėra labiau simbolinio pobūdžio teisėjų elgesio vertinimo atžvilgiu? Atsakymas, manytina, būtų neigiamas, kadangi teisėjų drausminei atsakomybei taikytinas viešumo principas yra netgi griežtesnė sankcija nei kitokio pobūdžio turtiniai ar asmeniniai apribojimai. Taip yra todėl, nes drausminė atsakomybė daro trejopą neigiamą įtaką: kenkia teisėjo statusui visuomenėje (menksta teisėjo vieša reputacija); kenkia teisėjo įvaizdžiui teisėjų bendruomenėje (teisėjui tenka teisintis dėl savo nederamo elgesio prieš kolegas); kenkia teisėjo asmeninei savivertei (sukelia didelę moralinę bei psichologinę naštą). Be to, drausminė atsakomybė gali tapti kliūtimi teisėjui, norinčiam pasinaudoti tam tikromis karjeros galimybėmis, pvz., siekiant persikelti į kitą tos pačios instancijos teismą. Taigi, drausminės atsakomybės priemonės didžiausią žalą gali padaryti nepriekaištingai teisėjo

---

¹¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija. 2015 m. gruodžio 15 d. nutartis byloje nr. GT1-2/2015 (S).

¹¹⁸ Teismų procesinių sprendimų bei teisėjų drausmės bylose priimtų sprendimų viešo skelbimo tvarka, patvirtinta Teisėjų tarybos 2015 m. lapkričio 27 d. nutarimu Nr. 13P-146-(7.1.2), 4 ir 11 p.

reputacijai, o atsižvelgiant į šio reikalavimo ypatingą reikšmę teisėjo profesijoje, manytina, kad drausminės atsakomybės instituto taikymas negali būti įvardijamas simboliu ir yra pakankama prevencinė poveikio priemonė, kuri turėtų skatinti etišką elgesį.

2.5. Elgesio principai kaip teisėjų etikos vertinimo pagrindas

Teisėjo profesijos atstovų statusas reikalauja ne tik aukštų intelektinių gabumų, profesinės kompetencijos, bet ir etikos reikalavimus atitinkančio elgesio. Vis dėlto ne tik profesinis statusas, bet ir teisės aktuose įtvirtintos nuostatos įpareigoja laikytis etiško elgesio principų. Teisės principai yra ta jungiančioji linija, per kurią teisė praturtinama moraliniais, etiniais, praktiniais ir kt. argumentais.¹¹⁹ Teisės, kaip ir etikos, principų turinys nebūtinai yra baigtine forma išreikštas Konstitucijos, įstatymų ar kitų pirminių teisės aktų tekstuose – jis gali būti įvairiai plėtojamas teisės taikymo procese, atskleidžiant naujus interpretuojamų aktų nuostatų sisteminius ryšius ir principų normatyvinio poveikio ypatumus įvairiose situacijose.¹²⁰ Skiriasi tik teisės šaltiniai, kuriuose jie yra įtvirtinti bei abstraktumo lygis – etiško elgesio principai yra sukonkretinti ir pritaikyti tam tikros individų grupės – šiuo atveju teisėjų – elgesiui reguliuoti, tačiau bet koku atveju etikos principai kuriami, remiantis teisės principų pagrindu. Pritartina teisės doktrinoje išreiškiamai nuomonei, kad teisės principai yra svarbus teisėjo diskrecijos, jo savivalės ribojimo instrumentas.¹²¹ Jie taip pat skirti padėti įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios atstovams, kitiems tos pačios visuomenės nariams geriau suvokti teismų sistemos ypatumus. Taigi, teisėjų veiklą reguliuojančiuose aktuose įtvirtintiems principams būdingas papildantis elgesio reguliavimo pobūdis, kuris yra privalomas teisėjams.

Teisėjų etikos kodekse nustatyti pagrindiniai teisėjų elgesio principai, reglamentuojantys tiek procesinį, tiek ir neprocesinį teisėjų elgesį. Išskiriama 12 svarbiausių teisėjų elgesio principų:

- 1) pagarba žmogui;

---

¹¹⁹ [Atsižvelgiant į tai, šiame darbe nedaroma griežtos perskyros tarp teisės ir etiško elgesio principų, suprantant juos tapačiai, kadangi manoma, jog etiško elgesio principai, kaip ir teisės principai, pasižymi gebėjimu daryti įtaką žmonių elgesiui bei paversti faktinius socialinius santykius teisiniais – *aut. past.*]. BALTRIMAS, J.; LANKAUSKAS, M. *Argumentavimas remiantis teisės principais: atkuriamasis ir plėtojamas būdai*: mokslo studija. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2014, p. 4.

¹²⁰ JANKAUSKAS, K. Teisės principų samprata ir jų formulavimo teisės aiškinimo aktuose ypatumai. *Jurisprudencija*, 2004, t. 51(43), p. 24.

¹²¹ MIKELĖNAS, V. Interpretacinis žaismas, arba kaip kurti teisę be parlamento. *Jurisprudencija*, 2009, t. 2(116), p. 86.

- 2) pagarba ir lojalumas valstybei;
- 3) teisingumas ir nešališkumas;
- 4) nepriklausomumas;
- 5) konfidencialumas;
- 6) skaidrumas ir viešumas;
- 7) sąžiningumas ir nesavanaudiškumas;
- 8) padorumas;
- 9) pavyzdingumas;
- 10) pareigingumas;
- 11) solidarumas;
- 12) profesinės kvalifikacijos kėlimas.¹²²

Pastebėtina, kad dalis etikos principų gali būti siejami su aukščiausios teisinės galios valstybės įstatyme – Konstitucijoje – esančiomis vertybėmis. Tai tik patvirtina reikšmingą šių principų vietą bendroje teisės sistemoje. Etikos reikalavimai teisėjams nesusiformavo be pagrindo, tam didžiausią įtaką turėjo įstatymų leidėjo nustatyti minėti pagrindiniai teisėjų veiklą reguliuojantys principai. Pats teisės principas savaime nėra pakankamai išplėtotas pozityviojoje teisėje, todėl siekiant nustatyti jo sąveiką su teisėjo etika, būtina sistemiškai aiškinti teisę, analizuojant precedentinę teisę bei teisės doktriną.¹²³ Šių principų turinys detalizuojamas kituose Teisėjų etikos kodekso straipsniuose, o jų praktinis pritaikomumas teisėjo veikloje, atskleidžiamas Komisijos, Garbės teismo ir LAT praktikoje.

2.6. Teisėjo elgesys, nesusijęs su tiesioginių pareigų vykdymu

Teisėjai savo veikloje atstovauja savarankiškai ir nepriklausomai valstybės valdžiai, tačiau jie nėra izoliuoti nuo juos supančios visuomenės. Teisėjo kaip teisminės valstybinės valdžios atstovo vaidmuo yra viešas, tačiau tuo pačiu jis nenustoja būti ir privatus asmuo. Pastangos suformuoti palankią nuomonę apie teisingumo vykdymą yra suprantamos ne tik kaip teisėjo orus elgesys teismo salėje ar teismo patalpose, bet ir kaip teisėjo tinkamas elgesys bet kurioje gyvenimiškoje situacijoje.¹²⁴ Todėl yra būtina nustatyti ribas tarp teisėjų elgesio etiškumo, dalyvaujant viešojoje visuomeninėje veikloje ir tiesioginių pareigų atlikimo metu.

---

¹²² Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodeksas, patvirtintas Visuotinio teisėjų susirinkimo 2006 m. birželio 28 d. sprendimu nr. 12 P-8, 5 str.

¹²³ MIKELĖNIENĖ, D., MIKELĖNAS V. *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*. Vilnius: Justitia, 1999, p. 226.

¹²⁴ Teisėjų etikos ir drausmės komisija. 2015 m. gegužės 11 d. sprendimas nr. 18 P-13.

Pasitaiko atvejų, kai teisėjų elgesys laisvu nuo tiesioginių funkcijų atlikimo metu sudaro prielaidas kilti viešųjų ir privačių interesų konfliktui. Pvz., teisėjų etikos požiūriu laikytina neleistina tokia situacija, kai teisėjas piktnaudžiauja savo pareigomis, siekdamas įdarbinti ar padėdamas įdarbinti artimuosius giminaičius.¹²⁵ Kita vertus, teisėjo statusas nedraudžia pateikti rekomendacijas dėl asmenų, su kuriais jis yra asmeniškai pažįstamas, darbinių įgūdžių. Taigi, šis pavyzdys puikiai iliustruoja, kad skiriamoji linija tarp minėtų interesų yra labai siaura. Sprendžiant dėl interesų konflikto buvimo ar nebuvimo, vertinimo kriterijumi laikytina ir visuomenės nuomonė, iškelianti abejones dėl privačių valstybės valdžios atstovo interesų, galinčių paveikti šio individo profesinę veiklą. Situacijos, galinčios sukelti interesų konfliktą, yra labai įvairios, susijusios su finansiniais ar moraliniais įsipareigojimais (skolomis) kitiems asmenims, iš kitų asmenų gautomis dovanomis ir paslaugomis, priešišku (ginču ar įtemptais asmeniniais santykiais) kitų asmenų ar grupių atžvilgiu, artimų asmenų darbu toje pačioje institucijoje ir pan.¹²⁶

Viešų ir privačių interesų supainiojimo galimybė įpareigoja teisėją apsvarstyti savo socialinius ryšius su kitais asmenimis. Tapęs teisėju, asmuo neturi pareigos nutraukti turimus asmeninius ryšius su advokatais ar kitais teisininkais, nuolat dalyvaujančiais šio teisėjo teismo procesuose, tačiau bendraudamas su tokiais asmenimis jis turėtų būti labiau apdairesnis nei įprastai ir vengti situacijų, kurios galėtų sukelti aplinkinių įtarimą dėl palankumo ar šališkumo buvimo. Taip pat su teisėjo pareigomis nesuderinamas tiek lėšų iš pavaldžių valstybės tarnautojų skolinimasis, tiek dovanų iš pavaldžių valstybės tarnautojų priėmimas, kadangi tai gali sukelti viešųjų ir privačių interesų konfliktą. Pvz., galimas atvejis, kai teismo pirmininkas, turėdamas priimti sprendimą dėl sau pavaldaus darbuotojo, turės privatų interesą ir asmeninį suinteresuotumą.¹²⁷ Tokio pobūdžio atvejai gali pažeisti teisėjų nepriklausomumo reikalavimus. Konstitucijoje įtvirtinta nuostata skelbia: „Teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi“.¹²⁸ Teismų įstatymo 3 straipsnyje reglamentuota, kad teisėjai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi nuo proceso dalyvių, teismų administracijos, kitų teisėjų, valstybės valdžios institucijų, pareigūnų bei kitų asmenų. Be to, niekas neturi teisės reikalauti, kad teisėjas atsiskaitytų dėl konkrečioje byloje priimto sprendimo.¹²⁹ Teisėjų nepriklausomumas yra valstybėje saugoma vertybė, todėl teisėjas savo veiklą tiek

¹²⁵ Teisėjų etikos ir drausmės komisija. 2016 m. rugsėjo 19 d. sprendimas nr. 18P-9.

¹²⁶ Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Interesų konfliktas* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. kovo 30 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.vtek.lt/index.php/13-dirbantiems-valstybineje-tarnyboje/33-interesukonfliktas>>.

¹²⁷ Teisėjų garbės teismas. 2015 m. spalio 5 d. sprendimas nr. 21P-4.

¹²⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014, 109 str. 2 d.

¹²⁹ Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 46-851, 3 str. 3-4 d.

darbinėje, tiek privačioje aplinkoje privalo reguliuoti taip, kad visuomenei nekiltų abejonių dėl jo sąžiningumo, nepriklausomumo, nepriekaištingos reputacijos ir nesusidarytų viešų ir privačių interesų konflikto regimybė.¹³⁰

Paprastai minint pasitikėjimą tam tikros profesijos atstovais, turimi omenyje konkretūs asmenys, pasižymėję visuomenėje savo sąžiningu ir kokybišku darbu. Netgi vieno profesijos atstovo nederamo elgesio pavyzdys gali visuomenėje sugadinti visos profesijos įvaizdį ir pasitikėjimą tos profesijos nariais, ypač jei dėl netinkamo elgesio pažeidžiami teisėti asmenų interesai. Ne išimtis ir teisminė valdžia, kurios viena pagrindinių egzistavimo sąlygų reikalauja išlaikyti visuomenės pasitikėjimą teisingumo vykdymo veikla. Todėl kiekvienas teisminės valdžios atstovas yra atsakingas ne tik už asmeninės reputacijos išsaugojimą, bet kartu ir už visos sistemos įvaizdį bei savo poelgiais tiek profesinėje veikloje, tiek privačiame gyvenime, turi tiesioginės įtakos visuomenės pasitikėjimui teismais. Todėl toliau bus atliekamas tyrimas, siekiant ištirti etinio teisėjų vertinimo teismų sprendimuose tendencijas bei įvertinti visuomenės pasitikėjimo teismais būklę, išskiriant pagrindines priemones, kurios galėtų pasitikėjimą teismais didinti.

---

¹³⁰ Teisėjų etikos ir drausmės komisija. 2015 m. birželio 15 d. sprendimas nr. 18 P-15.

3. ETINIS TEISĖJŲ VERTINIMAS TEISMŲ SPRENDIMUOSE

Siekiant gilesnės etikos taisyklių analizės bei praktinio pritaikomumo atskleidimo, pravartu patyrinėti etikos reikalavimų vertinimą teismų sprendimuose. Atsižvelgiant į tai, kad darbe pasirinkta Garbės teismo sprendimų apimtis laikotarpyje nuo 2013 iki 2017 metų, išskiriami ir analizuojami tik tie principai, kurie susiję su teisėjų etikos pažeidimais šiuo laikotarpiu ir siekiama nustatyti dažniausiai pasikartojančius pažeidimus, tam įtakos turėjusias priežastis ir kilusias pasekmes. Be to, turint omenyje tai, kad paprastai kiekvienoje byloje būna pažeistas daugiau nei vienas elgesio principas, šiame darbe stengtasi nustatyti kiekvienos bylos esmei aktualiausių principų pažeidimus. Toliau pateikiamose lentelėse pavaizduotas tiriamajame laikotarpyje Garbės teismo išnagrinėtų ir nutrauktų drausmės bylų skaičius bei nustatytų pažeistų principų tendencingumas.

1 lentelė. Teisėjų garbės teismo 2013-2017 m. laikotarpiu išnagrinėtos drausmės bylos ir prašymai dėl teisėjo garbės gynimo

	2013-2014 m.	2014-2015 m.	2015-2016 m.	2016-2017 m.	2017-2018 m.
Iš viso išnagrinėta drausmės bylų	7	6	3	2	4
Iš viso išnagrinėta prašymų dėl teisėjo garbės gynimo	-	1	-	-	-
Paskirta drausminė nuobauda, nustačius teisėjų elgesio principo(-ų) pažeidimą	3	3	-	1	1
Apsiribota drausmės bylos svarstymu	1	2	2	-	1
Drausmės byla nutraukta	3	1	-	1	1
Dalinai nutraukta drausmės byla	-	1	2	-	1
Pasiūlyta LR Prezidentui atleisti teisėją iš pareigų	-	-	-	-	1
Teisėjų garbės teismo sprendimas apskūstas LAT	2	-	3	1	1

Šaltinis: Sudaryta remiantis: 2013–2017 metų Teisėjų garbės teismo sprendimais ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegijos nutartimis. Prieiga per internetą: <<http://www.teismai.lt/lt>>.

2 lentelė. Teisėjų garbės teismo sprendimuose nustatyti pagrindinių teisėjų elgesio principų pažeidimai

	2013-2014 m.	2014-2015 m.	2015-2016 m.	2016-2017 m.	2017-2018 m.	Viso
Teisingumo ir nešališkumo principas	1	-	-	-	2	3
Padorumo principas	-	2	-	-	2	4
Pareigingumo principas	3	2	1	1	2	9
Pavyzdingumo ir pagarbos žmogui principas	-	3	-	-	3	6
Sąžiningumo ir nesavanaudiškumo principas	-	-	1	-	1	2

Šaltinis: Sudaryta remiantis: 2013–2017 metų Teisėjų garbės teismo sprendimais ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegijos nutartimis. Prieiga per internetą: <<http://www.teismai.lt/lt>>.

Apibendrinant pateiktus duomenis, pastebimas drausmės bylų skaičiaus mažėjimas. Išnagrinėtų bylų skaičiaus mažėjimas atspindi gerėjančią situaciją ir leidžia spręsti, jog aplaidus teisėjų darbas yra principingai vertinamas, o nuolatinis dėmesys šiurkštiems įstatymo pažeidimams ir už tai skiriamos drausminio poveikio priemonės veikia kaip prevencinė priemonė. Atkreiptinas dėmesys, kad vienoje iš bylų, Garbės teismo sprendimu pasiūlyta Lietuvos Respublikos Prezidentui atleisti teisėją iš pareigų. Nagrinėtu laikotarpiu, tai buvo vienintelis atvejis, kai Garbės teismas pasiūlė taikyti teisėjui pačią griežčiausią Teismų įstatyme numatytą sankciją. Kitas svarbus momentas yra tai, jog nemažai Komisijos iškeltų bylų Garbės teismas nutraukia. Toks skirtingas šių institucijų vertinimas gali sukelti sunkumų, siekiant išgryninti etikos reikalavimus, kurių pagrindu turėtų būti formuojamas vieningas tinkamo teisėjo elgesio modelis valstybėje. Žinoma, pasitaiko atvejų, kai Komisijos iškelta byla nutraukiama ne dėl nesutikimo su priimtu sprendimu, bet konstatavus, kad asmuo dėl jo atleidimo iš teisėjo pareigų dar prieš Garbės teismui baigiant nagrinėti drausmės bylą, yra praradęs vieną iš būtinųjų teisėjų drausminės atsakomybės požymių (sąlygų), t. y. teisėjo statusą, dėl ko ši teisinė atsakomybė jam negali būti taikoma. Nagrinėjamu laikotarpiu pasitaikė 2 tokie atvejai.¹³¹ Kita vertus, nagrinėti 7 atvejai, kai Garbės teismo priimtas sprendimas buvo apskūstas

¹³¹ Teisėjų garbės teismas. 2014 m. balandžio 11 d. sprendimas nr. 21P-3; Teisėjų garbės teismas. 2017 m. vasario 10 d. sprendimas nr. 21P-1.

LAT. 6 atvejais iš 7, LAT, išnagrinėjęs skundą dėl Garbės teismo priimto sprendimo, nutarė pareiškėjų skundų netenkinti ir Garbės teismo sprendimus paliko nepakeistus; ir tik vienu atveju Garbės teismo sprendimas buvo panaikintas bei nutraukta teisėjui iškelta drausmės byla. Iš to galima daryti išvadą, kad LAT linkęs sutikti su Garbės teismo priimamais sprendimais ir pritarti juos pagrindžiančioms išvadoms.

Išnagrinėjus 22 drausmės bylų sprendimus, pastebima tendencija, kad dažniausiai pažeistas teisėjų elgesio principas buvo pareigingumas.¹³² Šio principo turinys išplėtotas Teisėjų etikos kodekse¹³³ ir yra glaudžiai susijęs su vienu iš Bangaloro teisėjų elgesio principų – kompetencijos ir orumo principu, kuris teigia, kad „kompetencija ir orumas yra būtinos sąlygos tinkamam teisėjo pareigų vykdymui“.¹³⁴ Vadovaudamasis Teisėjų etikos kodekse įtvirtintu pareigingumo principu, teisėjas privalo nepažeisti įstatymų ir kitų teisės aktų, savo pareigas atlikti nepriekaištingai, laiku ir profesionaliai; gilintis į nagrinėjamų bylų esmę, vengti skubotumo ir paviršutiniškumo, tačiau nevilkinti teismo proceso. Garbės teismo vertinimu, teisėjo elgesys neatitinka šio principo reikalavimų, kai:

1. Praleidinėjami įstatymo nustatyti terminai procesiniams veiksams atlikti (pvz., sprendžiant procesinių dokumentų priėmimo klausimus¹³⁵ ar nesilaikant jų surašymo ir paskelbimo tvarkos¹³⁶). Dėl šio punkto LAT išaiškino, kad jeigu teisėjo nurodomos priežastys, neva lėmusios procesinių pažeidimų padarymą, yra susijusios su teisėjo kasmetinių ar tikslinių atostogų turėjimu ar teismo posėdžio sekretorės darbo trūkumais, tai nepaneigia teisėjo aplaidaus profesinių pareigų atlikimo. Pažymėjo, kad teisėjas savo darbą turi organizuoti taip, kad padedantis vykdyti teisingumą personalas nedarytų įtakos jo priimamų sprendimų atlikimo laikui.¹³⁷
2. Vėluojama paskirti byloje parengiamuosius teismo posėdžius, skiriant daugiau parengiamųjų posėdžių, nei nustatyta įstatyme.¹³⁸
3. Vadovaudamas procesui, teisėjas nesilaiko civilinio/ baudžiamojo proceso nuostatų (pvz., civilinėje byloje teisėja pasisakė dėl pareiškimo trūkumų, tačiau jų

---

¹³² Iš 2013-2017 m. nagrinėtų 22 Teisėjų garbės teismo sprendimų, 9 atvejais buvo pažeistas pareigingumo principas.

¹³³ Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodeksas, patvirtintas Visuotinio teisėjų susirinkimo 2006 m. birželio 28 d. sprendimu nr. 12 P-8, 15 str.

¹³⁴ 2002 m. Bangaloro teisėjų elgesio principai, priimti teismų pirmininkų posėdyje Taikos rūmuose, Hagoje, 6 p. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <www.teismai.lt/data/public/uploads/2017/03/bangaloro-teiseju-elgesio-principai.doc>.

¹³⁵ Teisėjų garbės teismas. 2017 m. liepos 3 d. sprendimas nr. 21P-2.

¹³⁶ Teisėjų garbės teismas. 2016 m. kovo 29 d. sprendimas nr. 21P-1.

¹³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija. 2016 m. birželio 16 d. nutartis byloje nr. GT1-5/2016.

¹³⁸ Teisėjų garbės teismas. 2017 m. liepos 3 d. sprendimas nr. 21P-2.

konkrečiai neįvardijo, teigdama „kažkaip reikia tikslinti, pasiskaitykit iš tikrųjų...“).¹³⁹

4. Teisėjai yra nepasirengę bylų nagrinėjimui ir neorganizuoja savo veiklos taip, kad ji atitiktų proceso dalyvių lūkesčius ir teisėjo kvalifikacijai keliamus reikalavimus (pvz., teisėja aiškinosi su šalimis dėl bylos eigos, klausdama, „ar mes nagrinėsime bylą iš esmės?“, o nagrinėti bylą pradėjo po replikos, kad praėjusiam teismo posėdyje buvo pereita prie bylos nagrinėjimo iš esmės).¹⁴⁰
5. Teisėjai nepakankamai motyvuoja priimamus procesinius sprendimus, priimtą procesinį sprendimą pakeičia (pvz., bylos nagrinėjimo metu teisėja išaiškino pareigą advokatui kreiptis į teismą raštu su prašymu, tačiau atsakovo atstovei paprieštaravus, jog prašomi išreikalauti įrodymai nėra susiję su bylos dalyku, pakeitė nuomonę ir pranešė, jog nepriims jokių papildomų įrodymų).¹⁴¹ Kitu atveju Garbės teismas akivaizdžiu ir šiurkščiu teisėjo pareigų pažeidimu pripažino procesinių sprendimų taisymą, kai buvo pakeista jų esmė ir nesivadovauta imperatyviomis įstatymo nuostatomis, draudžiančiomis tos pačios instancijos teismui keisti savo priimtus sprendimus.¹⁴²
6. Nesilaikoma viešumo imperatyvo, t. y. su baigiamuoju teismo aktu supažindinti bylos šalis jo priėmimo ir paskelbimo dieną.¹⁴³ Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad konstitucinis teisės viešumo imperatyvas įpareigoja teisėjus, priimto ir pasirašyto baigiamąjo teismo akto įžanginę ir rezoliucinę dalis viešai paskelbti balsiai, perskaitant jas teismo posėdžių salėje. Tačiau toliau paaiškino, kad svarbiausia yra ne tai, kad visas baigiamasis teismo aktas būtų balsiai paskelbtas teismo posėdžių salėje, bet tai, kad jis būtų prieinamas per protingą ir trumpiausią įmanomą laiką bylos šalims, kitiems proceso dalyviams, kuriems tas aktas tiesiogiai sukelia kokius nors teisinius padarinius ir institucijoms, turinčioms vykdyti atitinkamus teismo sprendimus.¹⁴⁴

---

¹³⁹ *Ibid.*

¹⁴⁰ *Ibid.*

¹⁴¹ Teisėjų garbės teismas. 2017 m. liepos 3 d. sprendimas nr. 21P-2.

¹⁴² Teisėjų garbės teismas. 2013 m. spalio 7 d. sprendimas nr. 21P-5.

¹⁴³ Teisėjų garbės teismas. 2015 m. lapkričio 20 d. sprendimas nr. 21P-5.

¹⁴⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 85 straipsnio 3 dalies (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), 139 straipsnio 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 306 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. redakcija), 308 straipsnio (2006 m. birželio 1 d. redakcija) 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 324 straipsnio 12, 13 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 377 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. redakcija) 9 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 448 straipsnio 7 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 454 straipsnio 5, 6 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 460 straipsnio 4, 5 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 268 straipsnio 3 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 285 straipsnio 2, 5 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 286 straipsnio 1 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 288 straipsnio 4 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija),

7. Skundas paliekamas nenagrinėtas, nepasinaudojus įstatymų įtvirtinta galimybe surengti teismo posėdį, teisinantis, kad dėl pareiškėjo rašyenos ypatumų skundo argumentai neįskaitomi, todėl teismas negali nustatyti tikrosios pareiškėjo valios ir tinkamai išnagrinėti skundo.¹⁴⁵
8. Pažeidžiami proceso koncentracijos ir ekonomiškumo reikalavimai.¹⁴⁶ Dėl turinio panašumo, šių principų pažeidimai sutampa su Teisėjų etikos kodekse reglamentuoto pareigingumo reikalavimu.¹⁴⁷ Kaip pavyzdį galima paminėti procesinių veiksmų neatlikimą, kai teisėja be pateisinamų priežasčių (nesant tam nei teisinio, nei faktinio pagrindo) bylų nenagrinėjo ilgiau nei 5 metus ar kai teisėjas, daugiau kaip penkis mėnesius nesiėmė jokių veiksmų spręsti civilinio ieškinio dėl turtinės žalos atlyginimo klausimo.¹⁴⁸ Kitoje byloje teisėjos elgesys lėmė tai, kad byla Civilinio proceso kodekse nustatytais terminais nebuvo perduota apeliacinės instancijos teismui ir dėl to atsirado neigiami padariniai – paramos priteisimo klausimas liko neišspręstas.¹⁴⁹ LAT teigimu, tokio pobūdžio proceso pažeidimai sukelia nepageidaujamus padarinius asmeniui, besikreipusiam į teismą ir nestiprina asmens pasitikėjimo teismu kaip institucija, turinčia apginti jo pažeistas teises ir laisves.¹⁵⁰ EŽTT vertinimu, teisė išnagrinėti bylą per kiek įmanoma trumpiausią laiką yra garantuojama tiek civilinėse, tiek baudžiamose bylose. Civilinėse bylose šiuo reikalavimu siekiama užtikrinti teisingumo vykdymą be delsimo, kuris galėtų pakenkti teismo sprendimo veiksmingumui ir

---

289 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 303 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 320 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 325 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 358 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl pareiškėjo – seimo narių grupės prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 119 straipsnio 2 dalies 1 punktas (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 119 straipsnio 5 dalis (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 120 straipsnio (2003 m. sausio 21 d. redakcija) 1 punktas (2002 m. sausio 24 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. vasario 19 d. dekretas nr. 2067 „Dėl apygardos teismo teisėjo įgaliojimų pratęsimo“, Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. birželio 18 d. dekretas nr. 128 „Dėl apygardų teismų skyrių pirmininkų skyrimo“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Vilniaus apygardos teismo teisėjas Konstantas Ramelis skiriamas šio teismo civilinių bylų skyriaus pirmininku, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 102-3957; atitaisymai – 2006, nr. 127, 137.

¹⁴⁵ Teisėjų garbės teismas. 2014 m. vasario 5 d. sprendimas nr. 21P-1.

¹⁴⁶ Teisėjų etikos kodekso 5 str. atskirai neišskirti koncentracijos ir ekonomiškumo principai, jie įtvirtinti Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 7 str. 1 d.

¹⁴⁷ Proceso operatyvumo esmė grindžiama greitu procesu ir procesinių veiksmų atlikimu per kuo trumpesnį laiką. Proceso koncentracijos principo pagrindinė idėja yra ta, kad pažeistos asmens materialios subjektinės teisės turi būti ginamos per kiek įmanomai trumpesnį laiką (Teisėjų garbės teismas. 2014 m. lapkričio 3 d. sprendimas nr. 21P-6); Teisėjų etikos kodekso 15 str. 3 ir 4 p., reglamentuojančiuose pareigingumą, nustatyta: 3) savo pareigas atlikti nepriekaištingai, laiku, profesionaliai ir dalykiškai; 4) gilintis į nagrinėjamų bylų esmę, vengti skubotumo ir paviršutiniškumo, tačiau nevilkinti teismo proceso.

¹⁴⁸ Teisėjų garbės teismas. 2014 m. lapkričio 3 d. sprendimas nr. 21P-6; Teisėjų garbės teismas. 2014 m. sausio 15 d. sprendimas nr. 21P-1.

¹⁴⁹ Teisėjų garbės teismas. 2013 m. kovo 4 d. sprendimas nr. 21P-3.

¹⁵⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija. 2013 m. gegužės 24 d. nutartis byloje nr. GT1/2013 (S).

patikimumui, o baudžiamosiose bylose tokiu būdu dar ir siekiama apsaugoti asmenis nuo pernelyg ilgai trunkančios psichologinės naštos, galinčios atsirasti dėl nežinojimo, susijusio su jų tolimesniu likimu.¹⁵¹

Garbės teismo nuomone, pareigingumo principo pažeidimas siejamas tik su teisės aktuose įtvirtintų teisėjo pareigų netinkamu atlikimu.¹⁵² LAT savo praktikoje taip pat yra išaiškinęs, kad Teisėjų etikos kodekso norma, nustatanti pareigingumo principo turinį, yra skirta teisėjų elgesio vykdant tiesiogines pareigas reguliavimui, todėl pareigingumo principo pažeidimą suponuoja tik teisės aktuose įtvirtintų teisėjo pareigų netinkamas atlikimas. Pvz., teismo pirmininkui atitinkamuose norminiuose aktuose numatytos papildomos funkcijos ir pareigos, tačiau laisvalaikio renginių bei atsiskaitymo už juos organizavimas nėra jo pareiga, kurią numatytų norminiai aktai. Kita vertus, situacija, kai teismo pirmininkas nesiima spręsti atsiskaitymo už vakarienę klausimo, palikdamas tai jam tiesiogiai pavaldžiam asmeniui, pripažįstama kaip neatitinkanti sąžiningumo ir nesavanaudiškumo reikalavimų.¹⁵³

Teisėjų etikos kodekso 5 straipsnyje 1 ir 9 punktuose įtvirtinti pavyzdingumo ir pagarbos žmogui principai Garbės teismo sprendimuose aiškinami ir analizuojami kartu, tai atskleidžia glaudų šių principų tarpusavio ryšį. Pagarbos žmogui ir pavyzdingumo principai reikalauja pagarbiai išklaudyti procese dalyvaujančius asmenis, profesinėje veikloje ir privačiame gyvenime savo elgesiu ir kalba rodyti pavyzdį, o teismo posėdžio metu nerodyti susierzinimo, pykčio, vengti balso pakėlimo, nemoralizuoti teismo procese dalyvaujančių asmenų bei posėdžio metu būti kantriam ir mandagiam.¹⁵⁴ Pažymėtina, kad šie principai praktikoje yra vieni dažniausiai pažeidžiamų etikos principų po pareigingumo principo.¹⁵⁵ Teisėjai pripažįstami pažeidę šių principų reikalavimus, kai:

1. Sukelia konfliktines situacijas su kartu dirbančiais ar kitais asmenimis, ar kai tokias situacijas sprendžia naudodamiesi savo tarnybine padėtimi, neprocesinėmis priemonėmis (pvz., asmeninio telefono ar elektroninio pašto naudojimas

---

¹⁵¹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1994 m. rugsėjo 23 d. sprendimas *Hokkanen prieš Suomiją* byloje, Nr. 19823/92.

¹⁵² Komisija priėmė sprendimą iškelti drausmės bylą teisėjui Egidijui Žironui, nustačiusi, kad teisėjas tuo metu ėjęs Lietuvos apeliacinio teismo pirmininko pareigas, dalyvavo vakarieneje, už kurią sumokėjo kancleris, t. y. priėmė dovaną iš tiesiogiai jam pavaldaus darbuotojo. Drausmės byla teisėjui buvo iškelta ir dėl to, jog jis nesilaikė pareigingumo principo reikalavimų ir nesiėmė jokių priemonių spręsti atsiskaitymo už vakarienę klausimo. Tačiau Garbės teismas drausmės bylos dalį dėl pareigingumo principo pažeidimo nutraukė, nepripažinęs, kad neoficialios vakarienes organizavimas ir atsiskaitymo už ją klausimų sprendimas yra teismo pirmininko pareiga (Teisėjų garbės teismas. 2015 m. spalio 5 d. sprendimas nr. 21P-4).

¹⁵³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija. 2015 m. gruodžio 15 d. nutartis byloje nr. GT1-2/2015 (S).

¹⁵⁴ Teisėjų garbės teismas. 2014 m. vasario 24 d. sprendimas nr. 21P-2.

¹⁵⁵ Iš 2013-2017 m. nagrinėtų 22 Teisėjų garbės teismo sprendimų, 6 atvejais buvo pažeisti pavyzdingumo ir pagarbos žmogui principai.

bendravimui su bylos šalimis), nevengia užgaulių replikų, perdėtai griežto balso tono.¹⁵⁶ Toks elgesys prieštarauja pavyzdingo teisėjo elgesio esmei – profesinėje ir privačioje veikloje savo elgesiu suteikti pagrindą tam, kad visuomenėje ir teisme būtų gerbiamas, išsaugotų gerą teisėjo vardą ir teismo autoritetą.¹⁵⁷ Todėl teisėjas visose situacijose, net ir konfliktinėse, turi išlikti pagarbus kitų proceso dalyvių atžvilgiu, kad savo kalba ar veiksmais nesuteiktų pagrindo suabejoti teisėjo ir teismo autoritetu.

2. Posėdžių metu nevengiama proceso dalyvių moralizavimo (pvz., civilinėje byloje po liudytojų apklausos teisėja replikavo: „buvo daug kalbama, bet iš esmės nieko naudingo ginčui išspręsti“, „teismas neišgirdo to, kas reikalinga jam“).¹⁵⁸
3. Teismo posėdžių metu naudojamos replikos, kurios adresuotos proceso dalyviams apie jų asmeninio gyvenimo aplinkybes (pvz., užduodami asmeniniai klausimai apie turimas žemes).¹⁵⁹

Sprendamas dėl šio principo pažeidimų, Garbės teismas pažymi, kad teisėjo drausminė atsakomybė gali atsirasti tik už akivaizdų bei šiurkštų teisėjo pareigų neatlikimą, dėl ko kiltų neigiamų padarinių proceso dalyviams. Tačiau nežymus trumpalaikis teismo posėdžio tvarkos neužtikrinimas (pvz., kai posėdžio metu buvo kalbama (šnabždamasi) ar kai teisėjų kolegijos pirmininkė, advokatei sakant baigiamąją kalbą, neužtikrino, kad advokatės pasisakymo būtų atidžiai klausomasi) negali būti vertinamas kaip sudarantis pagrindą teisėjo drausminei atsakomybei kilti.¹⁶⁰

Kitas prie dažniausiai pažeidžiamų principų teisėjų profesinėje veikloje priskiriamas yra padorumo principas.¹⁶¹ Šis principas įpareigoja teisėją būti nepriekaištingos reputacijos ir ją saugoti, darbinėje ir kitoje viešojoje veikloje bei privačiame gyvenime elgtis sąžiningai, korektiškai, mandagiai, garbingai, kitaip savo elgesiu nežeminti teisėjo ir teismų vardo.¹⁶² Su teisėjo statusu nesuderinama tokia situacija, kai teisėjas, kurio profesija įpareigoja atlikti konstitucinę priedermę – vykdyti teisingumą, pats ne vienerius metus yra įsitraukęs į teisminius procesus, nevykdo dėl jo priimtų ar privalomų teismo

---

¹⁵⁶ Teisėjų garbės teismas. 2014 m. vasario 24 d. sprendimas nr. 21P-2; Teisėjų garbės teismas. 2017 m. liepos 3 d. sprendimas nr. 21P-4.

¹⁵⁷ Teisėjų etikos ir drausmės komisija. 2016 m. spalio 24 d. sprendimas nr. 18P-10.

¹⁵⁸ Teisėjų garbės teismas. 2017 m. liepos 3 d. sprendimas nr. 21P-2.

¹⁵⁹ Teisėjų garbės teismas. 2017 m. liepos 3 d. sprendimas nr. 21P-3.

¹⁶⁰ Teisėjų garbės teismas. 2013 m. lapkričio 11 d. sprendimas nr. 21P-6.

¹⁶¹ Iš 2013-2017 m. nagrinėtų 22 Teisėjų garbės teismo sprendimų, 4 atvejais buvo pažeistas padorumo principas.

¹⁶² Teisėjų garbės teismas. 2017 m. liepos 3 d. sprendimas nr. 21P-4.

sprendimų ir tokiu elgesiu ne tik pažeidžia Teisėjų etikos kodekso reikalavimus, bet ir formuoja atitinkamą visuomenės nuomonę apie teisingumo vykdymą valstybėje.¹⁶³

Teisė į nešališką teismą ginama tiek nacionaliniu, tiek ir tarptautiniu lygmeniu.¹⁶⁴ Lietuvai ratifikavus Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją (toliau – Konvencija), šis tarptautinis teisės aktas tapo sudedamąja Lietuvos teisinės sistemos dalimi. Taip nacionalinėje teisėje buvo įtvirtintos nuostatos, pabrėžiančios, kad teisminė gynyba yra veiksminga tik tuo atveju, jeigu teismas yra nepriklausomas ir nešališkas, o procesas – užtikrinantis visiems lygias galimybes (Konvencijos 6 str. 1 d.).¹⁶⁵ Šios nuostatos siejamos su teisingumo ir nešališkumo principo įgyvendinimu. Šio principo turinį padeda atskleisti EŽTT jurisprudencija, kadangi individualių asmenų arba valstybių teikiamomis peticijomis EŽTT yra dažnai prašomas iširti, ar bylos nagrinėjimo metu valstybės teismas iš tikrųjų atitiko nešališkumo bei nepriklausomumo reikalavimus. Dėl nešališkumo principo pažeidimo minėtu pagrindu į EŽTT esama kreipimusi ir iš Lietuvos.¹⁶⁶ EŽTT savo praktikoje pabrėžia, kad sąvokos teismo nepriklausomumas ir objektyvus nešališkumas yra glaudžiai susijusios, todėl nagrinėdamas bylas paprastai neišskiria nepriklausomumo ir nešališkumo principų, dažnai nagrinėja šiuos principus kartu.¹⁶⁷ Taip pat, remiantis EŽTT aiškinimu, pažymėtina, kad Konvencijos 6 str. 1 d. įtvirtintas nešališkumo reikalavimas turi du aspektus. Pirma, teismas turi būti subjektyviai nešališkas, t. y., nė vienas teismo narys neturi asmeniškai turėti išankstinio nusistatymo ar būti tendencingas. Asmeninis nešališkumas yra preziumuojamas, jeigu nėra tam prieštaraujančių įrodymų. Antra, teismo nešališkumas turi pasireikšti ir objektyviaja prasme, t. y., teismas (jį atstovaujantys teisėjai) turi pateikti pakankamas garantijas, pašalinančias bet kokią su tuo susijusią abejonę.¹⁶⁸ Vertindamas objektyviuosius kriterijus, EŽTT akcentuoja, kad demokratinėje visuomenėje ypač svarbus žmonių, pirmiausia ginčo šalių, pasitikėjimas teismais. Lietuvos teisminė praktika, aiškindama šio principo turinį, eina panašia linkme. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje teismo nešališkumas, kaip ir teismo nepriklausomumas, yra esminė žmogaus teisių ir laisvių

---

¹⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija. 2017 m. spalio 31 d. nutartis byloje nr. GT1-1/2017 (S).

¹⁶⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014, 29 str., 31 str. 2 d.; Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 40-987, 6 str. 1d.

¹⁶⁵ VALANČIUS, V. Teismo ir teisėjų nepriklausomumo, savarankiškumo ir savivaldos realizavimo problemos. *Jurisprudencija*, 2000, t. 17(9), p. 55.

¹⁶⁶ Pvz.: Kuvikas prieš Lietuvą (pareiškimo Nr. 21837/02), 2006-06-27; Daktaras prieš Lietuvą (pareiškimo Nr. 42095/98), 2000-10-10.

¹⁶⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2005 m. kovo 3 d. sprendimas *Brudnicka ir kiti prieš Lenkiją* byloje, Nr. 54723/00.

¹⁶⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2000 m. balandžio 4 d. sprendimas *Academy Trading Ltd. ir kiti prieš Graikiją* byloje, Nr. 30342/96.

užtikrinimo garantija, būtina teisingo bylos išnagrinėjimo, pasitikėjimo teismu sąlyga.¹⁶⁹ Taigi, šio principo esmė yra ta, kad teisėjams nėra leidžiama demonstruoti savo simpatijų ar antipatijų atskiriems asmenims, vietoj to panašiose situacijose asmenys turi būti traktuojami vienodai, vengiant bet kokio galimo teismo proceso šališkumo. Tuo remiasi precedentiškumas – sekti precedentu reiškia panašiose situacijose asmenis traktuoti vienodai. Šis reiškinys mokslinėje literatūroje įvardijamas teisininkų mentaline esatimi¹⁷⁰, reiškiančia nepaneigiamą precedento privalomumą teisinėje veikloje. Garbės teismas pripažįsta teisėją pažeidus teisingumo ir nešališkumo principą, kai:

1. Pernelyg formaliai taikomos teisės normos, reglamentuojančios procesinių dokumentų trūkumų šalinimą, dėl ko paneigiami tikslai, kuriuos įstatymų leidėjas yra įtvirtinęs teisės normose.
2. Nagrinėjant bylas, neatsižvelgiama į aukštesnės instancijos teismo suformuotas teisės normų taikymo taisykles ir teismo duodamus nurodymus konkrečiose bylose. Nurodymai sistemingai ignoruojami, nepaisoma vieno iš teisės šaltinių – teismo precedento, t. y. pažeidžiama teisėjo pareiga laikytis įstatymų.¹⁷¹ Konstitucinis Teismas savo formuojamoje doktrinoje yra išaiškinęs, kad rėmimasis teismų precedentais yra vienodos (nuoseklios, neprieštaringos) teismų praktikos, kartu ir Konstitucijoje įtvirtinto teisingumo principo, įgyvendinimo sąlyga. Todėl teismų precedentai negali būti nemotyvuotai ignoruojami.¹⁷² Remiantis LAT jurisprudencija, pažymėtina, kad teisėjo procesinis nepriklausomumas negali būti aiškinamas kaip absoliutus, juo negalima paneigti kitos, ne mažiau svarbios konstitucinės vertybės – jurisprudencijos tęstinumo, kurią užtikrina *inter alia* instancinė teismų sistema. Juolab, teisėjo procesiniu nepriklausomumu negali būti pateisinamas įstatymų nesilaikymas, nes tai paneigtų teisingumo vykdymo esmę.¹⁷³

Apibendrinant manytina, kad teisėjų elgesio principai savo turiniu dažniausiai yra moralinės prigimties reikalavimai teisėjų elgesiui ir atskleidžia vertybinį teisės pobūdį.

---

¹⁶⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 12 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 26 straipsnio 3 ir 4 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*, 2001, nr. 14-445.

¹⁷⁰ BERKMANAS, T., GRUODYTĖ, E. Teisininkų etikos vertybių realumo ir modeliavimo problemos. *Problemos*, 2014, t. 85, p. 83.

¹⁷¹ Teisėjų garbės teismas. 2013 m. gruodžio 16 d. sprendimas nr. 21P-7; Teisėjų garbės teismas. 2015 m. birželio 22 d. sprendimas nr. 21P-3.

¹⁷² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 36-1292.

¹⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija. 2014 m. kovo 28 d. nutartis byloje nr. GT1-1/2014(S).

Teisėjo elgesiui atitinkant principuose esantiems etiško elgesio reikalavimams, didėja ir žmonių pasitikėjimas teismo vykdoma veikla. Ir atvirkščiai, drausmės byloje nustatyti etikos principų pažeidimai nestiprina piliečių pasitikėjimo teismu kaip institucija ir dažnu atveju jau vien tik drausmės bylos iškėlimo ir svarstymo faktas menkina konkretaus teisėjo gerą vardą bei reputaciją. Garbės teismo pastangos savo sprendimuose išplėtoti etikos principų praktinę reikšmę nubrėžia tam tikras gaires etiškam teisėjų elgesiui. Vis dėlto pernelyg didelis Teisėjų etikos kodekse esančių taisyklių abstraktumas ir drausminės atsakomybės požiūriu netoleruotinių konkrečių veiksmų neįvardijimas, lemia aplinkybę, kad dažnu atveju nėra aišku, koks elgesys, laikytinas atitinkančiu etikos reikalavimus.

3.1. Lietuvos žmonių pasitikėjimas teisėjais, jų elgesio vertinimo tendencijų kaita

Apžvelgus teismų vertinimus teisėjų etikos laikymosi atžvilgiu, svarbu nustatyti, kokią įtaką šie vertinimai turi visuomenės pasitikėjimui teismine valdžia valstybėje. Visuomenės pasitikėjimo tyrimas dažniausiai naudojamas kaip tam tikrų institucijų veiklos kokybės vertinimas ir atitikties piliečių lūkesčiams analizė. Tokiais tyrimais siekiama išsiaiškinti, kaip pagerinti teisėsaugos institucijų veiklą, jog ši pateisintų visuomenės narių lūkesčius ir efektyviai veiktų piliečių teisėtų interesų užtikrinimo procese.

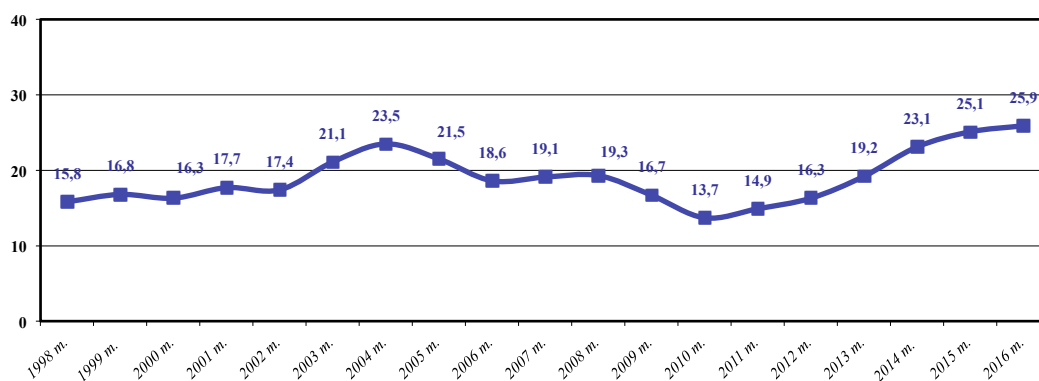
Teisėnėje literatūroje pasigendama informacijos apie teismo proceso dalyvių nuostatas, išgyvenimus, patirtą pasitenkinimą ar nepasitenkinimą ginčų nagrinėjimu. Dėl šios priežasties, tiriant visuomenės pasitikėjimo tendencijų kaitą, pasitelkiami visuomeninių organizacijų, institutų pateikti viešosios nuomonės empirinių tyrimų rezultatai. Nuo 1993 m. sistemingai pasitikėjimą institucijomis, tarp jų ir teismais, Lietuvoje kartą per mėnesį vertina rinkos tyrimų bendrovės – „Baltijos tyrimai“, „Vilmorus“.¹⁷⁴ Pirmaisiais pasitikėjimo institucijomis tyrimo metais visuomenės pasitikėjimo teismais vertinimas buvo prilyginamas policijai, pabrėžiant, kad pasitikėjimas teismais, kaip ir policija, yra vienas iš mažiausių, lyginant su kitomis valstybėje veikiančiomis institucijomis, tokiomis kaip: žiniasklaida, Bažnyčia, Prezidento tarnyba ir t. t. Nors vėliau pasitikėjimo atotrūkis šiomis institucijomis didėjo ir

---

¹⁷⁴ Pirmuosius gyventojų nuomonės tyrimus (nuo 1993 m.) kiekvieną mėnesį pradėjo atlikti „Baltijos tyrimai“, vėliau (nuo 1998 m.) kasmėnesinius pasitikėjimo institucijomis tyrimus pradėjo ir „Vilmorus“. DOBRYNINAS, A., *et al. Pasitikėjimo Lietuvos teisėsauga profiliai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012, p. 73.

šiandieninės tendencijos leidžia daryti išvadą, kad gyventojų, kurie pasitiki policija, skaičius gerokai išaugo, tačiau pasitikinčiųjų ir nepasitikinčiųjų teismais skaičius vis dar nuolat nežymiai konkuruoja tarpusavyje. Tai įrodo pastaraisiais metais atliktų rinkos ir viešosios nuomonės tyrimų rezultatai.¹⁷⁵ Lietuva šiuo klausimu mažai skiriasi nuo kitų Europos Sąjungos šalių, kuriose atliktų naujausių visuomenės nuomonės tyrimų duomenimis, kitomis valstybės institucijomis (policija, kariuomene ir pan.) pasitikima gerokai labiau nei teismais.¹⁷⁶ Vis dėlto atliekamų apklausų rezultatai rodo, kad pasitikėjimas teismais eina teigiama linkme, kasmet išauga po 1–3 proc. Tai iliustruoja žemiau pateikiama lentelė.

3 lentelė. „Vilmorus“ apklausų pasitikėjimo teismais dinamika 1998–2016 m., atsakymai „pasitikiu“ ir „visiškai pasitikiu“, metų vidurkis, proc.:

Šaltinis: 2017–2020 m. teismų sistemos komunikacijos strategija ir jos įgyvendinimo priemonių planas, patvirtintas Teisėjų Tarybos 2017 m. sausio 27 d. nutarimu nr. 13P-14-(7.1.2). Prieiga per internetą: <<https://www.teismai.lt/>>.

Daugelis žmonių su teismais susiduria ne savo noru, o priversti tam tikrų aplinkybių, todėl paprastai turi tam tikrų išankstinių lūkesčių ar nusistatymų, susijusių su teisėjų elgesio ypatumais, tačiau bendras visus vienijantis tikslas yra siekis apginti savo pažeistas teises ar apsiginti nuo kaltinimų, t. y. vienu ar kitu būdu įgyvendinti teisingumą savo

¹⁷⁵ 2018 m. kovo 2 – 10 d. „Vilmorus“ atlikti tyrimai dėl visuomenės pasitikėjimo Lietuvos institucijomis [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.vilmorus.lt/index.php?mact=News,cntnt01,detail,0&cntnt01articleid=2&cntnt01returnid=20>>; „Baltijos tyrimų“ apklausų rezultatai skelbiami internetiniuose naujienų portaluose: lrt.lt, delfi.lt [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/labiausiai-salies-gyventojai-nepasitiki-seimu-vyriausybe-ir-teismais.d?id=75700511>>; <<http://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/155553/apklausa-vel-auga-pasitikejimas-policija-stiebiasi-teismai>>.

¹⁷⁶ DEGUTIS, M. 2016 m. Standartinis Eurobarometras 86. Visuomenės nuomonė Europos Sąjungoje: šalies ataskaita [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <https://ec.europa.eu/lithuania/sites/lithuania/files/standartinis_eurobarometras_86.pdf>.

atžvilgiu. Teisėjai įgyvendina teisingumą, priimdami sprendimus, kurie negali vienodai patikti visiems, kadangi yra orientuoti į „teisiosios“ ginčo šalies interesų patenkinimą. Teisiniu požiūriu teisingu laikomas toks ginčo sprendimas, kuris pagrindžiamas įstatymų nuostatomis bei yra pakankamai argumentuotas. Kita vertus, ne mažiau svarbus yra ir subjektyvusis ginčo šalių pasitenkinimas arba nepasitenkinimas ginčų sprendimo rezultatais, kuriuos didžia dalimi lemia teisėjo procesinis elgesys. Pagarbus ir mandagus pareigūnų elgesys gali paskatinti pralaimėjusios ginčo šalies įsitikinimą, kad jos atžvilgiu priimtas sprendimas ir paskirta bausmė yra teisingi.¹⁷⁷

Teisėjų veikloje vienas pagrindinių tikslų yra objektyvių sprendimų paieška, kurie proceso dalyvių būtų suprasti kaip teisingi ir sąmoningai vykdomi. Tačiau realybėje žmonių ir teisinės valdžios atstovų taikomi teisingumo vertinimo kriterijai ne visada sutampa. Toks neatitikimas gali lemti, kad patyręs formalias teises procedūras žmogus ims manyti, jog teisėjas su juo pasielgė neteisingai ir tokiu savo elgesiu pažeidė jo konstitucinę teisę į teisingą teismą.¹⁷⁸ Atitinkamai, tai turės įtakos ir pasitikėjimo teismu mažėjimui. Nustatyti kriterijus, kuriais žmonės remiasi, sprenddami, ar bylos nagrinėjimo metu su jais buvo pasielgta teisingai ar ne, yra pakankamai sunku, todėl apibrėžti bendras pasitikėjimo teismais ir teisėjais tendencijas padeda procedūrinio teisingumo tyrimai. Procedūrinis teisingumas – tai ginčų sprendimo procedūrų arba būdų ir tam tikrų standartų, kurie lemia, ar ginčo šalys supras tiek ginčo nagrinėjimą, tiek galutinį jo sprendimą kaip teisingą, atitikimas.¹⁷⁹ Procedūrinį teisingumą tyrinėjantys mokslininkai siekia nustatyti kokius efektus individui sukelia teisėsaugos pareigūnų taikomos procedūros, analizuoja, kokiais veiksniais remdamiesi žmonės vertina pareigūnų elgesį, ar yra linkę pasitikėti jų vykdoma veikla.

Lietuvoje procedūrinio teisingumo tyrimai atlikti dar tik kelis kartus (2006 ir 2013 metais).¹⁸⁰ Tačiau šių tyrimų rezultatai yra pakankami, siekiant nustatyti etiško teisėjų elgesio ir procedūrinio teisingumo reikalavimų atitiktį. Teisėjų elgesys, tirtas stebint Vilniaus apylinkės teismų teisėjų teismo posėdžius, leido šio tyrimo vykdytojams tiesiogiai „prisiliesti“ prie teisėjų darbo kasdienybės ir, remiantis įvairiomis stebėjimo metodikomis, įvertinti elgesio ypatybes, šiems įprastai vykdant savo profesinę veiklą.

---

¹⁷⁷ MONTADA, L. Justice, equity and fairness in human relations. From *Handbook of Psychology*: Vol. 5. Personality and Social Psychology. New Jersey: John Wiley and Sons, 2003, p. 539.

¹⁷⁸ RUGEVIČIUS, M. Procedūrinis teisingumas Lietuvos kriminalinėje justicijoje: recenzija. *Psichologija*, 2006, t. 34, p. 116.

¹⁷⁹ VALICKAS, G., et al. *Procedūrinis teisingumas ir žmonių pasitikėjimas teisėsaugos pareigūnais bei institucijomis*: monografija. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013, p. 12.

¹⁸⁰ JUSTICKIS, V.; VALICKAS, G. *Procedūrinis teisingumas Lietuvos kriminalinėje justicijoje*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2006; VALICKAS, G., et al. *Procedūrinis teisingumas ir žmonių pasitikėjimas teisėsaugos pareigūnais bei institucijomis*: monografija. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013.

Kiekvieno posėdžio metu buvo stebimos kritinės situacijos, kurių stebėjimas leido nustatyti kai kuriuos teisėjo elgesio požymius, tarp jų ir etiškumą. Teisėjo elgesio etiškumas, kaip vienas iš procedūrinio teisingumo reikalavimų, buvo vertinamas pagal tai, ar teisėjas su kitais proceso dalyviais elgėsi pagal etikos standartus, ar jų nesilaikė, ar rodė jiems pagarbą, kaip laikėsi mandagumo taisyklių. Teisėjų elgesys vertintas, kai: 1) teismo posėdis neprasidėjo laiku; 2) teisėjas atsiprašė susirinkusiųjų dėl vėlavimo ir paaiškino vėlavimo priežastis, ar liepė tai padaryti sekretorei; 3) teisėjas paklausė kaltinamojo nuomonės dėl galimybės toliau nagrinėti bylą, nors kai kurie dalyviai ir neatvyko; 4) prieš atidedant posėdį liudytojais buvo apklausti, ir pan.

Procedūrinio teisingumo tyrimų rezultatai leido padaryti kelias svarbias išvadas. Visų pirma, teigiamas ginčo sprendimo vertinimas daugiausia priklauso nuo pavyzdingo teisėjo elgesio ir siekio bendradarbiauti, neapsiribojant vien tik formaliu vadovavimu proceso eigai. Visų antra, teismų vertinimams gali turėti įtakos ne tik tokie teisėjų elgesio ypatumai, kaip žmonėms rodoma pagarbą, mandagumas, leidimas pasakyti savo nuomonę ar dėmesingas jos išklausymas, bet ir kiti bendri teismo atmosferos ypatumai, pvz.: teismo posėdžių vėlavimas (tai gali rodyti teismo pagarbos trūkumą proceso dalyviams, kurie į teismo posėdžius ateina laiku), žmogaus orumą žeminantys teisėjo komentarai (susiję su bylininkų išvaizda, kūno poza), nemalonus ir neprofesionalus bendravimas (pasireiškiantis teisėjo šaukimu, įvairiais juokeliais, sarkastiškais frazėmis), sumaištis ar netvarka posėdžio metu ir pan.¹⁸¹ Trečia, atskirų teismo pareigūnų elgesio vertinimai formuoja teismo proceso dalyvių nuomonę apie visą teisminę sistemą ir yra tiesiogiai susiję su visos justicijos sistemos vertinimu. Ketvirta, teisėjo daugiau arba mažiau išreiškiamas šališkumas (pvz., darant netiesioginį spaudimą kaltinamajam, užduodant atsakymą menančius arba nukreipiančius klausimus, reiškiant išankstinę nuomonę) mažina proceso dalyvių subjektyvų įsitikinimą, kad ginčas sprendžiamas teisingai.¹⁸² Svarbu paminėti ir tai, kad procedūrinio teisingumo tyrimo rezultatai atskleidė, kad nuo 2004 metų įvyko teigiamų teisėjų elgesio pokyčių – dabar jis labiau atitinka procedūrinio teisingumo reikalavimus.

Apibendrinant visus aptartus tyrimus, pažymėtina, kad pasitikėjimas teismais susijęs ne tik su teisėjų efektyviu darbu ir priimamų sprendimų teisingumu, bet didelė reikšmė tenka ir pagarbiam, nešališkam, supratingam teisėjų elgesiui suponuojančiam etikos reikalavimų laikymąsi. Darytina išvada, kad egzistuoja tiesioginis ryšys tarp teisėjų etikos principų laikymosi ir visuomenės pasitikėjimo teisimine valdžia.

---

¹⁸¹ VALICKAS, G., et al. *Procedūrinis teisingumas ir žmonių pasitikėjimas teisėsaugos pareigūnais bei institucijomis*: monografija. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013, p. 31.

¹⁸² *Ibid.*, p. 129.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Teisinė veikla yra nuolat veikiama etikos ir moralės normų. Moralė yra labai abstrakti normatyvinė sistema, nubrėžianti gaires teisingam elgesio modeliui ir veikianti kaip vidinis kiekvieno atskiro individo elgesio tinkamumo testas. Be to, moralė yra nuolat kintantis reiškinys, priklausantis nuo įvairių išorinių faktorių, todėl siekiant moralės pagrįstumo ir konkretumo pasitelkiama etika. Moralė nurodo kaip turi elgtis žmogus, kad jo elgesys atitiktų visuomeninio elgesio normas, o etika, kaip disciplina tirianti moralę, sukonkretina moralės reikalavimus ir suteikia jiems apibrėžtų elgesio taisyklių formą.
2. Bendražmogiškoji etika, remdamasi moralės principais, sudarančiais jos turinį, teikia bendro pobūdžio nurodymus, kaip reikėtų etiškai elgtis. Moraliniai principai pasižymi visuotinumu ir yra privalomi visiems bendruomenėje veikiantiems individams. Vis dėlto tam tikrose socialinėse srityse kyla specifinių etinių klausimų, kurių neapima (ar nesukonkretina) bendroji etika. Šioje plotmėje svarbią reikšmę įgyja profesinė etika, nustatanti specialius etinius reikalavimus būdingus tik tam tikrai profesijai. Bendrosios etikos pritaikymas atskiroms profesinėms sritims lemia etikos turinio ribų siaurėjimą ir bendrųjų etikos nuostatų konkretizavimą.
3. Lyginant su kitomis profesijomis, teisininko etika pasižymi specialių ir dažnai griežtesnių etinių reikalavimų nustatymu. Tokį rezultatą sąlygoja tai, kad teisininko veikla, kuri siejama su teisingumo įgyvendinimu, visuomeninių interesų gynimu, atstovavimu kitų teisėms ir teisėtiems interesams, valstybėje užima išskirtinę vietą.
4. Teisminė valdžia yra vienintelė, kuriai patikėta išskirtinė ir jokiai kitai valdžios šakai nebūdinga funkcija – tiesiogiai vykdyti teisingumą. Ypatingas teisėjo profesijos statusas lemia tai, kad šios profesijos atstovų elgesio kultūrai keliami specialūs etikos reikalavimai, pasireiškiantys pagrindinių teisėjų elgesio principų, įtvirtintų Teisėjų etikos kodekse, pavidalu. Atliktas Teisėjų garbės teismo sprendimų tyrimas atskleidė, kad 2013-2017 m. laikotarpiu dažniausiai teisėjų pažeidžiami principai buvo: pareigingumo, pavyzdingumo, pagarbos žmogui, padorumo ir teisingumo.
5. Teisėjo, kaip visuomenės moralinio autoriteto, reputacija privalo būti nepriekaištinga – objektyvaus stebėtojo požiūriu negali kelti abejonių dėl pamatinių tinkamo elgesio principų laikymosi. Todėl teisėjams dėl profesinio aplaidumo taikoma drausminė atsakomybė yra ir teisėjų savivaldos vertinimas, ir teisinė priemonė, padedanti išlaikyti proporcingą pusiausvyrą tarp nepriekaištingos reputacijos ir atskaitingumo.

Teismų savivaldos institucijos užtikrina, kad būtų įgyvendinta teisėjų elgesio atitikimo etikos reikalavimams priežiūra, tuo pačiu užtikrinant teisėjų teisių apsaugą. 2013-2017 m. laikotarpiu nagrinėtos drausmės bylos leido pastebėti, jog drausmės bylų skaičius nuo 2013 iki 2016 m. mažėjo ir tik 2017 m. vėl nežymiai padidėjo. Nagrinėtu laikotarpiu daugiausia drausminių nuobaudų Teisėjų garbės teismas paskyrė nustatęs teisėjus savo poelgiais pažėmus teisėjo vardą, o drausminio pagrindo dėl teisėjų darbinės ar politinės veiklos apribojimų nesilaikymo nepritaikė nei karto.

6. Drausminės atsakomybės institutas iš kitų teisinės atsakomybės rūšių išsiskiria tuo, jog etikos reikalavimus pažeidusiems teisėjams nėra taikoma reali bauda, tačiau šio instituto pritaikymas daro kitokio pobūdžio neigiamą įtaką: teisėjo statusui visuomenėje, jo įvaizdžiui teisėjų bendruomenėje, teisėjo asmeninei savivertei. Drausminės atsakomybės priemonės gali pakenkti nepriekaištingai teisėjo reputacijai bei užkirsti kelią pasinaudoti tolimesnėmis karjeros galimybėms, todėl drausminė atsakomybė yra pakankama prevencinė poveikio priemonė, kuri turėtų skatinti etišką elgesį. Manytina, kad pernelyg didelis Teisėjų etikos kodekse įtvirtintų etikos principų abstraktumas ir drausminės atsakomybės požiūriu netoleruotinių konkrečių veiksmų neįvardijimas lemia tai, kad teisėjams ne visada yra iš anksto aišku, koks jų elgesys laikytinas etišku, o koks etiką pažeidžiančiu. Dėl to teisėjų bendruomenėje galėtų būti organizuojami mokymai, daugiau aiškinamos Teisėjų etikos kodekso nuostatos, įvardinami labiausiai pasitaikantys etikos pažeidimai, kas leistų paversti Teisėjų etikos kodekso taikymą labiau nuspėjamu. Šalia to, turėtų būti skatinamas vidinis, savanoriškas kiekvieno teisėjo nusistatymas reguliuoti savo elgesį, nenukrypstant nuo etiško elgesio taisyklių.
7. Teismas valdžios galias gauna tiesiogiai iš tautos, o teisėjai veikia kaip visuomenės patikėtiniai teisingumo vykdymo procese, todėl visuomenės pasitikėjimas teismų sistema yra teisėjo profesinės veiklos būtina sąlyga ir veiksmingumo garantas. Atliktas teismų sprendimų vertinimo tyrimas bei visuomenės nuomonės tyrimų apžvalga parodė, kad egzistuoja tiesioginis ryšys tarp etikos principų laikymosi ir visuomenės pasitikėjimo teismais.
8. Siekiant prisidėti prie pasitikėjimo teismų sistema didinimo, siūlytina: 1) efektyvinti teismų veiklos atskaitingumą visuomenei, stiprinant teisėjų spaudai institutą; 2) tobulinti efektyvaus teisėjų komunikavimo su visuomene įgūdžius, organizuojant viešojo kalbėjimo mokymus teisėjams; 3) užtikrinti pagarbią teismo aplinką – formuojant teismo, kaip proceso dalyvių psichologinį saugumą garantuojančios

institucijos, įvaizdį. Vykdamas pasitikėjimo teismais stiprinimo priemones, būtina užtikrinti, kad teisėjų viešai naudojamoms teisinio švietimo priemonėms nepakenktų jų atžvilgiu taikomiems nešališkumo bei nepriklausomumo reikalavimams.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

1. Teisės norminiai aktai

1.1. Lietuvos Respublikos teisės norminiai aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74–2262.
3. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 46-851.
4. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2006, nr. X-752.
5. Lietuvos advokatų etikos kodeksas, patvirtintas Lietuvos advokatūros 2016 m. balandžio 15 d. Visuotinio advokatų susirinkimo sprendimu.
6. Lietuvos Respublikos prokurorų etikos kodeksas, patvirtintas Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2012 m. sausio 9 d. įsakymu nr. I-15.
7. Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodeksas, patvirtintas Visuotinio teisėjų susirinkimo 2006 m. birželio 28 d. sprendimu nr. 12 P-8.
8. Lietuvos Respublikos teisėjų etikos taisyklės, priimtose 1998 m. gruodžio 18 d. Visuotiniame teisėjų susirinkime. *Teismų praktika*, 1999, nr. 10.
9. Teisėjų etikos ir drausmės komisijos nuostatai, patvirtinti Teisėjų tarybos 2014 m. kovo 28 d. nutarimu nr. 13P-54-(7.1.2).
10. Teismų procesinių sprendimų bei teisėjų drausmės bylose priimtų sprendimų viešo skelbimo tvarka, patvirtinta Teisėjų tarybos 2015 m. lapkričio 27 d. nutarimu Nr. 13P- 146-(7.1.2).

1.2. Tarptautinės sutartys

1. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 40-987.

2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrina

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. kovo 31 d. nutarimo Nr. 465 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. kovo 3 d. nutarimo Nr. 124

„Dėl Lietuvos Respublikos teismų, valstybinio arbitražo, prokuratūros bei Valstybės kontrolės departamento darbuotojų darbo apmokėjimo“ dalinio pakeitimo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 46 straipsnio pirmajai daliai, Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo 4 straipsnio pirmajai daliai, Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės įstatymui, taip pat Lietuvos Respublikos įstatymui „Dėl Lietuvos Respublikos teismų teisėjų, prokuratūros darbuotojų, valstybinių arbitrų bei Valstybės kontrolės departamento darbuotojų tarnybinių atlyginimų“. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 101-2264.

2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 12 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 26 straipsnio 3 ir 4 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*, 2001, nr. 14-445.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 36-1292.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 85 straipsnio 3 dalies (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), 139 straipsnio 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 306 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. redakcija), 308 straipsnio (2006 m. birželio 1 d. redakcija) 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 324 straipsnio 12, 13 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 377 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. redakcija) 9 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 448 straipsnio 7 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 454 straipsnio 5, 6 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 460 straipsnio 4, 5 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 268 straipsnio 3 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 285 straipsnio 2, 5 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 286 straipsnio 1 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 288 straipsnio 4 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 289 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 303 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 320 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d.

redakcija), 325 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 358 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl pareiškėjo – seimo narių grupės prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 119 straipsnio 2 dalies 1 punktas (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 119 straipsnio 5 dalis (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 120 straipsnio (2003 m. sausio 21 d. redakcija) 1 punktas (2002 m. sausio 24 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. vasario 19 d. dekretas nr. 2067 „Dėl apygardos teismo teisėjo įgaliojimų pratęsimo“, Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. birželio 18 d. dekretas nr. 128 „Dėl apygardų teismų skyrių pirmininkų skyrimo“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Vilniaus apygardos teismo teisėjas Konstantas Ramelis skiriamas šio teismo civilinių bylų skyriaus pirmininku, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 102-3957; atitaisymai – 2006, nr. 127, 137.

5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 90 straipsnio 8 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 130-4910.
6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. sausio 16 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. liepos 22 d. dekreto nr. 164 „Dėl apylinkių teismų teisėjų, teismų pirmininkų atleidimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 2 daliai, Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 83 straipsnio 1, 2 dalims, 84 straipsnio 1, 6 dalims, 86 straipsnio 2 daliai, 90 straipsnio 6 daliai (2002 m. sausio 24 d. redakcija), taip pat dėl bylos dalies pagal pareiškėjo – Vilniaus apygardos teismo prašymą ištirti šio Respublikos Prezidento dekreto atitiktį Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 90 straipsnio 7 daliai (2002 m. sausio 24 d. redakcija) nutraukimo. *Valstybės žinios*, 2007, nr. 7-287.
7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. kovo 2 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos atominės elektrinės įstatymo 10 straipsnio 1 dalies (2008 m. vasario 1 d. redakcija) nuostatų ir 11 straipsnio (2008 m. vasario 1 d. redakcija) 1 dalies 1 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*, 2009, nr. 25-988.

8. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. gegužės 24 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos finansinio užtikrinimo susitarimų, Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo, Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymų kai kurių nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*, 2013, nr. 55-2760.
9. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 10 d. sprendimas Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimo nuostatų išaiškinimo. *TAR*, 2014-03-10, nr. 2907.

3. Specialioji literatūra

3.1. Specialioji literatūra lietuvių kalba

1. ARLAUSKAS, S. *Turiningieji teisės pagrindai: pagrindinių subjektinių teisių teorijos metmenys*: monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004.
2. BAKŠEVIČIENĖ, R., BEINORAVIČIUS, D. Teisės ir moralės santykis remiantis teisės požymiais. Jo naudojimas formuoti teigiamas Lietuvos teisės sistemos atžvilgiu visuomenės nuostatas. *Teisė*, 2004, t. 51.
3. BALTRIMAS, J.; LANKAUSKAS, M. *Argumentavimas remiantis teisės principais: atkuriamasis ir plėtojamasis būdai*: mokslo studija. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2014.
4. BAUBLYS, L., et al. Teisės teorijos įvadas. Vilnius: Leidykla MES, 2012.
5. BEINORAVIČIUS, D. Tarpdisciplininiai teisės pažinimo aspektai. Vilnius: *Logos* 68, 2011.
6. BERKMANAS, T., GRUODYTĖ, E. Teisininkų etikos vertybių realumo ir modeliavimo problemos. *Problemos*, 2014, t. 85.
7. BITINAS, B. *Rinktiniai edukologiniai raštai*. Vilnius: Edukologija, 2013, t. 1.
8. BUTKEVIČIUS, L.; KŪRIS, E.; ir ŠINKŪNAS, H. Teisėjų asmeninio nepriklausomumo garantijos. Iš KŪRIS, E. *Lietuvos teisinės institucijos*. Vilnius: Registrų centras, 2011.
9. DAMBRAUSKIENĖ, A. *Ultima ratio* principo samprata. *Teisė*, 2015, t. 97.
10. DOBRYNINAS, A., et al. *Pasitikėjimo Lietuvos teisėsauga profiliai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012.

11. DWORKIN, R. *Principo reikalas*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2006.
12. HART, H.L.A. *Teisės samprata*. Vilnius: Pradai, 1997.
13. JANKAUSKAS, K. Teisės principų samprata ir jų formulavimo teisės aiškinimo aktuose ypatumai. *Jurisprudencija*, 2004, t. 51(43).
14. JUSTICKIS, V.; VALICKAS, G. *Procedūrinis teisingumas Lietuvos kriminalinėje justicijoje*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2006.
15. KALENDA, Č. Taikomoji etika: iškilimas ir ypatybės Lietuvoje. *Filosofija. Sociologija*, 2009, t. 20, nr. 1.
16. KANIŠAUSKAS, S. *Moralės filosofijos pagrindai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009.
17. KAPAČIAUSKIENĖ, D. Moralumo sąvokos socialinis turinys ir jos raida. *Problemos*, 1973, nr. 11.
18. KELSEN, H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002.
19. KŪRIS, E. Grynoji teisės teorija, teisės sistema ir vertybės: normatyvizmo paradigmos iššūkis. Iš: KELSEN, H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002.
20. KŪRIS, E. Hartas ir mes. Iš: HART, H.L.A. *Teisės samprata*. Vilnius: Pradai, 1997.
21. LASTAUSKIENĖ, G. Vertybiškai neutrali teisės samprata. Jos ženklai Lietuvos teisinėje mintyje ir praktikoje. *Teisės problemos*, 2006, t. 2 (52).
22. MIKELĖNAS, V. Interpretacinis žaismas, arba kaip kurti teisę be parlamento. *Jurisprudencija*, 2009, t. 2(116).
23. MIKELĖNIENĖ, D., MIKELĖNAS V. *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*. Vilnius: Justitia, 1999.
24. PRUSKUS, V. *Verslo etika: Laiko iššūkiai ir atsako galimybės*. Vilnius: Enciklopedija, 2003.
25. RUGEVIČIUS, M. Procedūrinis teisingumas Lietuvos kriminalinėje justicijoje: recenzija. *Psichologija*, 2006, t. 34.
26. RUZGYTĖ, E. Teisininko profesija ir etika: riba tarp teisės ir moralės. *Parlamento studijos: mokslo darbai*, 2017, nr. 23.
27. SCHAMBECK, H. Hanso Kelseno teisės teorija. *Jurisprudencija*, 2011, t. 18(4).
28. VAIŠVILA, A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2004.

29. VALANČIUS, V. Pasitikėjimas teismu: kai kurie teismo veiklos viešumo aspektai. *Jurisprudencija*, 2005, t. 78 (70).
30. VALANČIUS, V. Teismo ir teisėjo nepriklausomumo principas ir konstitucinė justicija. *Jurisprudencija*, 2000, t. 16(8).
31. VALANČIUS, V. Teismo ir teisėjų nepriklausomumo, savarankiškumo ir savivaldos realizavimo problemos. *Jurisprudencija*, 2000, t. 17(9).
32. VALICKAS, G., et al. *Procedūrinis teisingumas ir žmonių pasitikėjimas teisėsaugos pareigūnais bei institucijomis*: monografija. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013.
33. Von HAYEK, F. A. *Teisė, įstatymų leidyba ir laisvė: Taisyklės ir tvarka*. Vilnius: Eugrimas, 1998, t. 1.
34. Von HAYEK, F. A. *Teisė, įstatymų leidyba ir laisvė: Socialinio teisingumo miražas*. Vilnius: Eugrimas, 1998, t. 2
35. ZAJANČKAUSKAITĖ, L. Moksleivių moralės normų ypatumai. *Psichologija*, 1997, nr. 17.

3.2. Specialioji literatūra anglų kalba

1. FULLER, L. L. *The Morality of Law* [interaktyvus]. Yale University Press, 1969 [žiūrėta 2018 m. balandžio 05 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.scribd.com/doc/300364842/Lon-Fuller-The-Morality-of-Law>>.
2. GREENBERG, M. How facts make law. *Legal Theory*, 10 (2004). United States of America: Cambridge University Press.
3. MONTADA, L. Justice, equity and fairness in human relations. From *Handbook of Psychology*: Vol. 5. Personality and Social Psychology. New Jersey: John Wiley and Sons, 2003.
4. Stuart C. Gilman. *Ethics codes and codes of conduct as tools for promoting an ethical and professional public service: Comparative Successes and Lessons*. Washington DC, 2005, p. 5-6.

4. Elektroniniai šaltiniai

1. 1998 m. liepos 8 - 10 d. Europos chartija dėl teisėjų statuto (European Charter on the statute for judges and Explanatory Memorandum, adopted on 8 - 10 July 1998 by the Council of Europe in Strasbourg) [interaktyvus].

- [žiūrėta 2018 m. kovo 31 d.]. Prieiga per internetą:
<<https://rm.coe.int/16807473ef>>.
2. 2002 m. Bangaloro teisėjų elgesio principai, priimti teismų pirmininkų posėdyje Taikos rūmuose, Hagoje [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą:
<www.teismai.lt/data/public/uploads/2017/03/bangaloro-teiseju-elgesio-principai.doc>.
  3. 2002 m. Konsultacinė Europos teisėjų tarybos (CCJE) nuomonė nr. 3 „Dėl profesinio teisėjų elgesio, ypač etikos, teisėjo pareigoms netinkamo elgesio, nešališkumo principų ir taisyklių“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. vasario 24 d.]. Prieiga per internetą:
<<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=1170385&SecMode=1&DocId=1375192&Usage=2>>.
  4. 2018 m. kovo 2 – 10 d. „Vilmorus“ atlikti tyrimai dėl visuomenės pasitikėjimo Lietuvos institucijomis [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://www.vilmorus.lt/index.php?mact=News,cntnt01,detail,0&cntnt01articleid=2&cntnt01returnid=20>>.
  5. DEGUTIS, M. 2016 m. Standartinis Eurobarometras 86. Visuomenės nuomonė Europos Sąjungoje: šalies ataskaita [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą:
<https://ec.europa.eu/lithuania/sites/lithuania/files/standartinis_eurobarometras_86.pdf>.
  6. DINDIENĖ, R. Etika. Kas tai? [interaktyvus]. *AAM aktualijos*, 2017, nr. 12 (924) [žiūrėta 2018 m. kovo 08 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://www.lbaa.lt/etika-kas-tai/>>.
  7. DRIUKAS, A. *Teisėjų drausminė atsakomybė – teisinis instrumentas, padedantis valstybei išlaikyti teisėjų nepriklausomumo ir atsakomybės pusiausvyrą: interviu* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. kovo 08 d.]. Prieiga per internetą:
<<https://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=50&str=20377>>.
  8. KAIREVIČIUS, J. Advokato profesinė etika ir praktika besikeičiančių vertybių pasaulyje. Iš *Advokato etika: teoriniai ir praktiniai aspektai: konferencijos medžiaga* [interaktyvus]. Kaunas: Vytauto Didžiojo

- universitetas, 2013 [žiūrėta 2018 m. kovo 03 d.]. Prieiga per internetą: <www.advokatura.lt/download/39832/15_pranesimas%202013_jonas_kairevičius.pdf>.
9. Nacionalinė teismų administracija. *Pasitikėjimas teismais priklauso ne tik nuo teismų* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. kovo 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.teismai.lt/lt/naujienos/teismu-sistemas-naujienos/pasitikejimas-teismais-priklauso-ne-tik-nuo-teismu/384>>.
  10. Nacionalinė teismų administracija. *Teismų savivalda* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. kovo 08 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.teismai.lt/lt/teismu-savivalda/105>>.
  11. VAIČELIŪNAITĖ, G. Kokia yra tikroji šiuolaikinio teisėjo misija? [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. kovo 19 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=54&str=58839>>.
  12. Vyriausioji enciklopedijų redakcija. *Tarptautinių žodžių žodynas* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. kovo 08 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.zodziai.lt/reiksme&word=Etika&wid=5723>>.
  13. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Interesų konfliktas* [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. kovo 30 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.vtek.lt/index.php/13-dirbantiems-valstybineje-tarnyboje/33-interesu-konfliktas>>.
  14. Teisėjų etikos ir drausmės komisijos 2013 metų veiklos ataskaita [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. vasario 24 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.teismai.lt/data/public/uploads/2014/12/teiseju-etikos-ir-drausmes-komisijos-2013-m.-veiklos-ataskaita.pdf>>.
  15. Teisėjų etikos ir drausmės komisijos 2014 metų veiklos ataskaita [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. kovo 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.teismai.lt/data/public/uploads/2015/04/tgt-ataskaita-teiseju-tarybai.pdf>>.
  16. Lietuvos Respublikos teismų ir teismų savivaldos institucijų 2014 metų veiklos apžvalga [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. vasario 24 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.teismai.lt/data/public/uploads/2015/03/2014_teismu_veiklos_apzvalga_.pdf>.
  17. Lietuvos Respublikos teismų ir teismų savivaldos institucijų 2015 metų veiklos apžvalga [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. vasario 22 d.]. Prieiga per

interneta:

<http://www.teismai.lt/data/public/uploads/2016/04/teismu_ataskaita_2015_s_u-turiniu_sumazinta.pdf>.

18. 2017 m. Teismų veiklos apžvalga [interaktyvus]. [žiūrėta 2018 m. balandžio 03 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.teismai.lt/data/public/uploads/2018/04/galutine-ataskaita-8.pdf>>.

5. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai

1. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1994 m. rugsėjo 23 d. sprendimas *Hokkanen prieš Suomiją* byloje, Nr. 19823/92.
2. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2011 m. rugpjūčio 31 d. sprendimas *Šabanovic prieš Juodkalniją ir Serbiją* byloje, Nr. 5995/06.
3. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2005 m. kovo 3 d. sprendimas *Brudnicka ir kiti prieš prie Lenkiją* byloje, Nr. 54723/00.
4. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2000 m. balandžio 4 d. sprendimas *Academy Trading Ltd. ir kiti prieš Graikiją* byloje, Nr. 30342/96.

6. Kita praktinė medžiaga

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija. 2011 m. vasario 15 d. nutartis byloje nr. 1P-1184/2011.
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija. 2013 m. gegužės 24 d. nutartis byloje nr. GT1/2013 (S).
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija. 2014 m. kovo 28 d. nutartis byloje nr. GT1-1/2014(S).
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija. 2015 m. gruodžio 15 d. nutartis byloje nr. GT1-2/2015 (S).
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija. 2016 m. birželio 16 d. nutartis byloje nr. GT1-5/2016.
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija. 2017 m. spalio 31 d. nutartis byloje nr. GT1-1/2017 (S).
7. Teisėjų garbės teismas. 2013 m. kovo 4 d. sprendimas nr. 21P-3.
8. Teisėjų garbės teismas. 2013 m. spalio 7 d. sprendimas nr. 21P-5.
9. Teisėjų garbės teismas. 2013 m. lapkričio 11 d. sprendimas nr. 21P-6.

10. Teisėjų garbės teismas. 2013 m. gruodžio 16 d. sprendimas nr. 21P-7.
11. Teisėjų garbės teismas. 2014 m. sausio 15 d. sprendimas nr. 21P-1.
12. Teisėjų garbės teismas. 2014 m. vasario 5 d. sprendimas nr. 21P-1.
13. Teisėjų garbės teismas. 2014 m. vasario 24 d. sprendimas nr. 21P-2.
14. Teisėjų garbės teismas. 2014 m. balandžio 11 d. sprendimas nr. 21P-3.
15. Teisėjų garbės teismas. 2014 m. lapkričio 3 d. sprendimas nr. 21P-6.
16. Teisėjų garbės teismas. 2015 m. birželio 22 d. sprendimas nr. 21P-3.
17. Teisėjų garbės teismas. 2015 m. spalio 5 d. sprendimas nr. 21P-4.
18. Teisėjų garbės teismas. 2015 m. lapkričio 20 d. sprendimas nr. 21P-5.
19. Teisėjų garbės teismas. 2016 m. kovo 29 d. sprendimas nr. 21P-1.
20. Teisėjų garbės teismas. 2017 m. vasario 10 d. sprendimas nr. 21P-1.
21. Teisėjų garbės teismas. 2017 m. liepos 3 d. sprendimas nr. 21P-2.
22. Teisėjų garbės teismas. 2017 m. liepos 3 d. sprendimas nr. 21P-3.
23. Teisėjų garbės teismas. 2017 m. liepos 3 d. sprendimas nr. 21P-4.
24. Teisėjų etikos ir drausmės komisija. 2015 m. gegužės 11 d. sprendimas nr. 18 P-13.
25. Teisėjų etikos ir drausmės komisija. 2015 m. birželio 15 d. sprendimas nr. 18 P-15.
26. Teisėjų etikos ir drausmės komisija. 2016 m. rugsėjo 19 d. sprendimas nr. 18P-9.
27. Teisėjų etikos ir drausmės komisija. 2016 m. spalio 24 d. sprendimas nr. 18P-10.

SANTRAUKA

Etikos reikalavimai teisėjams – teisėjų garbės teismo ir teismų vertinimo palyginimas

Magistro darbe nagrinėjami etikos reikalavimai teisėjams ir jų pritaikymas teismų sprendimuose. Darbo struktūrą sudaro trys pagrindinės dalys. Pirmoje dalyje nagrinėjama etika bendrąja prasme, aptariami jos ryšiai su teisės ir moralės nuostatomis, po to pereinama prie profesinės etikos sampratos požymių analizės. Tokiu būdu siekiama atskleisti bendrąja prasme suvokiamos etikos virsmą į teisinę, profesinę etiką. Antroje dalyje dėmesys kreipiamas į etikos reikalavimų teisėjams reguliavimo, įgyvendimo procesus Lietuvoje, išskiriama teismų savivaldos institucijų kompetencija užtikrinant teisėjų drausminės atsakomybės instituto veikimo mechanizmą, aptariami pagrindiniai teisėjų elgesio principai, jų reikšmė profesinėje ir nesusijusioje su tiesioginių pareigų vykdymu veikloje. Paskutinėje, trečioje darbo dalyje pateikiamas atlikto tyrimo, susijusio su etikos reikalavimų vertinimu teismų sprendimuose, apibendrinimas. Šioje dalyje didžiausias dėmesys skiriamas pagrindiniam tyrimo objektui – Teisėjų garbės teismo sprendimams 2013-2017 metų laikotarpyje, papildomai analizuojamos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo sprendimai ir nutarimai. Taip pat tiriami visuomenės vertinimai teisėjų etikos atžvilgiu, leidžiantys įvertinti visuomenės pasitikėjimo teismais būklę valstybėje ir skatinantys ieškoti priemonių, galinčių prisidėti prie pasitikėjimo teismais didinimo.

SUMMARY

Ethical Requirements for Judges: a Comparison of Assessment of the Court of Honour and Courts

The master's thesis analyses the ethical requirements for judges and their application in court decisions. The structure of the work consists of three main parts. The first part studies ethics in the general sense, discusses its relationship with legal and moral provisions, and then move on to the analysis of indications of professional ethics. In this way, it is desirable to reveal the transformation of general perceived ethics into a legal, professional ethics. The second part focuses on the processes of regulation and implementation of ethical requirements for judges in Lithuania, identifies the competence of judicial self-government institutions in ensuring the functioning of the mechanism of disciplinary liability for judges, discusses the main principles of judges' behavior, their importance in professional activity and in action which is not related to the direct duties. The last, third part of the work summarizes the research carried out in relation to the assessment of ethical requirements in court decisions. This part focuses on the main subject matter – judgments of the Court of Honor in the period from 2013 to 2017, further analyzes the decisions of the Supreme Court of Lithuania, decisions and rulings of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania. It also examines public assessments of the ethics of judges, which enable to estimate the status of society reliance on the judiciary and encourage to search for measures that could contribute in order to increase the public reliance on the courts.